

ปัญหาการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียง
ข้อพิพาท พ.ศ.2562 : ศึกษาบทบาทผู้ใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญา
ในชั้นการสอบสวน

ร้อยตำรวจเอก ภูมิพัฒน์ สัตยญา

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช

พ.ศ. 2562

Problems in Criminal Dispute Mediation under the Dispute Mediation Act

B.E.2562 : A Study of the Roles of Mediators at the Inquiry Stage

Pol.Capt. Poompat Sanya

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Criminal Law and Criminal Justice

School of Laws

Sukhothai Thammathirat Open University

2019

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปัญหาการไถ่เกี้ยช้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติ
การไถ่เกี้ยช้อพิพาท พ.ศ.2562 : ศึกษาบทบาทผู้ไถ่เกี้ย
ช้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน
ชื่อและนามสกุล ร้อยตำรวจเอก ภูมิพัฒน์ สัตยญา
วิชาเอก กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม
สาขาวิชา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2563

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์อาจารย์ มีอินทร์เกิด มีสิทธิ์)

(รองศาสตราจารย์วรวุฒิ เทพทอง)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชานิติศาสตร์

ชื่อการศึกษา คั่นคว่าอิสระ ปัญหาการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท

พ.ศ.2562 : ศึกษาบทบาทผู้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน

ผู้ศึกษา ร้อยตำรวจเอก ภูมิพัฒน์ สัตยญา **รหัสนักศึกษา** 2614002448 **ปริญญา** นิติศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง **ปีการศึกษา** 2562

บทคัดย่อ

การศึกษาคั่นคว่าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา (2) ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสอบสวนและการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา (3) ศึกษากฎหมายและกระบวนการไต่ถามคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ (4) วิเคราะห์ปัญหาบทบาทของผู้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน (5) เสนอแนะแก้ไขบทบาทของผู้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน

การศึกษาคั่นคว่าอิสระนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิจัยทางเอกสาร โดยทำการศึกษาจากหนังสือ บทความ เอกสารงานวิจัย ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ตัวอย่างกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย และนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปและข้อเสนอแนะของการวิจัยต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีปริมาณคดีอาญาขึ้นสู่ศาลเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาด้านการบริหารงานยุติธรรมในหลายด้าน เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กระบวนการทางศาลโดยไม่จำเป็นและลดผลร้ายจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ประเทศไทยจึงได้นำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 ขึ้นมาใช้บังคับ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่จากการศึกษา พบว่าการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ในส่วนของบทบาทของผู้ไต่ถาม พบปัญหา ดังนี้ (1) ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไต่ถาม โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ ไม่ได้กำหนดบทบาทในการมีส่วนร่วมในการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาให้กับพนักงานสอบสวน ทั้งที่พนักงานสอบสวนเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการไต่ถามข้อพิพาท จึงสมควรที่จะให้พนักงานสอบสวนเข้าร่วมในการไต่ถามข้อพิพาทด้วย (2) ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะไต่ถาม ซึ่งชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อกรณี เนื่องจากชุมชนเป็นส่วนที่ได้รับความกระทบจากการกระทำความผิด โดยเมื่อผู้กระทำความผิดพ้นโทษหรือการไต่ถามสำเร็จ ผู้กระทำความผิดก็ต้องกลับสู่ชุมชนของตนเอง ดังนั้น จึงเห็นควรให้ชุมชนเข้าร่วมเป็นองค์คณะไต่ถามทางอาญาในชั้นการสอบสวนด้วย และ (3) ปัญหาองค์คณะไต่ถามที่เป็นบุคคลภายนอก ทำหน้าที่เป็นผู้ไต่ถามเพียงคนเดียว อาจมีการแทรกแซงหรือเรียกรับผลประโยชน์จากกรณีได้ ดังนั้น จึงเห็นว่าการไต่ถามควรกระทำในรูปของคณะกรรมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา โดยให้ชุมชนร่วมกับพนักงานสอบสวนและบุคคลภายนอกเป็นองค์คณะไต่ถามข้อพิพาท

คำสำคัญ การไต่ถาม , ข้อพิพาททางอาญา , การสอบสวน

Independent Study title : Problems in Criminal Dispute Mediation under the Dispute Mediation

Act B.E.2562 : A Study of the Roles of Mediators at the Inquiry Stage

Author : Pol.Capt.Poompat Sanya **ID** : 2614002448; **Degree** : Master of Laws;

Independent Study advisor : Dr.Pawinee Praithong , Associate Professor; **Academic year**: 2019

Abstract

This independent study aims to (1) study background and importance of criminal dispute mediation (2) examine viewpoint and theory about inquiry and the mediation (3) research law and criminal justice system in Thailand and other countries (4) analyze the challenge of the roles of mediators in criminal dispute mediation at the inquiry stage (5) recommend the improvement of mediators' role at the inquiry stage.

The study conducts by using qualitative methods such as books, articles, research, information from internet and associated provisions. These methods are analyzed leading to the conclusion and recommendation for future study.

The study found that Thailand had a high volume of criminal cases, causing many problems in the administration of justice. To avoid unnecessary court proceedings and reduce the harmful effects of mainstream justice. Therefore, Thailand had adopted the concept of alternative justice together with the mainstream justice system. The Dispute Mediation Act B.E. 2562 was enacted to force and fix the problem. The study found that there were some problems in the mediation of criminal disputes in the investigation in the role of the mediator. (1) The inquiry official lacked of participation in mediation. In the Act, the participatory role in criminal dispute mediation had not been assigned to be investigators. Despite the investigation officers were experienced. The inquiry official should participate in the mediation of the dispute. (2) Lacking of community participation in mediation, the community which was the most important parties because the community was the most affected by the crime. When the offender was acquitted or the mediation was successful. The perpetrators would return to their own communities, so the community should be included as a criminal mediation at the investigative level. (3) The mediation committee who was from the outsiders Act may be intervened or claimed benefit from the parties. So, the mediation should be done in the form of a criminal dispute mediation committee which collaborated with the inquiry official and third parties.

Keywords : Mediation , Criminal Dispute , Inquiry

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการศึกษาอิสระเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และได้เสียสละเวลาอันมีค่าของท่านในการให้คำแนะนำ ตั้งแต่หัวข้อรายงานการศึกษาอิสระและการตรวจแก้รายงานการศึกษาอิสระ ให้แก่ศิษย์จนสำเร็จได้ด้วยดี รวมทั้ง รองศาสตราจารย์อาจารย์ มีอินทร์เกิด มีสิทธิ์ และ ดร.ศาสดา วิริยานุพงศ์ ซึ่งเป็นคณะกรรมการสอบ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ เพื่อให้การจัดทำการศึกษาอิสระฉบับนี้ สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ได้ให้โอกาสผู้เขียนในการเข้ามาทำหน้าที่เป็นพนักงานสอบสวน เพื่อสัมผัสปัญหาของประชาชนและและปัญหาสังคม ขอบคุณสถานีตำรวจนครบาลคลองตัน สถานีตำรวจแห่งแรกที่ผู้เขียนได้ก้าวเข้ามาปฏิบัติหน้าที่พนักงานสอบสวน ที่ทำให้ผู้เขียนได้สะสมประสบการณ์การทำงานในฐานะพนักงานสอบสวนมากกว่า 5 ปี ทำให้ผู้เขียนสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับมาพัฒนาต่อยอดจนสามารถทำรายงานการศึกษาอิสระเล่มนี้จนประสบผลสำเร็จ

สุดท้ายนี้ หากรายงานการศึกษาอิสระฉบับนี้มีประโยชน์และมีคุณค่าทางการศึกษา ผู้เขียนขอมอบความดีส่วนนี้แก่บิดามารดา คณาจารย์ทุกท่าน ตลอดจนผู้แต่งหนังสือหรือตำราทุกท่านที่ผู้เขียนใช้อ้างอิงในรายงานการศึกษาอิสระจนทำให้การเขียนรายงานการศึกษาอิสระสำเร็จได้ด้วยดี และขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชที่เปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาด้วยดี ทั้งนี้ ผู้เขียนหวังว่ารายงานการศึกษาอิสระฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดจนผู้ที่สนใจต่อไป

ร้อยตำรวจเอก ภูมิพัฒน์ สัตยญา

กรกฎาคม 2563

สารบัญ

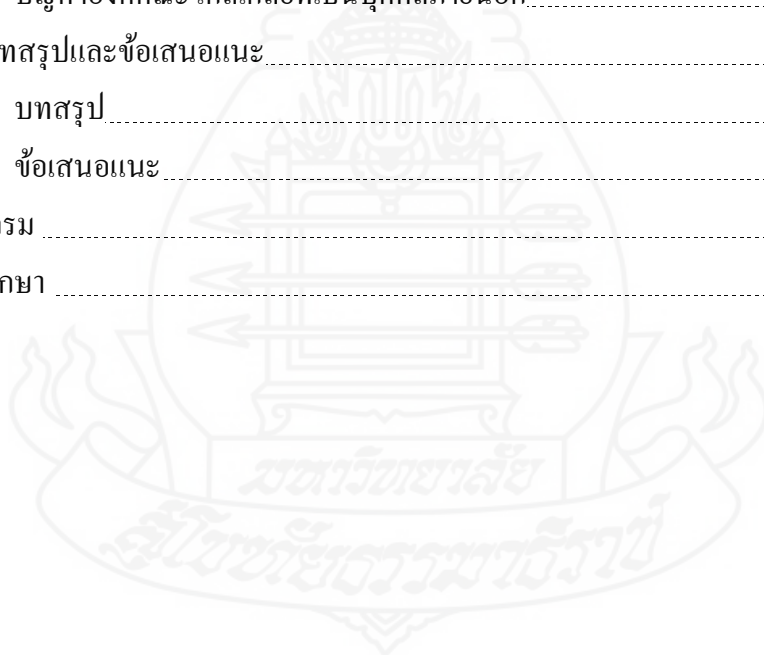
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา	7
3. ขอบเขตการศึกษา	7
4. วิธีดำเนินการศึกษา	8
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	8
บทที่ 2 ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสอบสวนและการไต่ถามข้อพิพาท	9
1. การสอบสวนคดีอาญา	9
1.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา	9
1.2 ความหมายและวัตถุประสงค์ของการสืบสวนและสอบสวน	11
1.3 ทฤษฎีการสอบสวน	12
2. ข้อพิพาททางอาญา	16
2.1 ประเภทของข้อพิพาท	16
2.2 ข้อพิพาททางอาญากับความผิดอันยอมความได้	17
2.3 ข้อพิพาททางอาญากับความผิดต่อแผ่นดิน	17
3. การไต่ถามข้อพิพาททางอาญา	18
3.1 ความเป็นมาของการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา	18
3.2 แนวคิดการไต่ถามข้อพิพาท	20
3.3 รูปแบบการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา	21
4. แนวคิดที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในทางอาญา	22
4.1 แนวคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยากฎหมาย	22
4.2 แนวคิดพื้นฐานทางกฎหมาย	23
4.3 แนวความคิดการดำเนินคดีอาญาอย่างไม่เป็นทางการ	26

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5. ทฤษฎีเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา.....	27
5.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับความยุติธรรม.....	27
5.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	29
5.3 ทฤษฎีการลงโทษ.....	31
5.4 ทฤษฎีการตีตรา.....	35
5.5 ทฤษฎีการรู้สำนึกผิดเพื่อกลับคืนสู่สังคม.....	35
5.6 ทฤษฎีอำนาจกึ่งตุลาการ.....	36
6. แนวทางการจัดรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	37
6.1 ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรม.....	37
6.2 ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม.....	37
7. หลักการระงับข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวน.....	38
7.1 แนวคิดการให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการยุติคดี.....	38
8. กระบวนการยุติธรรมทางเลือก.....	44
8.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	44
8.2 กระบวนการยุติธรรมชุมชน.....	51
บทที่ 3 กฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ.....	54
1. กฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทย.....	54
1.1 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562.....	54
1.2 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน.....	57
1.3 คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวน.....	67
2. กฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในต่างประเทศ.....	68
2.1 กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL.....	68
2.2 การไกล่เกลี่ยคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา.....	74
2.3 การไกล่เกลี่ยคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	78
2.4 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศญี่ปุ่น.....	86

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3. เปรียบเทียบพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กับ กฎหมายไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของต่างประเทศ.....	87
3.1 ประเภทคดีที่ไกล่เกลี่ยได้.....	88
3.2 การเริ่มการไกล่เกลี่ย.....	89
3.3 จำนวนผู้ไกล่เกลี่ย.....	91
บทที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททาง อาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562.....	92
1. ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย.....	93
2. ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ย.....	99
3. ปัญหาองค์คณะไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอก.....	104
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	109
1. บทสรุป.....	109
2. ข้อเสนอแนะ.....	114
บรรณานุกรม.....	118
ประวัติผู้ศึกษา.....	122

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันสถิติคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย มีคดีอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากสถิติคดีอาญาของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ¹ ในปี 2560-2562 มีการรับคำร้องทุกข์คดีอาญา จำนวน 711,533, 795,544 และ 787,355 คดี ตามลำดับ ทั้งนี้ สถิติคดีอาญาดังกล่าวยังไม่รวมถึงสถิติคดีจราจรและข้อพิพาทหรือคดีอาญาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แต่ไม่มีการบันทึกข้อมูลเข้าสู่ระบบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งคดีที่ไม่มีการบันทึกข้อมูลยังมีอีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากคู่มืออาจจะไม่ได้เข้าแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือไม่ได้แจ้งเหตุต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งโดยเฉลี่ยสถิติคดีอาญาของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2561 – 2563 อยู่ที่จำนวน 764,810 คดี คิดเฉลี่ยต่อวันแล้วมีคดีอาญาเกิดขึ้นในประเทศไทยไม่น้อยกว่า 2,095 คดีต่อวัน หากพิจารณาสถิติคดีอาญาดังกล่าวแล้ว จะพบว่าอัตราการเกิดอาชญากรรมหรือข้อพิพาทระหว่างบุคคลในสังคมไทยยังคงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งปัญหาอาชญากรรมและปัญหาข้อพิพาทระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นนั้นย่อมก่อให้เกิดผลเสียและผลกระทบโดยตรงต่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อด้านการบริหารงานยุติธรรมอีกด้วย

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย เป็นไปตามหลักการและแนวทางของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งเป็นระบบที่มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดให้ได้รับโทษทางอาญาตามความผิดที่ตนได้กระทำความผิดไปโดยผ่านกระบวนการทางศาล ซึ่งอาจมีการเริ่มต้นคดีจากการแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือผู้เสียหายฟ้องคดีด้วยตนเองต่อศาล จากกระบวนการดำเนินคดีอาญาข้างต้น แม้จะมีข้อดีที่ช่วยให้สังคมมีบรรทัดฐานในการลงโทษผู้กระทำความผิดและรักษามาตรฐานในกระบวนการยุติธรรมที่แน่นอนแล้ว การให้ศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดียังเป็นการรับรองว่าคำพิพากษาที่เกิดขึ้น เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีมาตรฐานเท่าเทียมกันสำหรับประชาชน

¹ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศกลาง สำนักงานเทคโนโลยีและสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. “ข้อมูลสถิติคดีอาญา”. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2563. จาก <http://pitc.police.go.th/2014/>

ทุกคน แต่อย่างไรก็ตามหากมองอีกมุมหนึ่งก็จะพบว่าการใช้วิธีการตามแนวทางของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งเน้นนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้มีปริมาณคดีเข้าสู่ระบบงานของกระบวนการยุติธรรมเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาตามมาในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาในด้านเรื่องค่าใช้จ่าย โดยรัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการบริหารงานยุติธรรม ทั้งในส่วนของการองค์กรตำรวจ อัยการ และศาล ไม่เว้นแม้แต่ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่จะต้องใช้จ่ายเงินในการต่อสู้คดีกัน ปัญหาในด้านตัวผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด โดยผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดไม่มีโอกาสได้พูดคุยกันเพื่อหาวิธีเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหาย ส่งผลให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการชดเชยอย่างเหมาะสมหรือได้รับการเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และผู้กระทำความผิดไม่ได้ตระหนักถึงความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้นและไม่ได้รับโอกาสในการปรับปรุงพฤติกรรมและกลับตัวเป็นคนดี ผู้กระทำความผิดจะต้องมีประวัติอาชญากรรมติดตัวไปตลอดชีวิต ทำให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาที่จะกลับไปกระทำความผิดซ้ำได้อีกเมื่อพ้นโทษ ส่งผลให้รัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลเสียก็จะตกไปอยู่กับประชาชนผู้สุจริต

ต้องยอมรับว่าในปัจจุบันประชาชนมีทัศนคติ ความคิด และความคาดหวังที่มากขึ้นต่อกระบวนการยุติธรรม โดยประชาชนคาดหวังว่ากระบวนการยุติธรรมจะสามารถช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหายและสามารถแก้ไขปัญหาสังคมควบคู่กันไปได้ด้วย ในการดำเนินการระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม ฉะนั้นรัฐจึงต้องพยายามหามาตรการเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมมากกว่าที่จะเน้นการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กระบวนการทางศาลโดยไม่จำเป็น นอกจากการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการทางศาลแล้ว ยังมีวิธีการระงับข้อพิพาทวิธีอื่นๆ อีกที่สามารถนำมาใช้ควบคู่ไปกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยอาจเรียกกระบวนการดังกล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก ซึ่งมีด้วยกันหลายวิธี เช่น มาตรการไกล่เกลี่ยทางอาญา มาตรการความตกลงทางอาญา มาตรการชะลอฟ้อง การประนอมข้อพิพาท อนุญาโตตุลาการยุติธรรมชุมชน เป็นต้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสพูดคุยกันทำให้ผู้เสียหายได้เข้าใจถึงเหตุผลในการกระทำผิดของผู้ต้องหาและขอมให้อภัยต่อผู้กระทำความผิด เป็นผลให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยาอย่างเหมาะสม ส่วนผู้กระทำความผิดก็มีโอกาสที่จะได้ชดเชยความผิด สำนึกในการกระทำความผิด อีกทั้งยังช่วยหาแนวทางที่เหมาะสมต่อการการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดีสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติสุข และยังเป็นการช่วยลดโอกาสในการก่ออาชญากรรมซ้ำ

ของผู้กระทำความผิดอีกด้วย โดยในต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศในกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศในกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมัน ต่างก็ได้มีการนำมาตราการดังกล่าวมาใช้กันอย่างแพร่หลาย เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวและลดผลร้ายจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

ประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและเพื่อปรับปรุงกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลให้มีความเหมาะสมต่อสภาพสังคมปัจจุบัน จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ขึ้นมา เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2562 และมีผลบังคับใช้ ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2562 โดยพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม ลดปริมาณคดีเข้าสู่ศาล ลดงบประมาณแผ่นดิน สร้างความสมานฉันท์และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข อีกทั้งยังสามารถแก้ไขและลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล รวมไปถึงการลดผลร้ายจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งรูปแบบของการระงับข้อพิพาทตามพระราชบัญญัตินี้มีลักษณะอยู่ ในรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี โดยการดำเนินการให้คู่กรณีได้มีโอกาสเจรจาตกลงระงับข้อพิพาททางระหว่างกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวไม่นำมาใช้กับการไกล่เกลี่ยในชั้นการบังคับคดีและชั้นศาล โดยมีพระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ใช้ในการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีและเพื่อให้กระบวนการระงับข้อพิพาทเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ได้ถูกบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 หมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 39 ถึงมาตรา 67 โดยกฎหมายให้ความสำคัญในการมุ่งที่จะระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลสำหรับคดีอาญาที่มีโทษไม่มาก ซึ่งเกิดขึ้นและกำลังดำเนินการอยู่ในชั้นการสอบสวนของพนักงานสอบสวน เนื่องจาก พนักงานสอบสวนเป็นต้นธารของกระบวนการยุติธรรมและเป็นบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด หากประชาชนเลือกที่จะไม่ดำเนินการฟ้องคดีอาญาต่อศาลด้วยตนเอง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนทั่วไปยังขาดความรู้ในด้านการดำเนินการต่างๆ ในชั้นศาล ประกอบกับต้องเสียทุนทรัพย์ในการว่าจ้างทนายความและต่อสู้คดี ฉะนั้นประชาชนส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะไม่ฟ้องคดีต่อศาลด้วยตนเอง ดังนั้นการนำคดีอาญาเข้าสู่ศาลผ่านทางพนักงานสอบสวนจึงเป็นทางเลือกแรกและเป็นทางเลือกหลักของชาวบ้าน พนักงานสอบสวนจึงมีอาชงหลีกเลี่ยงที่จะต้องทำหน้าที่เป็นด่านแรกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่คู่กรณีในทุกๆ เรื่อง ซึ่งในพระราชบัญญัตินี้ ได้กำหนดวิธีการและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้

พนักงานสอบสวนจัดให้คู่กรณี ได้มีโอกาสเจรจาตกลงหรือเยียวยาความเสียหายเพื่อระงับคดีอาญา โดยไม่จำเป็นต้องฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งจะเป็นผลดีต่อทั้งผู้เสียหายที่สามารถทำให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยาอย่างเหมาะสม โดยการดำเนินการที่สะดวกรวดเร็วกว่าการฟ้องคดีต่อศาล อีกทั้งยังช่วยผู้เสียหายประหยัดทุนทรัพย์ในการดำเนินคดี ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้กระทำความผิดที่ได้รับโอกาสในการขอโทษและชดเชยความผิดต่อผู้เสียหาย มีโอกาสในการปรับปรุงพฤติกรรมและกลับตนเป็นคนดี โดยที่ไม่ต้องมีประวัติอาชญากรรมติดตัว และช่วยลดโอกาสในการกระทำความผิดซ้ำ ก่อให้เกิดผลดีต่อการป้องกันอาชญากรรมในสังคม ทำให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย ประชาชนสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพนักงานสอบสวนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการช่วยให้ข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีจบสิ้นไป โดยที่ทั้งสองฝ่ายได้รับความเป็นธรรม พร้อมกับการที่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาสังคม ทำให้สังคมความเกิดความสงบเรียบร้อยตามไปด้วย

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 จะให้ความสำคัญในการยุติหรือระงับข้อพิพาททางอาญา โดยใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ในชั้นการสอบสวน แต่จากการศึกษา พบว่าในส่วนขององค์คณะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ยังมีปัญหาอยู่ ดังนี้

1. ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 44 บัญญัติว่า “เมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และคดีนั้นมิได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ให้คู่กรณียื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต่อพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนมีความเห็นเสนอ หากพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งเห็นว่าพฤติการณ์ของการกระทำความผิดไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ให้พิจารณามีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา การยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา การพิจารณาและระยะเวลาการสั่งคำร้อง และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามความในหมวดนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ตามระเบียบที่ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย หรือปลัดกระทรวงยุติธรรม หรือข้อบังคับที่อัยการสูงสุด กำหนด แล้วแต่กรณี”

มาตรา 48 บัญญัติว่า “บุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามความในหมวดนี้ ให้ยื่นคำขอ ต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม หรืออัยการสูงสุด แล้วแต่กรณี ในฐานะนายทะเบียน และให้นำความในมาตรา 9 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

และมาตรา 49 บัญญัติว่า “ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการประชุมระหว่างคู่กรณี เพื่อเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง มีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ถ้าคู่กรณีไม่อาจตกลงเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้ ให้พนักงานสอบสวนเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยแล้วแจ้งให้ผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณีทราบ การเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในระเบียบที่ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย หรือปลัดกระทรวงยุติธรรมหรือ ข้อบังคับที่อัยการสูงสุด กำหนด แล้วแต่กรณี”

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ดังกล่าว ไม่ได้บัญญัติกำหนด บทบาทในการมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กับพนักงานสอบสวน โดยบทบาทหลักจะไปอยู่ที่ผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ที่จะทำหน้าที่เป็นคนควบคุมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี ทั้งนี้พนักงานสอบสวนยังคงมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการสอบสวนรวบรวม พยานหลักฐานตามปกติ และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ยังกำหนดให้พนักงานสอบสวนสามารถใช้วิธีระงับคดีอาญาได้ในชั้นการสอบสวน โดยที่ไม่ต้องผ่านการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งอาจด้วยวิธีการเปรียบเทียบปรับ ในคดีความผิดลหุโทษ หรือในกรณีความผิดอันยอมความได้ คดีอาญาก็สามารถเลิกกันได้ หากผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็แล้วแต่ การที่คดีอาญาจะเลิกกันได้ นั้น ทั้งหมดล้วนมาจากการที่ผู้เสียหายยินยอมที่จะให้พนักงานสอบสวนทำการเปรียบเทียบปรับหรือถอนคำร้องทุกข์ ไม่ว่าจะเกิดจากการที่ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเงินเป็นที่พอใจหรือการที่ผู้เสียหายยินยอมยุติคดีเพื่อที่จะได้ไม่ต้องเสียเวลาและเสียทุนทรัพย์ในการต่อสู้คดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คู่กรณีหรือประชาชนต่างมีความเชื่อใจให้เจ้าพนักงานตำรวจดำเนินการไกล่เกลี่ยเป็นปกติอยู่แล้ว ในรูปแบบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพียงแต่แต่เดิมไม่มีการออกพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเท่านั้น ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงเป็นผู้มีคุณสมบัติและประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งจะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จได้ ทำให้คดีอาญาระงับไป ลดปริมาณคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ย

ตามมาตรา 48 ที่กล่าวมาข้างต้น ให้นำความในมาตรา 9 มาใช้บังคับ โดยอนุโลม โดย มาตรา 9 บัญญัติว่า “บุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนมีอำนาจสรรหาบุคคลซึ่งมีความเหมาะสมที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ด้วย แต่ต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้น การยื่นคำขอขึ้นทะเบียน การออกหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การต่ออายุหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การออกใบแทนหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การแจ้งรายการในการยื่นคำขอขึ้นทะเบียน และแบบบัตรประจำตัวผู้ไกล่เกลี่ยให้เป็นไปตาม

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่นายทะเบียนประกาศกำหนด การถอดถอนผู้ไกล่เกลี่ย การสิ้นสภาพของผู้ไกล่เกลี่ย และการเพิกถอนการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง”

มาตรา 10 บัญญัติว่า “ผู้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้ ก. คุณสมบัติ (1) ผ่านการอบรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรอง (2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข. ลักษณะต้องห้าม (1) เคยรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ (2) เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ (3) เคยถูกเพิกถอนการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามพระราชบัญญัตินี้ และยังไม่พ้นห้าปี นับถึงวันยื่นคำขอรับหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย”

ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ดังกล่าว บัญญัติให้บุคคลใดก็ได้มาขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย แต่ไม่มีการกำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ย แม้พระราชบัญญัติฉบับนี้จะไม่ได้ห้ามไม่ให้ชุมชนขึ้นทะเบียนก็ตาม แต่หากพิจารณาถึงหลักเกณฑ์หรือคุณสมบัติของผู้ที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว เห็นว่า เป็นการยากที่ประชาชนคนทั่วไปในชุมชนจะสามารถขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ ชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อคุณธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ผู้กระทำความผิดเมื่อพ้นโทษหรือหากการไกล่เกลี่ยสำเร็จผู้กระทำความผิดก็จะต้องกลับสู่สังคมหรือชุมชนของตนเอง ดังนั้น ชุมชนจะต้องรับรู้หรือมีส่วนร่วมด้วยในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน อีกทั้งชุมชนมีความใกล้ชิดกับคุณธรรม การไกล่เกลี่ยจึงมีความเป็นไปได้ว่าจะประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว

3. ปัญหาองค์คณะไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลภายนอก

ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 9,10 และ 48 บัญญัติให้บุคคลทั่วไปสามารถมาขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ เห็นได้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอก ไม่ได้มีความยึดโยงกับสังคม หรือชุมชน มาตรฐานบุคคลก็มีไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะด้วยเรื่อง วิทยุติ คุณวุฒิ เพศ ทักษะคดี ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ยิ่งเป็นคดีอาญาด้วยแล้ว ปัญหาสังคม หรือ ปัญหาของคุณธรรม มีความลึกซึ้งกว่าคดีแพ่งทั่วไป เพราะคดีอาญามีผลโดยตรงต่อสภาพสังคม อีกทั้งผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกอาจแทรกแซงเรื่องคดีความได้ด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นพนักงานสอบสวน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 จึงมีความสนใจที่จะศึกษา

และวิเคราะห์ถึงปัญหาในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 เพื่อนำไปสู่การหามาตรการหรือแนวทางที่เหมาะสมในการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน อันจะทำให้สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพตรงตามบริบทของสังคมไทยและบรรลุตามเจตนารมณ์ของกฎหมายได้อย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษา ความเป็นมาและความสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

2.2 เพื่อศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสอบสวนและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

2.3 เพื่อศึกษากฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ

2.4 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

2.5 เพื่อหาแนวทางและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

3. ขอบเขตการศึกษา

ศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

4. วิธีดำเนินการศึกษา

ในการเขียนสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาโดยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เป็นภาษาไทย รวมถึงการหาข้อมูลทางเว็บไซต์ที่สามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ตลอดจนศึกษาตำรากฎหมาย ผลงานวิจัย รายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ ประมวลกฎหมายต่างๆ พระราชบัญญัติ บทความทางวิชาการ ทั้งที่เป็นหนังสือและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แล้วนำมาประมวลผลวิเคราะห์หาคำตอบและข้อสรุป ภายใต้หลักทฤษฎีและหลักกฎหมาย เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขกฎหมายต่อไป

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 เพื่อให้ทราบถึง ความเป็นมาและความสำคัญของการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญา ในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562

5.2 เพื่อให้ทราบถึง แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสอบสวนและการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562

5.3 เพื่อให้ทราบถึง กฎหมายและกระบวนการใกล้เคียงคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ

5.4 เพื่อให้ทราบถึง ปัญหาบทบาทของผู้ใกล้เคียงในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562

5.5 เพื่อให้ทราบถึง แนวทางและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาบทบาทของผู้ใกล้เคียงในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562

บทที่ 2

ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสอบสวน และการไต่ถามข้อพิพาท

การสอบสวนคดีอาญาเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐออกแบบขึ้นเพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสงบสุขของสังคม พนักงานสอบสวนเป็นหัวใจสำคัญและเป็นบันไดขั้นแรกของกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะเสริมสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้กับสังคม ส่วนการไต่ถามข้อพิพาทเป็นกระบวนการลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาล ดังนั้น จึงต้องศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนสอบสวนและการไต่ถามด้วย โดยแบ่งการศึกษาออกได้ ดังนี้

1. การสอบสวนคดีอาญา

การสอบสวนคดีอาญาเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐออกแบบขึ้นเพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสงบสุขของสังคม พนักงานสอบสวนเป็นหัวใจสำคัญและเป็นบันไดขั้นแรกของกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะเสริมสร้าง ความถูกต้องชอบธรรมให้กับสังคม แม้ระบบการสอบสวนจะมีการปรับปรุง แก้ไข ในระยะหลัง แต่ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสภาวะการณ์ปัจจุบัน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว² ดังนั้น จึงต้องศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมด้วย โดยแบ่งการศึกษาออกได้ ดังนี้

1.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา

การสอบสวนเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐออกแบบขึ้นเพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสงบสุขของสังคม บรรดาอารยประเทศทั้งหลายล้วนมีกระบวนการสอบสวนที่เป็นแบบอย่างของตนตามแต่ระบบกฎหมาย แต่ส่วนใหญ่แล้วไม่ว่าจะเป็นประเทศเล็ก ประเทศใหญ่ ประเทศล้าหลังหรือก้าวหน้า การสอบสวนคดีอาญาในเบื้องต้น

² ไพรัตน์ รอดทอง. ปัจจัยที่มีต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในสังกัด ตำรวจภูธร จังหวัดนครปฐม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547. หน้า 3-4.

มักอยู่ในความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนหรือตำรวจ เนื่องจากมีอำนาจในการรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคม และภารกิจสอบสวนคดีอาญาเป็นภารกิจต่อเนื่องจากการรักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญของพนักงานสอบสวนหรือตำรวจและความต่อเนื่องในการควบคุมอาชญากรรมและเข้าร่วมกระบวนการสอบสวนคดีอาญาด้วยเสมอ พนักงานสอบสวนคดีอาญาเป็นกลุ่มบุคคลลำดับแรกที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับคดีตั้งแต่ขั้นตอนของการรับคำร้องทุกข์หรือกล่าวโทษในความผิดที่เกิดขึ้น จึงต้องระลึกละเอียดว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้ไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้ได้กระทำความผิด ทั้งนี้เป็นไปตามหลัก Assumption of Innocent และได้ถูกรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พนักงานสอบสวนจึงต้องวางตัวเป็นกลาง มิใช่เพียงแต่สอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน เพียงให้ยืนยันได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดประการเดียว ซึ่งพนักงานสอบสวนต้องกระทำการสอบสวนด้วยความเป็นธรรมตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) กล่าวคือ พนักงานสอบสวนต้องกระทำการสอบสวนภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายและให้ความเป็นธรรมกับคู่กรณีทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็น ผู้ต้องหา หรือผู้ถูกกล่าวหาก็ตาม พนักงานสอบสวนจึงต้องสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด ที่มีอยู่และนำมาถ่วงน้ำหนักพิจารณาพิเคราะห์ว่าพยานหลักฐานใดน่าเชื่อถือได้หรือรับฟังได้มากน้อยเพียงใด หากพยานหลักฐานไม่พอรับฟังได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด ต้องมีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องและปล่อยตัวไปโดยเร็ว แต่หากว่ามีพยานหลักฐานยืนยันว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดต้องมีความเห็นควรสั่งฟ้อง และนำตัวผู้ต้องหาส่งพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการต่อไป

การสอบสวนคดีอาญาจึงต้องเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ได้อย่างแท้จริง เพราะอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาเป็นการใช้อำนาจของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เพื่อให้ประเทศชาติและสังคมดำรงอยู่ด้วยความผาสุกปลอดภัยและประชาชนจะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐด้วยความชอบธรรม ส่วนการรวบรวมพยานหลักฐานชั้นสอบสวนมีหลักเกณฑ์อย่างใดนั้น ก็ต้องถือตามหลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานของศาลเป็นหลัก โดยต้องถือว่าหากพยานหลักฐานใดศาลไม่รับฟังแล้ว พนักงานสอบสวนรวบรวมเข้ามาในคดีก็คงจะหาประโยชน์อันใดมิได้ และประการสำคัญก็อาจทำให้เสียหายต่อคดีได้ ซึ่งโดยหลักแล้วศาลจะไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เพราะต้องการความถูกต้องบริสุทธิ์ยุติธรรมของคดี พยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาจะต้องได้มาโดยชอบด้วยเหตุนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงได้บัญญัติไว้ว่า “พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ คำมั่นสัญญา บังเหียน หลอกหลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น ฯลฯ” ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าการรับฟังพยานหลักฐานของศาลเป็นไปอย่างกว้างขวาง

ที่จะรับฟังพยานหลักฐานทุกชนิดที่มีประโยชน์ต่อคดี แต่ถ้าเป็นการได้พยานหลักฐานมาโดยมิชอบดังกล่าวแล้วศาลจะปฏิเสธการรับฟังพยานหลักฐานเหล่านี้

1.2 ความหมายและวัตถุประสงค์ของการสืบสวนและสอบสวน

1.2.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของการสืบสวน

1) ความหมายของการสืบสวน การสืบสวน หมายถึง การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน เพื่อวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด

2) วัตถุประสงค์ของการสืบสวน การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นการสืบสวนก่อนที่จะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เพื่อผลประโยชน์ในการป้องกันหรือเป็นแนวทางสำหรับการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น และเพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิดขึ้น ส่วนการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิดเป็นการสืบสวนหลังจากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ซึ่งอาจแยกได้เป็น 3 ประการ³ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ในกรณีที่จับกุมตัวผู้กระทำความผิดได้ การสืบสวน ดังกล่าวนี้อาจเป็นการสืบสวนเพื่อแสวงหาหลักฐานต่างๆ จากพยานบุคคล พยานเอกสาร และวัตถุพยาน เพื่อนำมาพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาในชั้นการสอบสวน

ประการที่สอง ในกรณีที่รู้ตัวผู้กระทำความผิด แต่ยังจับตัวไม่ได้ การสืบสวนดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นการสืบสวนเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเกี่ยวกับรายละเอียดแห่งความผิดแล้วยังต้องการทำการสืบสวนเพื่อจับกุมผู้กระทำความผิด

ประการที่สาม ในกรณีที่ไม่ทราบตัวผู้กระทำความผิดและยังไม่ทราบ รายละเอียดแห่งความผิด การสืบสวนในลักษณะนี้จะต้องทำการสืบสวนแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานให้ได้รายละเอียดว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด (Who) กระทำความผิดอะไร (What) และ ทำความผิดเมื่อใด (When) กระทำความผิดที่ไหน (Where) ทำไมจึงกระทำความผิด (Why) และกระทำความผิดอย่างไร (How) การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อวัตถุประสงค์ในการสืบสวนดังกล่าวข้างต้นอาจได้จากบุคคลและสถานที่ ทั้งนี้ ผู้มีหน้าที่ในการสืบสวนควรรู้ข้อมูลต่างๆสามารถ สรุปได้ 3 ประการ คือความรู้ทั่วไปในท้องที่ ได้แก่ ภูมิประเทศ สถานที่ สิ่งของต่างๆ

³ กรมสอบสวนคดีพิเศษ. รายงานการศึกษา เรื่อง สืบสวนความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อกรมสอบสวนคดีพิเศษ. กรุงเทพมหานคร. 2558. หน้า 17 - 19.

ตลอดจนบุคคลที่อยู่ในท้องที่รับผิดชอบ และสามารถนำมาประมวลเป็นข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้อง ตรงกับความต้องการ ประการต่อมา ความรู้เกี่ยวกับประวัติอาชญากรรม หรือบุคคลผู้มีพฤติกรรม โน้มเอียงไปในทางผิดกฎหมาย เช่น ผู้ที่เคยต้องโทษ บุคคลติดยาเสพติดให้โทษ บุคคลที่ไม่มีอาชีพ ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง บุคคลประพฤติตนเป็นอันธพาล ฯลฯ และความรู้เกี่ยวกับแหล่งข่าวต่างๆ อาทิเช่น ร้านเสริมสวย ร้านตัดผม ร้านกาแฟ ไนต์คลับ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่างๆ

1.3 ทฤษฎีการสอบสวน (Inquiry Theory)

ทฤษฎีการสอบสวน หมายถึง การนำหลักค้นหาความจริงและหลักเหตุผลมาใช้ เป็นหลักแนวคิดในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้ได้พยานหลักฐานที่เป็นความจริงและ ถูกต้องอันจะทำให้เกิดความยุติธรรมตามความเป็นจริงได้อย่างแน่แท้

1.3.1 หลักค้นหาความจริง (Principle of Truth Finding)

การดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบ การดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะถือว่าเป็นขั้นตอนแรกที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและ เสรีภาพของผู้ต้องหาได้ ดังนั้น ทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในชั้นนี้ คือ พนักงานสอบสวนและพนักงาน อัยการจะต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงหรือกลั่นกรองมูลคดีเบื้องต้นให้มากที่สุดเท่าที่จะ ทำได้ โดยจะต้องไม่มุ่งหวังที่จะไปค้นหาความจริงแต่เพียงในชั้นพิจารณาของศาลเท่านั้น เพราะถ้า ในชั้นก่อนการพิจารณาของศาลนี้มีการดำเนินการมาอย่างบกพร่องแล้ว ในชั้นพิจารณาของศาลก็ อาจแก้ไขอะไรไม่ได้มากนัก ผลที่ตามมา คือ ความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมอาจไม่เกิดขึ้น เพราะเหตุว่าแม้ศาลเองเมื่อทำการพิจารณาพิพากษาคดีก็ต้องอาศัยพยานหลักฐานที่ได้มาจาก กระบวนการในชั้นสอบสวนเป็นข้อพิจารณาประกอบด้วยเสมอ หลักค้นหาความจริง หมายถึงการ ค้นหาข้อเท็จจริงหรือหลักฐานของคดี เพื่อให้ได้ข้อยุติตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ว่าข้อเท็จจริงหรือ หลักฐานนั้นจะเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อผู้เสียหายหรือผู้ถูกกล่าวหาก็ตามพนักงานสอบสวนต้อง นำเข้ามาในคดีเพื่อพิสูจน์ความจริงให้ได้

1.3.2 หลักเหตุผล (Principle of Rationality)

พนักงานสอบสวนต้องคำนึงถึงความเป็นเหตุเป็นผลของพยานหลักฐาน ที่ได้มาดังกล่าวนั้นด้วยว่าจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่มีมูลความจริงหรือสามารถค้นหาความจริง ของคดีได้ด้วย โดยต้องนำพยานหลักฐานต่างๆ มาวิเคราะห์ถึงผลแห่งรูปคดีว่าพยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วนั้น มีความสอดคล้องเชื่อมโยงและสมเหตุและผลต่อกันมากน้อย เพียงใด โดยถึงแม้พยานทุกปากจะให้การสอดคล้องกันก็จริง ก็จะต้องทำการไต่รตรองอย่างละเอียด รอบคอบทุกแง่มุมของการได้มาซึ่งพยานหลักฐาน ซึ่งต้องพิจารณาความเป็นไปได้และความน่าเชื่อถือ ของพยานหลักฐานนั้น โดยต้องวิเคราะห์ถึงเหตุผลประกอบด้วยเสมอ

หลักเหตุผล หมายถึง ความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันของ พยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายโดยยึดถึงเหตุผลและความเชื่อมโยงสอดคล้อง ต้องกันของพยานนั้นๆ ด้วยว่าจะเป็นพยานหลักฐานที่มีมูลความจริงและสามารถรับฟังได้อย่าง แน่นนอน ซึ่งหลักเหตุผลดังกล่าวนี้ต้องนำมาเป็นหลักในการพิเคราะห์ถึงความเป็นเหตุเป็นผลของ พยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาว่าสามารถค้นหาความจริงได้ โดยแม้พยานทุกปากจะยืนยันสอดคล้อง ต้องกันก็ตาม แต่ถ้าเป็นการขัดกันต่อเหตุผลอยู่ในตัว กรณีเช่นนี้ก็ย่อมไม่อาจรับฟังได้ แต่คำให้การ ของพยานเหล่านี้ก็ไม่ชอบด้วยเหตุผล เป็นการปรักปรำผู้ต้องหามากกว่าจึงรับฟังไม่ได้

ในการที่พยานหลายคนเห็นเหตุการณ์ในขณะเดียวกัน พยานคนหนึ่ง ให้การอย่างหนึ่ง อีกคนหนึ่งให้การอีกอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกัน จึงเรียกว่าเหตุผลขัดกันอยู่ในตัว ถ้าจะเชื่อคำให้การของพยานคนใดคนหนึ่ง คำพยานอีกคนหนึ่งก็เป็นเท็จ ดังนั้นในทางคดีจึงไม่ควร เชื่อคำพยานทั้งสองนั้นนอกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีพยานหลักฐานอื่นใดมาประกอบให้สอดคล้อง ต้องกันให้มีความเป็นเหตุเป็นผล ก็อาจทราบได้ว่าควรรับฟังพยานปากใดมากกว่ากันและพยาน ปากไหนเป็นความเท็จ เพราะไม่สอดคล้องกับเหตุและผลอื่นของพยานนั้น หลักเหตุผล แบ่งออกได้ เป็น 3 กรณีคือ

กรณีแรก เหตุผลธรรมดา (Normal Rationality) หมายถึง เหตุผล ธรรมดาทั่วไป ซึ่งวิญญูชนหรือบุคคลทั่วไป ย่อมรู้และเข้าใจในสิ่งนั้นหรือเหตุผลนั้นๆ ได้โดยไม่ต้อง มีความรู้หรือความชำนาญเป็นพิเศษอย่างใดก็รู้หรือเข้าใจในสิ่งนั้นๆ ได้

กรณีที่สอง เหตุผลทางวิทยาการ (Scientific Rationality) หมายถึง เหตุผลในหลักวิทยาการ หรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งบุคคลธรรมดาไม่สามารถให้ความเห็นได้ จะให้ เหตุผลหรือความเห็นได้ก็เฉพาะผู้มีความรู้ ความชำนาญเป็นพิเศษ (ผู้ชำนาญการพิเศษ) เป็นผู้ให้ ความเห็นเท่านั้น เหตุผลทางวิทยาการนี้ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการวินิจฉัยคดี เพราะ เป็นการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือว่าสามารถให้ความจริงได้อย่างแน่นอน จึงเห็นได้ว่าปัจจุบัน การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาทำหน้าที่ตุลาการซึ่งข้อเท็จจริงให้เป็นอันยุติได้มากยิ่งขึ้น การพิสูจน์ ข้อเท็จจริงในเหตุผลทางวิทยาการหรือวิทยาศาสตร์นี้ มีสิ่งที่จะต้องพิสูจน์อยู่มากมายในหลายกรณี ด้วยกันจนอาจกล่าวได้ว่าบรรดาคดีอาญาแทบทุกเรื่องย่อมมีสิ่งที่สามารถทำการพิสูจน์ทาง วิทยาศาสตร์ได้ เพราะโดยปกติในการกระทำผิดนั้น ผู้กระทำผิดย่อมทิ้งร่องรอยไว้อยู่เสมอ ร่องรอยนั้น จะเป็นพยานหลักฐานสำคัญในการพิสูจน์ได้โดยตรงว่าใครเป็นคนร้าย และอาจเป็นช่องทางช่วย ในการสืบสวนหาตัวผู้กระทำผิดต่อมาด้วย ถึงแม้ว่าคดีจะไม่มีประจักษ์พยานก็ตาม โดยอาจมีเพียง พยานเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ศาลก็รับฟังลงโทษจำเลยได้ การนำหลักวิทยาการมาช่วยในการ สืบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน เช่น การตรวจพิสูจน์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ การตรวจพิสูจน์

บาดแผลหรือสภาพนิติเวช สามารถนำมาเป็นพยานหลักฐานยืนยันความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาได้เป็นอย่างดี โดยสามารถให้ข้อเท็จจริงและเป็นพยานหลักฐานที่ดีที่สุดได้ (Best Evidence) เพราะการพิสูจน์ทางวิทยากรนั้น สามารถให้ความเชื่อถือได้อย่างแน่นอน ซึ่งจะเห็นได้ว่าบางครั้งประจักษ์พยานเองก็ไม่อาจเชื่อถือได้ เพราะอาจให้การเพื่อช่วยเหลือหรือปกป้องผู้ถูกกล่าวหา ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงจำเป็นต้องนำเอาหลักเหตุผลทางวิทยากรมาช่วยในการกลั่นกรองมูลคดีอันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานของคดีได้มากที่สุด เช่น ผลการตรวจจากเครื่องตรวจพิสูจน์เอกสาร (Documenter) เกี่ยวกับการปลอมแปลงเอกสารต่างๆ ผลจากการตรวจโดยเครื่องตรวจพิสูจน์ลายพิมพ์สารพันธุกรรม (DNA) จากเลือด น้ำลาย ปัสสาวะ น้ำอสุจิ รากผมหรือเนื้อเยื่อของบุคคลซึ่งสามารถยืนยันตัวบุคคลได้อย่างแน่นอน หรือเครื่องตรวจเปรียบเทียบลูกและปลอกกระสุน (IBIS) ซึ่งผลการตรวจพิสูจน์ลูกกระสุนปืนที่เก็บได้จากผู้ตายกับอาวุธปืนของกลางว่าเป็นลูกกระสุนปืนที่ยิงมาจากอาวุธปืนกระบอกเดียวกันหรือไม่ แต่หากพยานหลักฐานทางวิทยากรขัดแย้งกับพยานบุคคล ดังนั้น พยานหลักฐานทางวิทยากร (เหตุผลทางวิทยากร) รับฟังได้มากกว่า เช่น พยานบุคคลของโจทก์เบิกความว่าจำเลย ใช้ปืนสั้นยิง แต่ตามรายงานชั้นสูตรบาดแผลระบุว่า เป็นรอยลูกกระสุนปืนลูกซอง เมื่อพยานวัตถุขัดกับพยานบุคคล ต้องถือว่าพยานวัตถุเป็นพยานที่รับฟังได้มากกว่า⁴

กรณีที่สาม เหตุผลทางจิตวิทยา (Psychological Rationality) หมายถึง เหตุผลที่อาศัยการวินิจฉัยวิเคราะห์ทางจิตวิทยา ซึ่งต้องมองถึงภาวะแห่งจิตใจของบุคคลเข้ามาช่วยในการกลั่นกรองมูลคดีและชี้แจงน้ำหนักคำพยาน

การวิเคราะห์คำพยานเพื่อค้นหาความจริงของมูลคดีให้เป็นที่ยุติและสามารถที่จะให้ความเชื่อถือได้อย่างแน่นอนแล้ว นอกจากพนักงานสอบสวนจะอาศัยการวินิจฉัยวิเคราะห์ด้วยเหตุผลธรรมดาและเหตุผลทางวิทยากรแล้ว เพื่อให้การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเกิดประสิทธิภาพเป็นอย่างดีที่สุด พนักงานสอบสวนยังจะต้องอาศัยเหตุผลอีกอย่างหนึ่งเป็นหลักในการรับฟังข้อเท็จจริงให้เป็นอันยุติ คือ เหตุผลทางจิตวิทยาด้วย เพราะเหตุไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์พยานด้วยเหตุผลธรรมดาและเหตุผลทางวิทยากรมีความสอดคล้องต้องกันแล้วก็ตาม แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าพยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มานั้นคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจทำการตกแต่งข้อเท็จจริงขึ้นมาเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของตนปกป้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะฉะนั้น เหตุผลทางจิตวิทยาจึงมีความสำคัญที่จะต้องนำมาวิเคราะห์ประกอบในการรับฟังพยานหลักฐานในข้อเท็จจริงนั้นๆ

⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 1118/2479.

ประกอบด้วยเสมอ เพื่อจะทำให้การรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนมีความละเอียดรอบคอบและให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทุกฝ่ายได้เป็นอย่างดี และประการสำคัญจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสอบสวนรวมพยานหลักฐานต่อไป ดังนั้น เหตุผลทางจิตวิทยา หมายถึง หลักในการค้นหาความจริงในทางภาวะจิตใจของพยาน หรือความน่าจะเป็นของภาวะจิตใจในบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดี อันเป็นความนึกคิดในจิตใจและแสดงออกมาเป็นผลของการกระทำตามความประสงค์ภายใต้แห่งภาวะของจิตในขณะนั้น ซึ่งจะทำให้เกิดผลของการกระทำและการแสดงออกที่มั่นคงต่อความเป็นจริง หรือเกิดอากัปกริยาของการกระทำที่เป็นพิรุณ ถ้าหากว่าให้การหรือเบิกความไม่ตรงต่อความเป็นจริงหรือไม่สอดคล้องกับหลักความน่าจะเป็นไปตามธรรมชาติของบุคคลนั้น ซึ่งในหลักทางจิตวิทยานั้นเป็นการแสดงออกภายใต้เหตุผลแห่งภาวะจิตใจของบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักเหตุผลทางจิตวิทยานั้น สามารถนำมาถ่วงดุลคดีและชั่งน้ำหนักคำพยานได้อย่างมั่นคง ดังนั้น แม้คำพยานนั้นจะสอดคล้องในเหตุผลธรรมดาและไม่ขัดกับเหตุผลทางวิทยาการแล้วก็ตาม แต่สุดท้ายแล้วความมั่นคงของคดีจะทำได้โดยปราศจากข้อสงสัยอย่างแท้จริงนั้น คำพยานควรจะถูกถ่วงดุลหลายชั้นและทุกทางที่สามารถจะทำได้ ฉะนั้น เหตุผลทางจิตวิทยาจึงเป็นทางหนึ่งซึ่งจะทำการถ่วงดุลคดีได้เป็นอย่างดี จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เจ้าพนักงานผู้ทำการสอบสวนจะต้องพิเคราะห์คำพยานโดยอาศัยเหตุผลทางจิตวิทยาด้วย

การนำเหตุผลทางจิตวิทยามาเป็นประโยชน์ต่อการชั่งน้ำหนักคำพยาน ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยพิเคราะห์คำพยานเพื่อถ่วงดุลคดีด้วยความรอบคอบมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการค้นหาข้อความจริงของมูลคดีได้อย่างแท้จริง ซึ่งสิ่งสำคัญที่เจ้าพนักงานผู้ทำการสอบสวนจะต้องใช้การวินิจฉัยพิเคราะห์พยาน โดยนำเหตุผลทางจิตวิทยามาช่วยในการสอบสวนถ่วงดุลคดีอีกทางหนึ่งด้วย เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงของมูลคดีเป็นอันยุติมีความเชื่อถือได้อย่างแน่นอน สรุปได้ว่า บทบาทของพนักงานสอบสวนในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานนั้น พนักงานสอบสวนจะต้องกระทำด้วยความบริสุทธิ์และยุติธรรม คือ พยานหลักฐานที่ได้มาด้วยความชอบธรรมและโดยชอบด้วยกฎหมาย ต้องคำนึงว่าพยานหลักฐานทุกชนิดที่ได้ทำการรวบรวมมานั้น มีความสำคัญเท่ากันหมดจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งเสียมิได้เลย ถ้าเป็นพยานหลักฐานที่ทำการรวบรวมได้โดยชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นพฤติเหตุแวดล้อมกรณี หรือพยานบอกเล่าก็ตาม หากยึดหลักปฏิบัติในการค้นหาความจริงของคดีและใช้ดุลพินิจในการรับฟัง ต้องพิเคราะห์ถึงหลักเหตุผลของการได้มาซึ่งพยานหลักฐานต่างๆ นั้นว่ามีความสอดคล้องต้องกันกับพยานหลักฐานอื่นๆ ที่ได้มาด้วยหรือไม่ เพียงใด เพื่อจะได้ทำการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนให้มีความถูกต้องแท้จริงของคดีเป็นอย่างดีที่สุด พนักงานสอบสวนจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายดังกล่าวด้วยความเป็นกลางโดยไม่มีอคติใดๆ

พนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานที่มีคุณค่าต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือต่อการพิจารณาซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานของศาลให้มากที่สุด แต่หากพยานที่ดีที่สุด (Best Evidence) นั้นหาไม่ได้ ก็ย่อมจะแสวงหาพยานหลักฐานชั้นรองที่มีน้ำหนักและเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่จะชี้ให้เห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือบริสุทธิ์นำมารวบรวมไว้ในสำนวนได้ โดยถ้าพนักงานสอบสวนระลึกรวมว่าพยานที่ดีที่สุดคือ พยานที่ได้มาจากการสอบสวนโดยชอบด้วยกฎหมายให้มากที่สุดเท่าไรก็ยิ่งดี เพื่อผลในการพิจารณาซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ประกอบเหตุผลเข้าด้วยกัน อันจะทำให้แน่ใจว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ และจะเห็นได้ว่าไม่มีบทบัญญัติกฎหมายห้ามมิให้ศาลรับฟังคำให้การชั้นสอบสวน เป็นข้อประกอบการพิจารณาของศาลแต่อย่างใด และหากพยานหลักฐานชั้นสอบสวนมีน้ำหนักเหตุผล ศาลก็จะรับฟังยิ่งกว่าคำเบิกความในชั้นพิจารณาของศาลเสียอีก และก็จะเป็นการพิสูจน์ยืนยันความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้เป็นอย่างดี⁵

2. ข้อพิพาททางอาญา

มนุษย์มาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากในสังคมหรือชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใด ย่อมที่จะต้องเกิดความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการขัดแย้งกันในเรื่องของทรัพย์สิน อาหาร ที่อยู่อาศัย สิทธิหน้าที่ระหว่างกัน หรือในเรื่องชีวิต เนื้อตัว ร่างกาย เป็นต้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เองที่นำมาซึ่งการเกิดสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า “ข้อพิพาท” ระหว่างสมาชิกภายในสังคมขึ้น

2.1 ประเภทของข้อพิพาท

ประเภทของข้อพิพาทนั้นอาจแบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท คือ ข้อพิพาททางแพ่ง ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา และข้อพิพาททางอาญา ซึ่งข้อพิพาททางอาญานั้นเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญาที่หมายถึง ความผิดที่เกิดจากการกระทำใดๆ อันเป็นการขัดกันต่อความสงบสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน และเป็นการกระทำที่กฎหมายที่ใช้ในขณะนั้น บัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดผู้กระทำความผิดต้องรับโทษตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญา⁶

⁵ จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช. *หลักและทฤษฎีการสอบสวน*. กรุงเทพฯ ; พิมพ์อักษร. 2550. หน้า 1-257.

⁶ ปริญญา บุญชู. *พนักงานอัยการกับงานประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน*. กรุงเทพฯ ; วิทยาลัยการทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง. 2533. หน้า 14-17.

2.2 ข้อพิพาททางอาญากับความผิดอันยอมความได้

ข้อพิพาททางอาญาใดที่ส่งผลกระทบต่อความเสียหายเพียงแก่ตัวบุคคลและมีลักษณะความรุนแรงเพียงเล็กน้อยและไม่กระทบต่อบุคคลอื่นหรือสังคมส่วนรวม ข้อพิพาทดังกล่าว เป็นเรื่องของการกระทบสิทธิในระดับบุคคล ดังนั้น กฎหมายจึงให้อิสระแก่บุคคลที่ได้รับ ความเสียหายที่จะสามารถตัดสินใจว่าจะต้องการลงโทษหรือให้อภัยต่อการกระทำ ความผิดที่ได้กระทำต่อตน เพราะฉะนั้นข้อพิพาทในลักษณะดังกล่าวนี้จึงถือว่าเป็นข้อพิพาทที่สามารถยอมความ กันได้ เพราะเป็นข้อพิพาทที่เกิดจากการทำความผิดซึ่งกระทบต่อสิทธิส่วนตัว หรือส่วนบุคคล เท่านั้น จึงเป็นกรณีที่เกิดขึ้นมาจากการทำความผิดอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ คู่กรณี สามารถตกลงยอมความกันได้

2.3 ข้อพิพาททางอาญากับความผิดต่อแผ่นดิน

การกระทำใดผิดกฎหมายอาญาและส่งผลให้เกิดความเสียหายหรือผลกระทบต่อทั้งตัวบุคคลและสังคมส่วนรวม ผลกระทบจากข้อพิพาทดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นกับเพียงแก่ตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อมีการกระทำอัน นำมาซึ่งข้อพิพาทในลักษณะดังกล่าว รัฐย่อมมีอำนาจในการดำเนินการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งก็คือการดำเนินกระบวนการทางกฎหมาย ข้อพิพาทดังกล่าวนี้ จึงเป็นข้อพิพาทที่เกิดมาจากการ ทำความผิดอันมีลักษณะที่กระทบต่อสังคมโดยรวม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าความผิดต่อแผ่นดิน อันทำให้เป็นความผิดที่ไม่สามารถยอมความกันได้ สาเหตุของการเกิดข้อพิพาททางอาญานั้น จะเป็นเรื่อง เกี่ยวกับการละเมิดหรือฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญา กล่าวคือ บทบัญญัติกฎหมายอาญา จะกำหนดไว้ว่าการกระทำใดหรือการงดเว้นการกระทำใดบ้างที่ให้อถือว่าเป็นการทำความผิด ทางอาญา และหากมีบุคคลกระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัตินี้ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการกระทำหรือการงดเว้น การกระทำใดๆ ก็ตามก็ย่อมนำมาซึ่งข้อพิพาททางอาญาขึ้น⁷

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุของการเกิดข้อพิพาททางอาญาแล้ว จะเห็นได้ว่า สาเหตุ ของการเกิดข้อพิพาทมีที่มาจากกรกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด อันเป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติของ กฎหมายอาญา เช่น วัฒนธรรม การเมือง ศาสนา เศรษฐกิจ การจัดสรรทรัพยากร โครงสร้างองค์กร พฤติกรรมและนิสัยส่วนบุคคล ความต้องการและเป้าหมายที่แตกต่าง เป็นต้น⁸

⁷ ทวาร เสนเนียม. การประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้านในประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีองค์กรที่ทำหน้าที่ใน การประนอมข้อพิพาท. กรุงเทพฯ ; วิทยาลัยการปกครองโรงเรียนการปกครองระดับสูง. 2531. หน้า 15-16.

⁸ ศาสตราจารย์ธรรม. การประนอมข้อพิพาท. กรุงเทพฯ ; สำนักวิจัยข้อพิพาท ศาสตราจารย์ธรรม. 2545. หน้า 44-45.

3. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อระงับข้อพิพาททางอาญาในช่วงที่กระบวนการยุติธรรมนั้นเกิดปัญหาคดีล้นศาล โดยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามีพัฒนาการเกิดขึ้นมาจากการระงับข้อพิพาทในทางแพ่ง ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งหรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ก็จะมีแนวคิดและรูปแบบในการดำเนินการที่เหมือนกัน คือ จะมุ่งเน้นไปที่การยุติคดีเป็นสำคัญ คำว่า การไกล่เกลี่ย (Mediation) เป็นคำนาม ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า “พูดจาให้ปรองดองกัน พูดจาให้ตกลงกัน ลุบไล้ ทำให้เรียบร้อย ทำให้มีส่วนเสมอกัน” นอกจากนี้ได้มีผู้ให้คำนิยามของคำว่า “การไกล่เกลี่ย” ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาท โดยมีบุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางเข้ามาช่วยเหลือ แนะนำในการเจรจาต่อรองของกลุ่มความเพื่อระงับข้อพิพาท⁹ การไกล่เกลี่ยเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความสมัครใจของกลุ่มความทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อใดก็ย่อมได้ เช่นเดียวกับผู้ไกล่เกลี่ยก็อาจถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยได้เช่นกัน ความตั้งใจจริงของกลุ่มความที่ต้องการให้ดำเนินการไกล่เกลี่ยถือเป็นหัวใจสู่ความสำเร็จ¹⁰

3.1 ความเป็นมาของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชื่อกันว่าได้มีมาตั้งแต่มนุษย์ได้รวมตัวกันขึ้นมาเป็นชุมชนและเผ่าต่างๆ จนกระทั่งเกิดเป็นเมืองและรัฐในที่สุด เมื่อเกิดสังคมขึ้นมา ก็จะต้องมีกฎระเบียบเพื่อใช้ควบคุมคนในสังคม หากผู้ใดกระทำการผิดระเบียบก็จะถูกตัดสินไปตามโทษที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อเกิดข้อพิพาทกันขึ้น สิ่งที่น่าชุมชนจะกระทำก่อนการตัดสินลงโทษก็คือ การไกล่เกลี่ย ซึ่งถือเป็นการกระทำที่สังคมนมองว่าเป็นวิธีที่จัดการกับปัญหาได้ง่ายและรวดเร็วที่สุด ทั้งยังเป็นการสร้างความปรองดองระหว่างกันอีกด้วย สำหรับประเทศไทยมีความเป็นมาเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาเป็นเวลานาน ซึ่งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสมัยก่อนจะเป็นไปในลักษณะของการนำจารีตประเพณีมาใช้มากกว่าที่จะเป็นกฎหมาย โดยในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจากหลักฐานทางศิลาจารึกปรากฏว่าในสมัยนั้น ลักษณะของการปกครองจะเป็นไปในลักษณะแบบพ่อปกครองลูก หากใครมีเรื่องทุกข์ร้อนใจหรือมีข้อพิพาทอันใด ก็จะมาสั้นกระดิ่งที่หน้าวัง ท่านก็จะมา

⁹ ปราโมทย์ วรวัฒนชัย. การไกล่เกลี่ย: ศึกษากรณีศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2545. หน้า 48-50.

¹⁰ กระทรวงยุติธรรม. วิธีระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย. นนทบุรี; กระทรวงยุติธรรม. 2545. หน้า 1.

ช่วยคลี่คลายปัญหาให้ โดยที่จะเน้นการไกล่เกลี่ยให้ปรองดองกันมากกว่าที่จะตัดสินให้ลงโทษหรือแพ้ชนะกัน ซึ่งก็จะสอดคล้องกับลักษณะของการปกครองแบบพ่อปกครองลูกนั่นเอง นอกจากนี้ พระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลต่อการปกครองเช่นกัน โดยมีหลักคำสอนที่ว่า 'ไม่ให้เบียดเบียนหรืออาฆาตจองเวรต่อใคร ให้รู้จักการให้อภัยกัน' ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงถือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกิดความปรองดองกันในสังคม ด้วยเหตุต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นว่า สมัยสุโขทัยนั้นได้มีการนำวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาใช้ในชีวิตประจำวันด้วย ปัจจุบันในยุคที่กฎหมายมีการพัฒนาและเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก มีการแบ่งแยกคดีออกเป็นประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน ซึ่งการแบ่งประเภทของคดีดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบและวิธีการในการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้¹¹

ต่อมาได้มีแนวคิดในการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อยุติคดีดังที่เคยใช้ในคดีทางแพ่งมาใช้กับคดีอาญาในความผิดต่อส่วนตัว เนื่องจากผลของกฎหมายในความผิดอาญาประเภทนี้มีลักษณะเช่นเดียวกันกับข้อพิพาทในทางแพ่ง กล่าวคือ เป็นความผิดที่กฎหมายยินยอมให้สามารถตกลงยอมความกันได้ จึงทำให้คู่กรณีสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อยุติคดีได้ เช่นเดียวกับข้อพิพาทในทางแพ่ง และต่อมาก็ได้มีการพัฒนามาสู่การนำไปใช้กับคดีอาญาแผ่นดินที่เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องอาญาด้วยเช่นกัน แต่กระทำไปในลักษณะของการไกล่เกลี่ยเพื่อมุ่งยุติคดีในส่วนแพ่งเท่านั้น ในส่วนของคดีอาญายังคงไม่ระงับไป แนวคิดในการนำระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อยุติคดีมาใช้ในคดีอาญา ไม่ว่าจะเป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือคดีอาญาแผ่นดิน ได้รับความสนใจและตอบรับจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นศาล สำนักงานอัยการสูงสุด หรือมหาดไทย เห็นได้จากมีความพยายามในการสร้างกฎหมายหรือระเบียบต่างๆ เพื่อให้การนำระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นสามารถดำเนินการออกมาเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวของหน่วยงานต่างๆ นี้ ก่อให้เกิดผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากการลดปริมาณคดีที่จะเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม และเนื่องจากแนวคิดของการไกล่เกลี่ยนั้นเป็นเรื่องของการผ่อนปรนให้แก่กัน ไม่มีผู้แพ้หรือผู้ชนะ (win-win situation) ที่มุ่งเน้นการยุติคดีโดยใช้คนกลาง (Mediator) ทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ประหยัดเวลา และคู่ความยังคงมีความสัมพันธ์ต่อไปได้ตามเดิม ปัจจุบันหน่วยงานศาลอาญา ได้มีแนวคิดในการพัฒนาและปรับปรุงระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับลักษณะของข้อพิพาททางอาญามากยิ่งขึ้น โดยได้เล็งเห็นว่าการไกล่เกลี่ยที่มุ่งเน้นการลดปริมาณคดีนั้น มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้กับข้อพิพาทในทางแพ่ง ซึ่งหากนำมาใช้กับกรณีข้อพิพาทในทางอาญาก็

¹¹ นิพนธ์ อักษรกาญจน์. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2546. หน้า 14.

จะเป็นการแก้ปัญหาเพียงในระดับเปลือกนอกเท่านั้น จึงควรจัดให้มีระบบการไกล่เกลี่ยแบบใหม่ที่
เหมาะสมกับลักษณะของข้อพิพาททางอาญา โดยจัดให้มีการสร้างกระบวนการเยียวยาเหยื่อ
การรื้อฟื้นความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ การเน้นการบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิด และให้
ความสำคัญกับชุมชนในการป้องกันแก้ไขและเยียวยาผู้กระทำผิดที่เป็นการแก้ปัญหาในระดับจิตใจ
ซึ่งน่าจะมีความยั่งยืนและก่อให้เกิดผลดีมากกว่า เพราะนอกจากจะทำให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกัน
ด้วยความปรองดองและเกื้อกูลกันมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเกิดผลพลอยได้ในแง่ของการลดปริมาณคดีได้
อีกด้วย แม้ศาลอาญาจะได้ดำเนินการนำแนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แล้ว
แต่หน่วยงานอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็ยังคงให้ความสำคัญและดำเนินการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยมุ่งยุติคดีเป็นหลัก¹²

3.2 แนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำหรับแนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามีสาระสำคัญ คือ การยุติคดี
ถือเป็นเป้าหมายหลักสูงสุด การไกล่เกลี่ยเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความสมัครใจที่แท้จริงของกลุ่ม ไม่มี
การบังคับ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเจรจา ดังนั้น คู่กรณีอาจยกเลิกหรือถอนตัวในเวลาใดเวลาหนึ่ง
ก็ได้ หากเห็นว่าไม่สมควรให้มีการเจรจากันอีกต่อไป การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการยุติข้อพิพาท โดยสามารถ
ทำให้จบลงด้วยความพึงพอใจของกลุ่มพิพาท กล่าวคือ วิธีการไกล่เกลี่ยเป็นการระงับข้อพิพาทที่คู่กรณี
มีอำนาจการตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของตนเองโดยแท้ ไม่มีการนำปัจจัยภายนอกเข้ามา
เป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจ หรือมีน้อยมากเมื่อเทียบกับการระงับข้อพิพาทโดยวิธีอื่นๆ เช่น
การฟ้องศาล ที่ผลของคดีจะต้องขึ้นอยู่กับหลายๆ ปัจจัยด้วยกัน คำรับหรือข้อเท็จจริงที่เกิดจาก
การไกล่เกลี่ยไม่อาจใช้เป็นพยานในชั้นศาล เพื่อที่จะให้คู่กรณีนั้นไม่เกิดความรู้สึกแค้นแค้นว่าหากตน
เปิดเผยข้อเท็จจริงได้ออกไป ก็จะทำให้ฝ่ายตรงข้ามนำข้อเท็จจริงดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในชั้นศาล
เพราะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสิ่งที่สำคัญก็คือ การที่คู่กรณีไว้วางใจ และได้เปิดเผยข้อเท็จจริง
ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นบรรลุผลสำเร็จ การไกล่เกลี่ยจะไม่มี
การพิจารณาหรือหาข้อยุติในเรื่องที่ว่าฝ่ายใดถูกหรือผิดในข้อกฎหมาย และหลีกเลี่ยงเรื่องราวในอดีต
อันเป็นที่มาของข้อพิพาท และการไกล่เกลี่ยเป็นวิธีที่มีการยุติข้อพิพาทกันลงด้วยคู่กรณีต่างฝ่าย
ต่างผ่อนผันให้แก่กันและกัน โดยที่ไม่มีบรรยากาศในลักษณะที่ว่าฝ่ายใดแพ้หรือชนะหรือฝ่ายใดได้เปรียบ
หรือเสียเปรียบ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการได้รับชัยชนะด้วยกันทั้งสองฝ่าย (win-win situation)

¹² คล บุญนาค. *กระบวนการยุติธรรมไทย: ทิศทางของการพัฒนาที่คลาดเคลื่อน.* ใน *โครงการเวที
ความคิด เพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย: ยุติธรรมทางเลือกกับการเข้าถึงความยุติธรรมในสังคมไทย.*
กรุงเทพฯ ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2552. หน้า 17.

3.3 รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา¹³

รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา พิจารณาแบ่งได้เป็นหลายประเภทด้วยกัน คือ

3.3.1 กรณีพิจารณาจากองค์กรที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย

เช่น การดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยองค์กรของภาครัฐ คือ การที่รัฐมีการจัดตั้งให้มีการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้น โดยได้มีการสร้างกฎระเบียบและกฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจน หรือการดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น เรื่องการอบรมให้ความรู้ เป็นต้น และรูปแบบการดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยภาคเอกชน เป็นกรณีที่ภาคเอกชนได้ดำเนินการดูแลและจัดการเกี่ยวกับกระบวนการในการไกล่เกลี่ยขึ้นเอง

3.3.2 พิจารณาจากลักษณะของการไกล่เกลี่ย

แบ่งออกเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างเป็นทางการ กล่าวคือ มีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมารองรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในลักษณะที่เป็นทางการ กล่าวคือ มีการบัญญัติเรื่องขั้นตอนหรือวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ชัดเจน เช่น การกำหนดประเภทคดีที่จะสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ หรือกำหนดว่าการนำข้อพิพาทบางประเภทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ถือเป็นเงื่อนไขในการนำข้อพิพาทดังกล่าวมาฟ้องต่อศาลได้ เป็นต้น และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือ กรณีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการนั้น จะมีลักษณะคือ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะไม่มีกฎหมายใดๆ มารองรับ และกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ไว้ เมื่อไม่มีกฎหมายใดๆ มารองรับ ผลจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามระบบดังกล่าวนี้จึงไม่มีผลตามกฎหมายใดๆ ทั้งสิ้น

3.3.3 รูปแบบในกระบวนการยุติธรรม

คือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล เป็นกรณีที่คู่กรณีตัดสินใจที่จะนำคดีหรือข้อพิพาทของตนเองเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลนี้จะมีผู้ที่ดำเนินการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่คู่กรณีโดยที่ศาลมิได้เข้ามาเกี่ยวข้องและรับรู้ด้วย ซึ่งผู้ที่สามารถทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ ให้กับคู่กรณีนั้น มีหลายหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐ หรือหน่วยงานที่มาจากภาคเอกชน อีกประเภทหนึ่ง คือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล เป็นกรณีที่ข้อพิพาทที่

¹³ สุวิจักขณ์ โฉมวงษ์. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2548. หน้า 69-71.

เกิดขึ้นนั้น มีการนำไปฟ้องร้องต่อศาลแล้วและในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาในทุกชั้นศาล ศาลหรือผู้พิพากษาจะทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาท ถ้าคู่พิพาทยินยอม ศาลก็จะทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งมีผลให้ข้อพิพาทที่ฟ้องร้องกันอยู่นั้นระงับไป

4. แนวคิดที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในทางอาญา

แนวคิดที่เกี่ยวเนื่องกับการระงับข้อพิพาทในทางอาญา นั้น มีหลากหลายทฤษฎีด้วยกัน โดยขอยกขึ้นมาศึกษา ดังนี้

4.1 แนวคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยากฎหมาย

ตามแนวความคิดของสังคมวิทยานั้น กฎหมายเป็นตัวเสริมสร้างและจัดระเบียบสังคม เมื่อปรากฏว่าได้มีการกระทำความผิดขึ้น นักกฎหมายจะพิจารณาถึงการกระทำในมุมตัวบทกฎหมาย ส่วนนักสังคมวิทยาจะมองและพิจารณาสິงดังกล่าวกว้างกว่า ซึ่งเป็นการมองในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ค่านิยมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อ การกำหนดความประพฤติของสมาชิกในสังคมนั้น บางครั้งจึงพบว่า การกระทำโดยของสมาชิกในชุมชนได้ดำเนินไปโดยยึดตามบรรทัดฐานที่มาจากความเชื่อและความคิดตามวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่มีความสอดคล้องหรือแตกต่างไปจากแนวทางของตัวบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ และด้วยเหตุนี้เอง จึงเป็นที่มาของการนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่น มาใช้ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขึ้นในสังคม กล่าวคือ สมาชิกในสังคมเลือกที่จะใช้แนวทางในการระงับข้อพิพาทตามบรรทัดฐานจากความคิดและความเชื่อของสังคม โดยวิธีการไกล่เกลี่ยมากกว่าที่จะเลือกการดำเนินคดีตามกฎหมาย เพราะว่ามันคือสิ่งที่พวกเขาคุ้นเคยจนอาจเรียกได้ว่าเป็นวิถีชีวิต¹⁴ แนวความคิดในการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยนี้ ก็ได้มีนักสังคมวิทยาและนักปราชญ์ที่ได้ศึกษาถึงเรื่องดังกล่าวนี้ไว้ เช่น

แนวความคิดของเฟรดริกส์ (Fred Riggs) ได้ทำการศึกษาว่าสาเหตุที่การปราบปรามอาชญากรรมในประเทศกำลังพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จ ก็เพราะว่ากฎหมายรวมถึงการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายนั้น ไม่มีประสิทธิภาพและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง กล่าวคือกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ไว้อย่างหนึ่ง แต่การปฏิบัติของประชาชนและเจ้าพนักงานปฏิบัติกันไป

¹⁴ บันลือ คงจันทร์. “ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดและวิธีระงับข้อพิพาทของประชาชนในหมู่บ้าน โลกสิงห์”. *วารสารนิติศาสตร์* (มิถุนายน 2528) : 119-155.

อีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะกฎหมายได้ถูกลอกเลียนมาจากประเทศแถบตะวันตก จึงไม่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ดังนั้น จึงทำให้เห็นว่าการดำเนินการระงับข้อพิพาท โดยชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในบางครั้ง ก็ได้ดำเนินการไปโดยยึดตามบรรทัดฐานของสังคมมากกว่าที่จะเลือกดำเนินการตามกฎหมาย

แนวความคิดของแชมบลิสและไชด์แมน (William Chambliss and Robert Seidman) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาทระหว่างชุมชนในชนบทและในเมือง และได้ค้นพบว่า ถ้าในสังคมใดมีชนชั้นและสถานะของสมาชิกภายในสังคมที่แตกต่างกันน้อยเท่าใด สังคมนั้นก็จะระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการใกล้เคียงประนีประนอมมากขึ้นไปด้วย แต่หากสังคมใดมีชนชั้นและสถานะที่แตกต่างกันมากเท่าใด สังคมนั้นจะระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการตามบทบัญญัติของกฎหมายมากขึ้นเท่านั้น

4.2 แนวคิดพื้นฐานทางกฎหมาย

แนวความคิดพื้นฐานทางกฎหมายที่จะนำมาสู่มาตรการใกล้เคียงประนีประนอมข้อพิพาททางอาญาทั้งในส่วนที่เป็นกฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติซึ่งจะได้แยกพิจารณาตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 กฎหมายสารบัญญัติ¹⁵

แนวความคิดพื้นฐานตามกฎหมายสารบัญญัติที่จะนำมาสู่การใกล้เคียงประนีประนอมข้อพิพาททางอาญา คือ พื้นฐานการแบ่งแยกประเภทความผิดทางอาญาออกเป็นความผิดอันยอมความได้และความผิดอันยอมความไม่ได้ พื้นฐานของการแบ่งแยกประเภทความผิดเช่นนี้จะ เป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาว่าความผิดประเภทใดที่จะสามารถนำเข้าสู่กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาได้ โดยไม่เป็นการขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งถือเป็นกฎหมายมหาชนที่รัฐมีหน้าที่ต้องดูแลให้สังคมมีความสุขเรียบร้อย จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า การกำหนดให้ความผิดบางประเภทเป็นความผิดอันยอมความได้ มาจากเหตุผลเพื่อประโยชน์ 2 ประการ คือ เพื่อรักษาความลับของเจ้าทุกข์ และเพื่อประโยชน์ในเรื่องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหาย¹⁶ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าถึงแนวทางทฤษฎีกฎหมายอาญาเห็นว่า การกำหนดประเภทความผิดอันยอมความได้น่าจะมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้คือ

¹⁵ สุภัทรา กรอุไร. การประนีประนอมข้อพิพาททางอาญา. หน้า 8.

¹⁶ คณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. รายงานการประชุม ครั้งที่ 67 4/2507. หน้า 3.

ประการที่หนึ่ง ลักษณะของความผิด

ความผิดอาญาทุกๆ ฐานความผิดจะต้องมีสิ่งทีกฎหมายประสงค์จะคุ้มครองเป็นส่วนแผลงอยู่ สิ่งทีกฎหมายประสงค์จะคุ้มครองนี้ ท่านศาสตราจารย์ คณิต ฒ นคร เรียกว่า คุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgut) การพิจารณาและแบ่งแยกประเภทความผิดอาญาจะต้องพิจารณาถึงส่วนทีเป็นคุณธรรมทางกฎหมายนี้ ถ้าหากคุณธรรมทางกฎหมายของความผิดใดเป็นคุณธรรมทีมุ่งคุ้มครองถึงประโยชน์ทีเป็นส่วนรวม (Universal Rechtsgut) ต้องถือว่าสังคมหรือมหาชนเท่านั้นทีเสียหาย จึงเป็นหน้าทีของรัฐเท่านั้นทีจะเข้าดำเนินการใดๆ เพื่อระงับข้อพิพาทโดยลักษณะเช่นนี้ ความผิดประเภทดังกล่าวก็จะเป็นความผิดประเภททีไม่สามารถยอมความได้ หากมีการยอมความกัน ไปโดยคู่กรณีพิพาทตกลงยอมความกันเอง การตกลงดังกล่าวจะไม่มีผลเป็นการระงับข้อพิพาททางอาญาอันจะมีผลให้ข้อพิพาทระงับลงตามกฎหมาย¹⁷ แต่ถ้าคุณธรรมทางกฎหมายของความผิดลักษณะนี้ เป็นคุณธรรมทีมุ่งจะคุ้มครองประโยชน์ส่วนปัจเจกชน (Individual Rechtsgut) จะต้องพิจารณาต่อไปอีกว่า ผลของการกระทำความผิดนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่เอกชนหรือสังคมส่วนรวมมากกว่ากัน ถ้าสังคมส่วนรวมได้รับความเสียหายมากกว่า ก็ถือว่ามีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน แต่หากผลจากการกระทำความผิดดังกล่าวกระทบกระเทือนต่อเอกชนผู้เสียหายโดยตรง มากกว่าความเสียหายทีสังคมได้รับ รัฐก็ต้องปล่อยให้ เป็นสิทธิของผูเสียหายทีจะตัดสินใจเองว่าสมควรจะเอาโทษผู้กระทำความผิดหรือไม่ รัฐมีหน้าที่เพียงแต่คอยช่วยเหลือให้ความประสงค์ของผูเสียหายสำเร็จไปเท่านั้น ความผิดในลักษณะเช่นนี้ก็จะถูกแบ่งแยกออกมาเป็นความผิดประเภททียอมความได้โดยทั่วไป ความผิดประเภททียอมความได้นั้น ผู้เป็นเจ้าของคุณธรรมทางกฎหมายอาจสละคุณธรรมทางกฎหมายได้โดยอาศัยความยินยอมของผูเสียหาย กล่าวคือ หากผูเสียหายให้ความยินยอมก่อนการกระทำจะมีผลทำให้การกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยชอบ ซึ่งไม่มีความเสียหายเกิดขึ้น แต่หากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว การให้ความยินยอมของผูเสียหายภายหลังจากนั้น โดยทั่วไปแล้วไม่มีผลไปลบล้างความผิด อย่างไรก็ตาม เมื่อผูเสียหายให้ความยินยอมในเบื้องต้นแล้ว ผู้กระทำผิดไม่มีความผิด ถ้าเขาให้ความยินยอมกันในภายหลัง เมื่อความผิดนั้นได้เกิดขึ้นแล้วก็ควรให้ความผิดนั้นระงับไปด้วย เพราะเท่ากับผูเสียหายได้สละประโยชน์ทีกฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง โดยไม่ตั้งใจเอาความกับผู้กระทำผิดอีกต่อไป¹⁸

¹⁷ คณิต ฒ นคร. “ผูเสียหายในคดีอาญา”. *วารสารอัยการ* 11 (มกราคม 2521): 48-49.

¹⁸ ชาตรี ศรีนวนนิต และวันชัย ศรีนวนนิต. *ความยินยอมในคดีอาญาและความผิดอันยอมความได้*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์บริษัทประชุมการช่าง. 2528. หน้า 77.

ประการที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญของสังคม บุคคลในครอบครัวเดียวกันอาจมีการกระทำความผิดอาญา ระหว่างกันเองบ้าง ซึ่งหากการกระทำและผลของการกระทำใดไม่มีพฤติการณ์ร้ายแรงถึงขนาดแล้ว กฎหมายก็จะไม่ถือเป็นความผิด และในบางกรณีก็บัญญัติให้สามารถที่จะขอมความกันได้ เนื่องจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัวนั้น อย่างไรก็ตามเสียเขาก็มีความสัมพันธ์และภาระหน้าที่ที่จะดูแลอุปการะกันอยู่และย่อมจะให้อภัยกันได้อยู่เสมอ หากกฎหมายไม่มีการผ่อนปรนเสียเลยก็อาจทำให้ความสัมพันธ์ ในสถาบันครอบครัวเสียไปได้ ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วหากการกระทำผิดของบุคคลในครอบครัวดังกล่าวไม่ได้สร้างความเสียหายให้กับส่วนรวมแล้ว ความผิดอาญาในกรณีดังกล่าวก็จะบัญญัติให้สามารถขอมความกันได้เป็นกรณีพิเศษ

4.2.2 กฎหมายวิธีสบัญญัติ¹⁹

แนวคิดพื้นฐานตามกฎหมายส่วนที่เป็นวิธีสบัญญัติที่จะนำมาสู่การใช้มาตรการไต่ถามและระงับข้อพิพาทในคดีอาญานั้น จะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องมาจากกฎหมายที่เป็นสารบัญญัติที่บัญญัติให้เป็นความผิด และความผิดบางประเภทเป็นความผิดที่ยอมความกันได้ หรือที่เรียกกันว่าความผิดต่อส่วนตัว ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็นว่าการผิดอันยอมความได้ในประมวลกฎหมายอาญา ก็คือ ความผิดต่อส่วนตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เหตุผลคือ ประมวลกฎหมายอาญามีได้ยกเลิกความผิดต่อส่วนตัวในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ดังนั้น บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความผิดต่อส่วนตัว จึงนำมาปรับใช้กับความผิดอันยอมความได้ในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่นๆ ได้ทันที ความผิดประเภทนี้จะมีขั้นตอนและกระบวนการที่แตกต่างไปจากกระบวนการทั่วไป กล่าวคือ หากมีคดีที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับความผิดดังกล่าว เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขในการให้อำนาจรัฐเข้าไปดำเนินการตามกฎหมายของผู้เสียหายก่อน มิเช่นนั้นรัฐจะไม่มีอำนาจในการดำเนินการใดๆ ความผิดอันยอมความได้หรือความผิดต่อส่วนตัวนี้ ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดสามารถที่จะเจรจาและขอมความกันได้ตลอด ถึงแม้ว่าจะได้มีการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือฟ้องคดีต่อศาลแล้วก็ตาม หากสามารถตกลงกันได้แล้ว ผู้เสียหายมีอำนาจที่จะถอนคำร้องทุกข์ได้เสมอจนกว่าศาลจะได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดและผลดังกล่าวทำให้สิทธิในการดำเนินคดีอาญา ระงับไปตามกฎหมาย ความผิดประเภทนี้จึงสามารถที่จะเข้าสู่กระบวนการไต่ถามเพื่อระงับข้อพิพาททางอาญาได้โดยไม่มีข้อจำกัดมากนัก

¹⁹ ชาตรี ศรีนวนนิต และวันชัย ศรีนวนนิต. เรื่องเดียวกัน. หน้า 11.

4.3 แนวความคิดการดำเนินคดีอาญาอย่างไม่เป็นทางการ²⁰

ความแตกต่างของวัฒนธรรมและแนวความคิดระหว่างกลุ่มประเทศตะวันตกและตะวันออกเป็นสิ่งที่ปรากฏชัด ดังนั้น แม้จะมีความพยายามลอกเลียนระบบกฎหมายจนทำให้วิธีการพิสูจน์ความผิดของชาวเอเชียคล้ายคลึงกับวิธีการของชาวตะวันตก ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของชาวตะวันออกอาจส่งผลให้ความเชื่อในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาแตกต่างไปจากประเทศตะวันตก สังเกตได้จากกฎหมายธรรมชาติของชาวตะวันตกเน้นนักเรื่องสิทธิ หน้าที่ ส่วนชาวตะวันออกจะเน้นเรื่องกฎแห่งกรรม²¹ นอกจากนี้แล้ว สภาพสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมสมาชิกในสังคมส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาอาศัยกันในการทำมาหากิน ตั้งแต่ระดับครอบครัว หมู่บ้านและตำบล เป็นต้น สถานภาพและบทบาทของผู้นำซึ่งได้รับการสนับสนุนจากศาสนาและสังคม ทำให้ผู้นำดำรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะลงโทษผู้ฝ่าฝืน สิทธิชี้ขาดตัดสินการกระทำและตัวผู้กระทำ รวมไปถึงความชอบธรรมที่จะเข้าไปไกล่เกลี่ยยุติข้อพิพาท หรือขอให้ยกเว้นโทษแก่ผู้กระทำความผิดด้วยเหตุผลบางประการ บางครั้งจึงปรากฏว่าชุมชนสามารถอดกลั้นต่ออาชญากรรมได้โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากกระบวนการยุติธรรมเลยแม้แต่บ่อย

ความไม่จำเป็นในการดำเนินคดีนี้อาจสืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงอันเป็นที่ประจักษ์เกี่ยวกับผลร้ายของการดำเนินคดี ความสูญเสียของอาชญากรรม หรือการบริหารกระบวนการยุติธรรมก็ตาม เมื่อประกอบกับความเชื่อถือเรื่องเคราะห์กรรมอันเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แล้ว จึงทำให้วัตถุประสงค์ในการดำเนินคดีเพื่อให้เกิดผลร้ายกับผู้กระทำความผิดตามระบบของกระบวนการยุติธรรมของตะวันตกมิใช่ความมุ่งหมายหลักของสมาชิกในสังคม และมีส่วนทำให้แนวทางการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดในประเทศไทยมีความหลากหลาย แนวความคิดที่ว่าการกระทำความผิดอาญาเป็นความผิดต่อรัฐ ทำให้การดำเนินคดีอาญาเท่าที่ผ่านมากูกำหนดให้เป็นบทบาทของรัฐ ให้มีอำนาจและหน้าที่ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ แต่สภาพของสังคมเมืองซึ่งแทรกซึมเข้าไปในชุมชนต่างๆ พร้อมกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้ภารกิจของเจ้าหน้าที่รัฐเพิ่มมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายของตำรวจและหน่วยงานอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรม ขณะที่ความจริงอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลกระทบอันเป็นปฏิปักษ์ต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์

²⁰ วิยะดา วัจวรรณรัตน์. *วิธีดำเนินคดีอาญาที่ไม่เป็นทางการ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2543. หน้า 45.

²¹ W. Clifford. "วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในเอเชีย (Science, Culture and Criminal Justice In Asia)". แปลและเรียบเรียงโดย อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. *วารสารนิติศาสตร์* 10. 4 ธันวาคม 2521): 630.

การดำเนินคดีตามรูปแบบพิธีการที่เคร่งครัดเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้รับผลร้ายไม่อาจสร้างความสมานฉันท์แก่สมาชิกในสังคม ผู้เกี่ยวข้องในคดีจึงไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขความเสียหายในอดีตที่ได้รับจากอาชญากรรม และยังไม่อาจคาดคะเนถึงผลในอนาคตได้ การดำเนินคดีอาญามีวัตถุประสงค์สำคัญในการอำนวยความยุติธรรมเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ขณะเดียวกันก็รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ด้วยข้อจำกัดของการบัญญัติกฎหมายและการพิสูจน์ข้อเท็จจริง เป็นเหตุให้นักกฎหมายพยายามสร้างกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดตายตัว มีพิธีการเป็นขั้นเป็นตอน โดยมีได้คำนึงถึงความชัดเจนแน่นอนตามแบบพิธีและความสม่ำเสมอ เป็นเพียงปัจจัยส่งเสริมหลักความยุติธรรมให้อยู่กับร่องกับรอย กอปรกับความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้น ส่งผลเสียหายอย่างมาก และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการดำเนินคดีอาญาของกระบวนการยุติธรรมตามปกติ ด้วยการปฏิบัติการที่มีได้เป็นไปตามกลไกการบริหารงานยุติธรรมด้านคดีอาญาทุกชั้นตอนตามระบบ ด้วยความปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงผลร้ายอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมของผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย และความพยายามในการลดปริมาณคดี สาเหตุประการสำคัญอันก่อให้เกิดอาชญากรรม คือ เมื่อสภาพชนบทกลายเป็นสภาพเมืองขึ้นเมื่อไร หรือเมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นเมื่อใด อาชญากรรมก็จะทวีคูณขึ้นตามสภาวะการณ์เหล่านี้ตลอดจนการแสวงหาวิธีการอย่างอื่นที่เหมาะสมกว่าในการจัดการกับปัญหาอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น (Individualized Justice) จนกลายเป็นแนวทางหนึ่งในการบริหารกระบวนการยุติธรรมซึ่งเรียกโดยรวมว่า “การดำเนินคดีอาญาอย่างไม่เป็นทางการ หรือ “Informal Justice”

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทในทางอาญา

ทฤษฎีเกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทในทางอาญามีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอยู่หลายทฤษฎีด้วยกัน โดยขอยกมาศึกษา ดังนี้

5.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับความยุติธรรม

ความหมายของคำว่ายุติธรรม ยากที่จะให้คำจำกัดความที่แน่ชัดลงไปได้เพราะความยุติธรรมมีลักษณะเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เป็นสิ่งที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิด ความยุติธรรมก็เป็นสิ่งที่ทุกคนใฝ่หา เพราะความยุติธรรมเป็นคุณภาพอันหนึ่งที่ทุกคนในสังคมคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีความสุข เพราะฉะนั้น จึงมีผู้พยายามให้ความหมาย ของคำว่ายุติธรรมในรูปแบบที่แตกต่างกัน²²

²² สุภัทรากรอุไร. การประนอมข้อพิพาททางอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2543. หน้า 30.

ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มีบทหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความยุติธรรมว่า คือ ความพอใจของคู่พิพาท ความยุติธรรม คือ ความถูกต้องตามความเห็นของคนในสังคม พลาโต (Plato) เปรียบเทียบความยุติธรรมกับความดีว่า ความยุติธรรม คือการให้ในสิ่งที่เขาควรได้ และในการที่คนเราหรือสิ่งของอยู่ในฐานะที่เหมาะสมก็เป็นความยุติธรรมด้วย อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก จำแนกความยุติธรรมออกเป็น 3 ประการ คือ²³

ประการแรก ความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วน (Distributive Justice) เป็นความยุติธรรมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มต่างกลุ่มกันออกไป การให้ความยุติธรรมในลักษณะนี้คำนึงถึงสัดส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับในแต่ละกลุ่ม

ประการที่สอง ความยุติธรรมในการชดเชย (Corrective and Remedial Justice) เป็นความยุติธรรมเฉพาะรายสำหรับการแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันเอง ความยุติธรรมประเภทนี้สามารถจะปรับได้ตามสภาพสังคมและสภาพความเป็นจริง ซึ่งความยุติธรรมนี้ อริสโตเติลถือเป็นกฎหมายอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า “Remedial Law”

ประการที่สาม ความยุติธรรมแลกเปลี่ยน (Commutative Justice) เป็นความยุติธรรมที่เกี่ยวข้องระหว่างเอกชนเกี่ยวกับความเป็นธรรมในการแลกเปลี่ยนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงอธิบายว่า “เราจะต้องระวังอย่าคิดเอากฎหมายไปปนกับความดีความชั่ว ถ้าความยุติธรรม กฎหมายเป็นคำสั่ง เป็นแบบที่เราจะต้องประพฤติตามแต่กฎหมายนั้นบางทีก็จะชั่วได้ ถ้าไม่เป็นยุติธรรมก็ได้ ความคิดว่าอะไรดีอะไรชั่วอะไรเป็นยุติธรรม อะไรไม่ยุติธรรม มีบ่อที่จะเกิดขึ้นหลายแห่งเช่น ตามศาสนาต่างๆ แต่กฎหมายนั้นเกิดขึ้นได้แห่งเดียว คือ จากผู้ปกครองแผ่นดิน ถ้าที่ปกครองแผ่นดินอนุญาตเท่านั้น”²⁴

Sir Alfred Denning กล่าวว่า “คนเป็นผู้สร้างกฎหมายขึ้น ส่วนความยุติธรรมเป็นความรู้สึกของคนไม่มีใครสร้างขึ้น นักกฎหมายจึงไม่สามารถปิดความรับผิดชอบในการที่กฎหมายไม่สอดคล้องกับความยุติธรรมไปได้ การที่กฎหมายจะบังคับใช้ได้ผลตามบัญญัติหรือการที่คนทั้งหลายทำตามกฎหมาย ก็เพราะความสำนึกว่ากิจการที่กฎหมายบัญญัติให้ทำนั้น เป็นการถูกต้องสมควรที่จะต้องทำตามบัญญัติขึ้นนั้น อย่างใกล้ชิดที่สุดที่เราจะนิยามคำว่ายุติธรรมได้ก็แต่เพียงว่าเป็นสิ่งที่สมาชิกของชุมชนผู้มีจิตใจที่ถูกต้องที่ชอบเชื่อว่าเป็นธรรม”²⁵

²³ โสภณ รัตนากร. “กฎหมายและความยุติธรรม”. *คูลพาท* 215 มีนาคม-เมษายน 2511): 38-50.

²⁴ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์. *เลกเซอร์กฎหมาย*. กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

²⁵ จิตติ ดิงศกัทธิย์. *คำบรรยายวิชา หลัทธิวิชาชีพนักกฎหมาย*. กรุงเทพมหานคร; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2521. หน้า 50-51.

พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ได้ให้ความหมายของคำว่ายุติธรรมว่า “ความยุติธรรมก็คือ ความนึกคิดของบุคคล แม้กฎหมายก็มาจากความนึกคิดของบุคคล ด้วยเหตุนี้เราจะปฏิเสธว่าไม่มีความยุติธรรมตามกฎหมายต้องเป็นไปตามความยุติธรรมที่ถูกต้อง คือถ้าหากว่าบุคคลคิดว่าอะไรเป็นความยุติธรรมเป็นการถูกต้องแล้ว กฎหมายก็ควรจะเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นไปอย่างอื่น ก็เป็นกฎหมายที่ไม่เป็นไปตามความคิดเห็นของประชาชน”²⁶

5.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวความคิดทางรัฐศาสตร์ในเรื่องการปกครองตนเอง ซึ่งเป็นการปกครองที่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ที่สำคัญคือการทำประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆที่จะมีผลกระทบ²⁷

แนวคิดในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ได้มีนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายและอธิบายถึงหลักการดังกล่าวไว้อย่างมากมาย เช่น

Marshall Wolfe เห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ถ้าเป็นความต้องการจากเบื้องบนจะเป็นเรื่องของ การเคลื่อนไหวมวลชน และเป็นวิธีการที่จะทำอะไรให้เสร็จไปตามที่เบื้องบนต้องการ แต่ถ้าการเข้ามามีส่วนร่วมเป็นความต้องการระดับล่าง จะมุ่งจัดสรรการกระจายโดยมีจุดยืนที่เห็นว่าตนเองและกลุ่มมีความสามารถในการเข้ามีส่วนร่วมและเพื่อให้ผลประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนา

สัมพันธ์ เตชะอริก ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนได้ร่วมค้นปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาด้วยตนเอง วิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา เลือกรูปวิธีการและวางแผนการแก้ปัญหา ตลอดจนดำเนินการตามแผนประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดความสำเร็จ ทั้งนี้ ต้องดำเนินงานด้วยประชาชนเอง²⁸

เสนห์ จามริก เห็นว่า ความหมายหลักของการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้²⁹

²⁶ พระยาอรรถการีย์นิพนธ์. “กระทรวงยุติธรรมกับการพัฒนา นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ”. *คู่มือทท 6 (2503)*: หน้า 12.

²⁷ จรัสชัย โชคเรืองสกุล. *บทบาทของศาลาประนอมข้อพิพาทในการรักษาความสงบเรียบร้อย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี คณะรัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530. หน้า 11-12.

²⁸ สัมพันธ์ เตชะอริก. “การมีส่วนร่วมของประชาชน เป้าหมายของการพัฒนาชนบทและสาธารณสุขมูลฐาน”. *บทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน*. กรุงเทพมหานคร ; มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527. หน้า 47.

²⁹ ไพรัช เตชะรินทร์. *นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร ; ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล. 2527. หน้า 23.

“ไพรัช เศรษฐินทร์” ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์การ อาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน³⁰

เมื่อศึกษาถึงแนวคิดต่างๆ ดังกล่าวแล้ว สรุปได้ว่าความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนก็หมายถึง การที่ประชาชนซึ่งถือว่าเป็นระดับล่างของการปกครองได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจรวมทั้งร่วมทำกิจกรรมที่จะมีผลกระทบโดยตรงต่อพวกเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และกระบวนการยุติธรรม รวมถึงเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย โดยที่มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของประชาชน โดยที่ประชาชนได้ประโยชน์และมีรัฐคอยช่วยเหลือ

ประการที่สอง จะต้องเป็นการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์โดยการพึ่งตนเอง ในการค้นหาปัญหา หาสาเหตุและแก้ไขปัญหา รวมทั้งติดตามผลของการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ประการที่สาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นใดๆ ก็ตามจะต้องสอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม ทำให้เห็นว่า ในกระบวนการยุติธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนมีบทบาทค่อนข้างจำกัด ซึ่งโดยสภาพทางวัฒนธรรมและสังคมของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า สภาพการณ์นี้ เกิดขึ้นด้วยเหตุจำเป็นที่แตกต่างจากลักษณะที่เกิดในต่างประเทศ บางประเทศเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ทำหน้าที่คัดเลือกเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมโดยตรง เช่น การเลือกตั้งพนักงานอัยการประจำเขตของสหรัฐอเมริกา หรือแม้แต่การเลือกตั้งผู้พิพากษาของมลรัฐต่างๆ แต่ในบริบทของประเทศไทยที่มุ่งเน้นการสร้างหลักประกันความอิสระของฝ่ายตุลาการมิให้อำนาจทางการเมืองเข้ามาแทรกแซงจนกระทั่งทำให้มีผลต่อการพิจารณาพิพากษาคดี ทำให้โอกาสที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการคัดสรรผู้ทำหน้าที่มีได้ค่อนข้างจำกัด หากฝ่ายการเมืองเข้ามามีบทบาทต่อการทำหน้าที่ของฝ่ายตุลาการมากเกินไป จะมีผลทำให้ฝ่ายการเมืองเข้ามามีอิทธิพลเหนือการทำงานของฝ่ายตุลาการจนอาจทำให้เกิดสภาพการณ์ที่จะต้องพิจารณาพิพากษาคดี เพื่อตอบสนองต่อเหตุผลทางการเมืองเป็นสำคัญมากกว่าการใช้ดุลพินิจจาก

³⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 6.

การพินิจพิจารณาเหตุผลการกฎหมาย ในแง่การดำเนินกระบวนการพิจารณานั้น โดยปกติแล้วประชาชนคงมีส่วนร่วมในฐานะเพียงคู่ความที่นำเสนอข้ออ้างข้อเถียง และพยานหลักฐานต่อศาล เพื่อให้พิจารณาพิพากษาตามรูปคดี การตัดสินใจชี้ขาดเป็นดุลพินิจโดยอิสระและเด็ดขาดของผู้พิพากษาหรือตุลาการผู้รับผิดชอบในคดีนั้นๆ³¹ แม้การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมมีช่องทางจำกัด แต่ก็มิใช่ว่าไม่มีโอกาสที่จะสร้างการมีส่วนร่วม ในแง่มุมนี้ การระงับข้อพิพาททางเลือกละจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมได้มากขึ้น โดยประชาชนจะอยู่ในฐานะเป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการ และถือตัวเป็นผู้ที่ดำเนินการ เพื่อให้ปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระงับลงไปด้วยความเรียบร้อย กระบวนการนี้จึงเป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยประชาชนในระหว่างประชาชนด้วยกันเองและเพื่อประชาชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง³²

5.3 ทฤษฎีการลงโทษ

ในทุกสังคมย่อมมีกฎระเบียบต่างๆ เพื่อใช้ในการควบคุมสมาชิกในสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเกิดความสงบเรียบร้อย และเมื่อใดมีบุคคลที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ดังกล่าวที่สังคมได้กำหนดไว้ ก็ย่อมที่จะมีบทลงโทษแก่บุคคลดังกล่าว ซึ่งวัตถุประสงค์ในการลงโทษบุคคลดังกล่าวนี้ สามารถที่จะสรุปได้จากทฤษฎีดังต่อไปนี้³³

5.3.1 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน

เป็นหลักการลงโทษที่เก่าแก่ที่สุด ทั้งนี้ เป็นไปตามแนวความคิดที่ว่าผู้ใดกระทำการใดย่อมได้รับผลตอบแทนจากการกระทำนั้น การลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนนั้น จะได้ผลต่อเมื่อได้กระทำโดยรวดเร็วและรุนแรง มิฉะนั้นแล้วประชาชนก็อาจขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง และอาจหาทางแก้แค้นผู้กระทำผิดด้วยตนเองก็เป็นได้ แนวความคิดทางอาชญวิทยาสมัยดั้งเดิม ถือกันว่าการแก้แค้นเป็นวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายของการลงโทษ คริสเตียนเซ่น (Christiansen) ได้สรุปลักษณะทฤษฎีของการลงโทษเพื่อแก้แค้นไว้ 5 ประการ ได้แก่

³¹ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การระงับข้อพิพาททางเลือกละในความท้าทายใหม่ของการพัฒนากระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร ; สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. 2550. หน้า 121.

³² เรื่องเดียวกัน. หน้า 129

³³ เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. กรุงเทพฯ ; จีระการพิมพ์. 2546. หน้า 754-755.

ประการที่หนึ่ง การแก้แค้นถือเป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษ
 ประการที่สอง การแก้แค้นเป็นวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายไม่ได้เป็น
 หนทางเพื่อวัตถุประสงค์สิ่งใดอีก

ประการที่สาม เหตุผลสำคัญของการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนก็เพราะ
 คนทำผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคม

ประการที่สี่ การลงโทษผู้กระทำผิดต้องได้สัดส่วนกับความผิดทาง
 ศีลธรรม

ประการที่ห้า การลงโทษเป็นการประณามอย่างบริสุทธิ์ไม่ได้หวังที่จะ
 พัฒนาแก้ไข ให้การศึกษาหรือฟื้นฟูผู้กระทำผิดแต่ประการใด

5.3.2 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่

การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่ นั้น สามารถพิจารณาได้ 2 ประการ ได้แก่
 เพื่อเป็นการข่มขู่ตัวผู้กระทำผิดเองให้เกิดความเข็ดหลาบ ไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำอีก และเพื่อเป็น
 ตัวอย่างให้คนทั่วไปเห็นว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษ เพื่อคนทั่วไปที่ได้ทราบจะได้เกรงกลัว
 ไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นบ้าง

การลงโทษตามวัตถุประสงค์นี้มีลักษณะที่มองไปในอนาคตที่ต้องการขู่
 ไม่ให้คนทั่วไปกระทำและไม่ให้ผู้กระทำผิดแล้วกระทำซ้ำอีก การลงโทษในสมัยก่อนมักกระทำ
 ในที่สาธารณะ เช่น ในการยิงเป้าจะกระทำต่อหน้ามหาชน แม้แต่ในปัจจุบันนี้บางประเทศก็ยังมี
 เชี่ยนตีผู้กระทำผิดต่อหน้ามหาชน การลงโทษโดยการมุ่งที่จะให้มีผลเป็นการข่มขู่บุคคลทั่วไปมาก
 เกินไปมีผลเสีย เช่น การที่ตัดมือผู้ลักทรัพย์ (ใช้ในบางประเทศ) เพื่อมุ่งให้คนอื่นกลัวไม่กล้าเอา
 อย่าง อาจจะมีผลเป็นการผลักดันให้ผู้ที่ถูกลงโทษกระทำผิดอย่างอื่นต่อไป เพราะไม่มีอวัยวะที่จะ
 ใช้หากินโดยสุจริตได้ การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่จนเกินไปจะทำให้ผู้ถูกลงโทษไม่สามารถ
 ปรับตัวเป็นคนดีได้เพราะได้รับความอับอายจากการถูกลงโทษประจานต่อหน้ามหาชน การลงโทษ
 โดยมุ่งหวังว่าจะเป็นข่มขู่บุคคลทั่วไป ไม่ให้กระทำความผิดอย่างเดียวกันนั้น มีข้อน่าสงสัยเถวว่า
 อาจได้ผลอยู่บ้างในกรณีที่เป็นการกระทำความผิดโดยทั่วไป เช่น การกระทำความผิดโดยวางแผน
 ล้วงหน้าหรือไต่ตรงงไว้วก่อน แต่ถ้าเป็นการกระทำโดยฉับพลัน เช่น บันดาลโทษ การลงโทษ
 บุคคลผู้กระทำผิดอาจไม่มีผลเป็นการข่มขู่บุคคลอื่นๆ ที่อาจจะต้องกระทำความผิดโดยบันดาล
 โทสะในอนาคตก็ได้

5.3.3 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการคุ้มครองสังคมให้พ้นจากภัยอันตรายใน
 ระหว่างที่ผู้กระทำผิดถูกตัดขาดจากสังคมไป

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการคุ้มครองสังคมให้พ้นจากภัยอันตรายในระหว่างที่ผู้กระทำถูกตัดขาดจากสังคมไป คือการลงโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิตหรือมีกำหนดเวลา เป็นการคุ้มครอง มิให้ผู้กระทำผิดกลับมาทำร้ายหรือเป็นอันตรายต่อสังคมอีกตลอดไปหรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง

5.3.4 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการฟื้นฟูปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิด

หลักการใหญ่อีกประการหนึ่งในการลงโทษผู้กระทำความผิดก็เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นพลเมืองดี เพราะผู้ที่ถูกจำคุกส่วนมากจะต้องถูกปล่อยตัวกลับเข้ามาสู่สังคมอีกในวันใดวันหนึ่ง สังคมไม่สามารถจองจำตัวผู้นั้นได้ตลอดไป เพราะเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณอย่างมหาศาล อย่างไรก็ตามในระหว่างที่ผู้กระทำความผิดถูกจองจำให้อยู่ในคุก รัฐก็จะมีมาตรการในการบำบัดฟื้นฟูบุคคลเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการฝึกหัดอาชีพ การให้การศึกษา การรักษาพยาบาล หรือการอบรมทางศาสนาและศีลธรรม เป็นต้น ทฤษฎีนี้ถือว่าอันที่จริงไม่ควรใช้คำว่า การลงโทษ (Punishment) เพราะเมื่อพูดถึงการปรับปรุงแก้ไขอบรมบ่มนิสัยผู้กระทำความผิดจะไม่นึกถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดนั้น ได้รับความลำบากหรือได้รับผลร้ายใดๆ เหมือนอย่างเช่นการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนและข่มขู่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คำที่ใช้ควรจะเป็นคำว่า “การบำบัด” (Treatment) มากกว่า เพราะการกระทำโดยให้ผู้กระทำความผิดได้รับความยากลำบากนั้น ไม่น่าที่จะทำให้คนประพฤติตัวดีขึ้นได้ และเพื่อให้การบำบัดเป็นไปอย่างได้ผล ก็จะต้องมีการพิจารณาแบ่งแยกประเภทของผู้ที่จะถูกบำบัด เพื่อที่จะได้สามารถใช้มาตรการในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้อย่างเหมาะสมและตรงเป้าหมาย เมื่อแน่ใจแล้วว่าผู้กระทำความผิดได้ปรับตัวเป็นพลเมืองดีต่อสังคมแล้ว ก็ไม่ต้องคำนึงว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกครบตามคำพิพากษาของศาลแล้วหรือไม่ รัฐจะต้องมีมาตรการปล่อยตัวผู้กระทำความผิดก่อนรับโทษจำคุกครบกำหนด นอกจากนั้นแล้วต้องพยายามช่วยเหลือด้วยการแก้ไขสภาพแวดล้อมให้ครอบครัวผู้กระทำความผิดดีขึ้น ช่วยเหลือแนะนำในการดำเนินชีวิตและการหาอาชีพของผู้กระทำความผิดเมื่อพิจารณาทฤษฎีวัตถุประสงค์ในการลงโทษ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็จะพบปัญหาว่าทฤษฎีใดเป็นทฤษฎีที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด ซึ่งหลังจากที่ได้ทำการศึกษาลงแล้วนั้น เห็นว่าแต่ละทฤษฎีมีความขัดแย้งกันอยู่ เช่น การลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน ข่มขู่ จะต้องให้ผู้ต้องโทษได้ประสบกับความยากลำบากพอสมควร ในขณะที่เดียวกัน ถ้าผู้ต้องโทษได้รับความทุกข์ทรมาน อาจจะทำให้ออกาสที่จะปรับตัวเป็นพลเมืองดีมีน้อยลงไป

ถ้าพิจารณาการลงโทษในแง่ของการปรับปรุงแก้ไขตัวผู้กระทำความผิดแต่อย่างเดียว หรือในแง่ของการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัย ผลก็คือเมื่อใดที่ผู้นั้นกลับตัวเป็นคนดีจะต้องปล่อยเขาให้พ้นโทษทันที เพราะไม่มีเหตุใดๆ ที่จะควบคุมตัวต่อไปอีกแล้ว แต่การปล่อยตัวดังกล่าวเป็นการขัดต่อทฤษฎีข่มขู่บุคคลอื่นและทฤษฎีแก้แค้นทดแทน เพราะหากการกระทำ

ความคิดร้ายแรงแต่เผชิญผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคมอย่างแน่นอนแล้ว จำต้องปล่อยก่อนกำหนดมาก ผลของการข่มขู่ก็ไม่มี การแก้แค้นทดแทนก็ไม่มี เพราะฉะนั้น การลงโทษโดยที่คำนึงถึงวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งเพียงอย่างเดียวจึงอาจมิใช่ทางเลือกที่เหมาะสมนัก การลงโทษจะต้องมีความมุ่งหมายหลายๆ ประการประกอบกัน จะพิจารณาแง่หนึ่งแง่ใดโดยไม่คำนึงถึงจุดประสงค์อื่นๆ ด้วยไม่ได้ เพราะฉะนั้น การนำวัตถุประสงค์ทั้งหมดมาพิจารณาเพื่อใช้ร่วมกันจึงเป็นอีกแนวความคิดหนึ่ง³⁴

5.3.5 ทฤษฎีการลงโทษที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน

ทฤษฎีนี้ถือว่าการลงโทษทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใดควรมีความมุ่งหมายหลายอย่าง การตอบแทนแก้แค้นให้แก่สังคม การป้องกันอาชญากรรม การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดล้วนเป็นจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด คำกล่าวเช่นนี้จะตรงกับความจริงและเป็นสิ่งมีเหตุผลมากที่สุดในการลงโทษผู้กระทำความผิดในสังคมปัจจุบัน³⁵

คอดดิงตัน (Coddington) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ไว้ว่า “ตามปกติการลงโทษควรมีการระลึกถึงการผสมผสานกันในเรื่องการป้องกัน การแก้ไขฟื้นฟูและการแก้แค้นทดแทน การระลึกถึงหรือความคิดเห็นนี้มีควรจะหยุดอยู่แค่เรื่องศาลและเรื่องผู้กระทำความผิด แต่ควรครอบคลุมไปถึงสาธารณชนและสังคมด้วยการลงโทษไม่ควรจะมีกฏตายตัว แม้ว่าจะมีทฤษฎีปรากฏอยู่ก็ตาม แต่ควรกระทำอย่างมีศิลปะ แม้เป็นศิลปะที่ยากแก่การปฏิบัติในสังคมที่กำลังเป็นไปอย่างในปัจจุบัน³⁶ หากสรุปสาระสำคัญของทฤษฎีจุดมุ่งหมายรวมแล้ว คือ การแก้แค้นให้แก่สังคม การป้องกันอาชญากรรม และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด คือ จุดมุ่งหมายของการลงโทษ การลงโทษต้องมีการผสมผสานกันในเรื่องของการแก้แค้นให้แก่สังคม การป้องกันอาชญากรรมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจุดมุ่งหมายทั้งสามประการดังกล่าวนี้มีได้เป็นจุดมุ่งหมายสุดท้าย แต่เป็นหนทางที่มีจุดมุ่งหมายอันสูงกว่านั้น คือ ความสงบเรียบร้อยและสวัสดิภาพของสังคม ในการลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นไม่ควรที่จะวางกฎให้ตายตัวลงไป ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมและบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน การลงโทษผู้กระทำความผิดจะประสบผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับศิลปะและความรู้ที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติ

³⁴ อุททิศ แสนโกสีก. *กฎหมายอาญา ภาค 1*. กรุงเทพฯ ; ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กองวิชาการ กรมอัยการ. 2525. หน้า 18-20.

³⁵ สุภัทรา กรอุไร. *การประนอมข้อพิพาททางอาญา*. หน้า 28.

³⁶ อุททิศ แสนโกสีก. *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 34.

5.4 ทฤษฎีการตีตรา³⁷

การตีตรา หรือตราหน้า หรือตราบาป (Labeling) พัฒนามาจากแนวความคิดของ Frank Tannenbaum ใน พ.ศ. 2513 สารสำคัญของทฤษฎีการตีตรานี้กล่าวไว้ว่า แม้พฤติกรรมอาชญากรหรือการกระทำผิดจะเป็นสิ่งเลวร้าย แต่ที่ร้ายยิ่งกว่าคือการที่สังคมพยายามผลักดันให้ผู้กระทำผิดด่ำดึกลงไปในทางที่ผิดเป็นภัยแก่สังคมอย่างมากยิ่งขึ้น โดยมียอมเปิดโอกาสให้บุคคลที่ประพฤติดีกกลับตัวเป็นคนดี ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นถึงปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมที่มีต่อผู้กระทำความผิดที่แสดงออกมาในด้านลบ ได้แก่ การถูกรังเกียจเหยียดหยาม ไม่ยอมรับ ไม่ให้อภัย ไม่ให้ออกสื่อก้าว พฤติกรรมต่างๆ ในทางลบที่สังคมแสดงต่อผู้กระทำความผิด (แม้ผู้กระทำความผิดจะได้รับโทษแล้วก็ตาม) เรียกได้ว่าสังคมตีตราแก่ผู้กระทำความผิด นักอาชญาวิทยาวิทยาต่างมีความเห็นว่าการตีตราแก่ผู้กระทำความผิดหรือผู้ที่เคยกระทำความผิดไม่เป็นผลดีเลย มีแต่จะเกิดผลร้าย คือ เสมือนผลักผู้กระทำความผิดให้ลงเหวทำให้ยิ่งด่ำดึกลงในทางชั่วมากขึ้น แม้จะกลับตัวเป็นคนดีแล้วสังคมก็ไม่ยอมรับ พวกเขาจึงไม่มีทางเลือก ไม่มีโอกาสอีกต่อไป ซึ่งพฤติกรรมที่ตราหน้าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำซากทวีขึ้นเรื่อยๆ ด้วย ฉะนั้น การตีตราเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำให้เกิดเหตุการณ์ตามมา และเหตุการณ์นั้นก็คือ การแสดงออกของพฤติกรรมเบี่ยงเบน สมมติว่าเรากำหนดพฤติกรรมเริ่มต้นว่าเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือการกระทำผิด เช่น การเป็น โสเภณี ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไป จะเป็นผลให้เกิดการประกอบอาชีพ โสเภณีขึ้นมาจริงๆ ในขั้นสุดท้าย

5.5 ทฤษฎีการรู้สำนึกผิดเพื่อกลับคืนสู่สังคม

ทฤษฎีการรู้สำนึกผิดเพื่อกลับคืนสู่สังคม (Reintegrative Shaming) นี้เป็นทฤษฎีที่ถูกนำเสนอโดย John Braithwaite ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่า อัตราการกลับมากระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดนั้นจะลดลงหากมีกระบวนการที่ทำให้ผู้กระทำความผิดได้รู้สำนึกผิดในการกระทำของตนเอง ภายหลังจากการที่ได้เผชิญหน้ากับความเสียหายที่เขาได้ก่อให้เกิดขึ้น และเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงออกซึ่งความสำนึกผิดนั้น เพื่อเป็นเงื่อนไขของการกลับคืนสู่สังคม

Braithwaite ได้ให้คำนิยามของคำว่า การสำนึกผิดหรือการละอายต่อการกระทำของตน (Shaming) ว่า เป็นการแสดงออกของจิตใจอย่างแท้จริงในการรู้สำนึกผิด โดยมี

³⁷ วิชัย ช้างหัวหน้า และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา: ศึกษาศาสตร์ศาลอาญา. กรุงเทพฯ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 14-15.

เป้าหมายเพื่อที่จะกลับตัวเป็นคนดีและกลับคืนสู่สังคมได้ (Reintegrative shaming) โดยการละอายต่อความผิดนั้น ไม่ใช่หมายความว่าความถึงการละอายต่อศาลหรือตำรวจ แต่หมายความว่าความถึงการละอายต่อบุคคลที่เขารักมากที่สุด ซึ่งจะแตกต่างจากการตำหนิผิดในอีกลักษณะหนึ่ง ที่เรียกว่า การตำหนิผิดในลักษณะที่เป็นตราบาป (Stigmatic shaming) ที่จะมีลักษณะของการปฏิเสธสังคม ซึ่งหากผู้กระทำผิดได้มีการสำนึกผิดอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมส่งผลต่อการลดการเกิดอาชญากรรมได้³⁸

5.6 ทฤษฎีอำนาจกึ่งตุลาการ

ปัจจุบันประเทศที่ใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็น 3 ฝ่ายด้วยกัน คือ อำนาจบริหาร จะถูกใช้โดยฝ่ายบริหารซึ่งก็คือรัฐบาล อำนาจนิติบัญญัติ จะถูกใช้โดยฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งก็คือ ผู้ที่มีอำนาจออกกฎหมายของบ้านเมือง อำนาจตุลาการ จะถูกใช้โดยฝ่ายตุลาการศาล ลักษณะรูปแบบและการใช้อำนาจของแต่ละฝ่ายจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการจัดการบริหารประเทศและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ในบางกรณีพบว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็อาจมีลักษณะการใช้อำนาจของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ฝ่ายบริหารอาจมีการใช้อำนาจในเชิงตุลาการ โดยฝ่ายบริหารอาจมีการตั้งองค์กรใด องค์กรหนึ่งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาข้อพิพาทใดๆ ตามขอบเขตอำนาจที่ได้กำหนดไว้ แต่อำนาจในการพิจารณาข้อพิพาทดังกล่าว นั้น ก็ไม่อาจมีผลสมบูรณ์หรือเทียบเท่าได้กับการพิจารณาโดยศาล ซึ่งเป็นฝ่ายตุลาการโดยตรง กล่าวคือ การใช้อำนาจตุลาการของฝ่ายบริหาร โดยผ่านทางองค์กรในลักษณะนี้ ถือเป็นเพียงการใช้อำนาจในเชิงรูปแบบเท่านั้น มิใช่เป็นการใช้อำนาจตุลาการที่มีลักษณะเชิงเบ็ดเสร็จ อำนาจตุลาการคืออำนาจที่ใช้ในการตัดสินชี้ขาดคดีหรือข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยปกติอำนาจหน้าที่นี้จะดำเนินการโดยผ่านองค์กรศาลยุติธรรม เพราะฉะนั้น การกระทำใดๆ ขององค์กรหรือหน่วยงานใดที่มีได้อยู่ในฐานะเป็นฝ่ายตุลาการ ได้กระทำการใดๆ อันมีลักษณะในเชิงที่ได้ใช้อำนาจตุลาการไปนั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นการใช้อำนาจกึ่งตุลาการ ที่ใช้คำว่า “กึ่ง” ก็เพราะว่าการใช้อำนาจดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจที่ไม่มีลักษณะที่เบ็ดเสร็จหรือเด็ดขาด เพียงแต่ว่าเป็นการใช้อำนาจเพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งจริงๆ แล้ว ตนมิได้มีอำนาจดังกล่าวอย่างเต็มที่ ดังนั้น การที่จะไปใช้อำนาจตุลาการอย่างเบ็ดเสร็จโดยที่ตนมิได้มีอำนาจ จึงมีอาจเกิดขึ้นได้³⁹

³⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 16.

³⁹ สำนักนายกรัฐมนตรี. “อำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี”. สืบค้นเมื่อ วันที่ 1 กรกฎาคม 2563.

6. แนวทางการจัดรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

6.1 ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรม (The Due Process Model)⁴⁰

เป็นหลักที่อธิบายได้ว่าการดำเนินการของผู้ใช้อำนาจต้องมีบทบัญญัติของ กฎหมาย มารองรับ หรือการกระทำใดๆ จะกระทำได้เพียงเท่าที่กฎหมายให้อำนาจกระทำได้นั้น การกระทำใด ที่เป็นการใช้อำนาจเกินขอบเขตที่บทบัญญัติกฎหมายให้ไว้ถือว่าขัดต่อทฤษฎี Due Process ระบบนี้ ไม่เชื่อว่าการควบคุมอาชญากรรมนั้นจะมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการค้นหาข้อเท็จจริง ซึ่งกระทำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการหรือฝ่ายปกครองจะเชื่อถือได้เพียงใด เพราะวิธีปฏิบัติของ ตำรวจและอัยการเป็นการดำเนินงานในที่ไร้อำนาจ ซึ่งอาจจะใช้วิธีการล่อลวง บู่เชิญ และสร้าง พยานหลักฐานขึ้นใหม่ได้ และบุคคลไม่ควรจะถูกกล่าวหาว่าเป็นอาชญากรรมเพียงเพราะมีหลักฐานว่า เขากระทำความผิด บุคคลควรจะมี ความผิดต่อเมื่อได้รับการพิจารณาคดีหรือได้สวนอย่างเป็นทางการ และกระทำโดยองค์กรที่มีความเป็นกลาง ภายใต้การให้ความคุ้มครองสิทธิอย่างเต็มที่แล้ว ทฤษฎีนี้เป็น ทฤษฎีที่พิจารณาในแง่ของสิทธิของปัจเจกบุคคลมากกว่าการพยายามป้องกัน อาชญากรรม อาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบที่ยืด กฎหมายเป็นสำคัญ โดยเน้นหนักในหลักกฎหมายที่มุ่ง คุ้มครองสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล กระบวนการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษจะต้องเป็นไปตามขั้นตอน ของกฎหมายโดยจะยึดหลัก นิติธรรมทั้งหลาย รวมทั้งบุคคลจะมีความผิดก็ต่อเมื่อผ่านกระบวนการ ตัดสินของศาลการดำเนินคดีจะต้องกระทำไปโดยไม่ให้ผิดพลาดใดๆ ไม่มีอคติ ไม่ใช้อำนาจในทางที่ ผิด ทฤษฎีนี้มีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม กล่าวคือ ในการดำเนินคดีความตาม แนวความคิดนี้ จะมีอุปสรรคขัดขวางมิให้ผู้ต้องหาถูกส่งผ่านไปตามขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการ ยุติธรรมอย่างสะดวก เพราะหลักนี้ยึดหลักนิติธรรมมากกว่าการควบคุมอาชญากรรม ไม่คิดว่า แนวความคิดในการควบคุมอาชญากรรมจะมีประสิทธิภาพ

6.2 ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม (The Crime Control Model)

การควบคุมปราบปรามอาชญากรรม ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของกระบวนการทาง อาญา เพื่อที่จะรักษาไว้ให้ได้ซึ่งความสงบสุขของสังคม ต้องมีการควบคุมอาชญากรรมอย่างแน่น หนา มีการส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมโดยมุ่งควบคุม ระงับและปราบปราม อาชญากรรมหรือจับกุมอาชญากรรมมาลงโทษตามกฎหมาย และการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถ ควบคุมและติดตามจับกุมอาชญากรรมมาลงโทษได้ย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อย

⁴⁰ ประธาน วัฒนาวณิชย์. “ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม”. *นิติศาสตร์ ๑*, (กุมภาพันธ์ 2520) : หน้า 151.

ของสังคม และเสรีภาพของประชาชนผู้สุจริตถูกคุกคามจากภัยอาชญากรรมความสงบเรียบร้อยของสังคมจะสูญสิ้นไป และจะนำไปสู่การไม่เคารพเชื่อฟังกฎหมายในที่สุด ดังนั้น จึงให้ความสำคัญและมุ่งเน้นไปที่การค้นหาข้อเท็จจริงของตำรวจและอัยการเพราะเชื่อว่าเป็นผู้ที่สามารถจะวินิจฉัยความผิดถูกในขั้นต้นได้ และยอมรับว่าการค้นหาข้อเท็จจริงในชั้นตำรวจและอัยการเพียงพอ ที่จะเชื่อถือได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น สังคมต้องยอมรับให้เจ้าพนักงานกระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพได้บ้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ทฤษฎีนี้จึงเป็นทฤษฎีที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง เพราะต้องการมุ่งควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมซึ่งถือเป็นเป้าหมายหลัก ดังนั้น แนวคิดในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้⁴¹

จากทฤษฎีทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ว่าจะต้องให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวม ต้องป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว นำมาซึ่งความยุติธรรมในสังคม ซึ่งเป็นหน้าที่ขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบที่จะต้องร่วมประสานดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์

7. หลักการระงับข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวน

ในปัจจุบันพนักงานสอบสวนมีมาตรการในการระงับหรือยุติข้อพิพาททางอาญาหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งแต่ละรูปแบบนั้นก็ยังมีทั้งกรณีที่ได้ดำเนินการไปโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หรือในบางกรณีก็ได้ดำเนินการไปโดยอาศัยแนวปฏิบัติที่ยึดถือต่อกันมา ในหัวข้อนี้จะขอกล่าวถึงรูปแบบในการยุติหรือระงับข้อพิพาททางอาญา ทั้งในส่วนที่เป็นการดำเนินการซึ่งมีกฎหมายรองรับและในส่วนที่เป็นการดำเนินการในทางปฏิบัติ⁴²

7.1 แนวคิดการให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการยุติคดี

จากสภาพปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สาเหตุหลักประการหนึ่งเกิดขึ้นจากปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมีจำนวนมากเกินไป ส่งผลให้การอำนวยความสะดวกยุติธรรม และการ

⁴¹ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทยในสิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ ; สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2529. หน้า 2.

⁴² รัฐกร คลังสมบัติ. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการไต่ถามข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวน. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552. หน้า 52.

บริหารกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดในการที่จะกันคดีบางประเภทออกไปจากกระบวนการยุติธรรม โดยการคัดค้านมาตรการในการยุติข้อพิพาทรูปแบบต่างๆ มาใช้ ทั้งนี้ เพื่อลดจำนวนคดีก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นตอนของการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม เพราะความผิดบางประเภทก็เชื่อว่าจะต้องนำเข้าสู่กระบวนการตามกฎหมายเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดตามแนวคิดทฤษฎีการลงโทษเสมอไป ซึ่งอาจเป็นเพราะด้วยลักษณะของความผิดที่ไม่มีความรุนแรงที่ดีหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายมากมายก็ดี เป็นต้น หากมีกระบวนการที่ให้คู่กรณีหรือคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้สามารถยุติคดีหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างกันได้ ก็ย่อมส่งผลดีต่อคู่ความและกระบวนการยุติธรรมในหลายประการ เช่น คู่ความได้รับความพึงพอใจ รวมทั้งประหยัดเวลา งบประมาณ และขจัดปัญหาในเรื่อง ขั้นตอนและการดำเนินการต่างๆ ที่วุ่นวายในกระบวนการยุติธรรมออกไป

หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ หรือศาล ได้ให้ความสนใจกับแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะหน่วยงานตำรวจ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่คลุกคลีและใกล้ชิดอยู่กับประชาชนมากที่สุด รวมทั้งมีโอกาสในการที่จะเข้าถึงข้อพิพาทต่างๆ ได้ก่อนหน่วยงานอื่นๆ เพราะเจ้าพนักงานตำรวจถือได้ว่าเป็นหน่วยงานที่อยู่ในลำดับแรกของกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น บรรดาข้อพิพาทหรืออรรถคดีที่จะเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม ก็ต้องผ่านหน่วยงานตำรวจมาแล้วทั้งสิ้น ซึ่งหากเปรียบบรรดาข้อพิพาทหรืออรรถคดีเป็นคนในบ้านหลังหนึ่ง และเปรียบกระบวนการยุติธรรมเป็นตัวบ้าน หน่วยงานตำรวจก็คงเปรียบได้กับประตูหน้าบ้านที่มีไว้เพื่อเป็นทางเข้าสู่ตัวบ้าน เพราะฉะนั้น การที่จะให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจหรือพนักงานสอบสวนระงับหรือยุติข้อพิพาทบางประเภทก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ย่อมถือว่าส่งผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ⁴³

จากแนวคิดดังกล่าว จึงเป็นที่มาในการให้อำนาจพนักงานตำรวจหรือพนักงานสอบสวนสามารถที่จะยุติคดีในบางประเภทได้ โดยรูปแบบในการยุติคดีหรือระงับข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวนนั้นมีด้วยกันหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็จะมีลักษณะและรายละเอียดที่แตกต่างกันไป จะขอเปรียบเทียบดังนี้

7.1.1 คดีอาญาเลิกกันโดยยินยอมเสียค่าปรับอย่างสูง

การเลิกคดีอาญาโดยการยินยอมชำระค่าปรับ เป็นการเลิกคดีกันระหว่างรัฐกับผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่มีโทษเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ มีโทษปรับแต่เพียงสถานเดียว การเลิกคดีอาญากรณีนี้คล้ายกับการละเมิดกฎหมายอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายเท่ากับจำนวน

⁴³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 53-55.

สูงสุดของโทษปรับที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นและเมื่อผู้ถูกกล่าวหาขอมชำระค่าปรับเต็มจำนวนแล้วก็ยังเป็นอันหมดสิ้นกัน การเลิกคดีอาญากรณีนี้แสดงให้เห็นว่าผู้เสียหายถูกจำกัดอำนาจฟ้อง และยังแสดงให้เห็นอีกว่า โทษปรับอย่างเดียวก่อผลเป็นค่าเสียหายได้⁴⁴ และไม่ให้คุณพิณิจแก่เจ้าพนักงานฝ่ายบริหาร แต่เป็นเรื่องที่ผู้กระทำความผิดยินยอมเสียค่าปรับในอัตราอย่างสูง ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จะไม่รับก็ไม่ได้ และจะรับต่ำกว่าอัตราค่าปรับอย่างสูงก็ไม่ได้ กฎหมายจึงมิได้ใช้คำว่าเปรียบเทียบปรับแต่ก็อาจจัดว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการเปรียบเทียบ⁴⁵

รูปแบบและมาตรการในการระงับหรือยุติคดีวิธีนี้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 37(1) คือ เมื่อผู้กระทำความผิดยินยอมเสียค่าปรับในอัตราอย่างสูงสำหรับความผิดที่มีโทษปรับสถานเดียว และชำระค่าปรับก่อนศาลพิจารณา ซึ่งหมายถึงก่อนศาลเริ่มลงมือสืบพยานปากแรก อันเป็นเหตุให้คดีอาญาเลิกกันและจะทำให้คดีอาญานั้นระงับไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (3)⁴⁶

“ผู้กระทำ” ในที่นี้หมายถึง ผู้ถูกกล่าวว่าได้กระทำความผิดซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นผู้กระทำความผิดจริงๆ ผู้ถูกกล่าวหาอาจยอมเสียค่าปรับเป็นการตัดความรำคาญ คดีนั้นก็จะเป็นอันเลิกกันเช่นกัน⁴⁷

7.1.2 การเปรียบเทียบปรับคดีอาญาโทษ

การเปรียบเทียบ คือ การพิจารณาความผิดและกำหนดโทษผู้กระทำความผิด โดยเจ้าพนักงานในความผิดบางประเภทเพื่อให้คดีอาญาเลิกกัน โดยมีเจตนารมณ์เพื่อผ่อนปรนให้ผู้กระทำความผิดที่ได้รับบทกำหนดโทษสถานเบาหรือความผิดเพียงเล็กน้อย ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาดำเนินคดีในศาล เมื่อพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจว่าผู้ต้องหาไม่ควรได้รับโทษถึงจำคุกและเป็นคดีเปรียบเทียบได้ ประกอบกับผู้ต้องหายินยอมให้เปรียบเทียบคดีได้ตามกฎหมาย ผลในทางคดีคือ เมื่อชำระค่าปรับแล้วจะทำให้คดีอาญาเลิกกัน ทำให้ผู้ต้องหาได้รับความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น การเลิกคดีอาญาโดยการเปรียบเทียบเป็นการเลิกคดีอาญาระหว่างรัฐ ผู้ต้องหา และผู้เสียหาย (ถ้ามี) การเปรียบเทียบคดีอาญา มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา

⁴⁴ คณิศ ฌ นคร. *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ ; วิญญูชน. 2546. หน้า 231.

⁴⁵ วงษ์ ช่อวิเชียร. *คู่มือพนักงานสอบสวนข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ*. กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์อักษรศาสตร์การพิมพ์. 2520. หน้า 514.

⁴⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพมหานคร ; วิญญูชน. 2548. หน้า 106. 62.

⁴⁷ ละนิง ภาไชย. *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร ; มิตรนราการพิมพ์. 2530. หน้า 102.

มาตรา 37 (2) - (4) และ มาตรา 38 กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องหาขอมลี่ยค่าปรับตามที่เจ้าพนักงานเปรียบเทียบ ซึ่งมีอยู่ 3 กรณี คือ กรณีแรกในท้องที่ต่างจังหวัด พนักงานสอบสวนสามารถเปรียบเทียบปรับ เฉพาะความผิดต่อไปนี้ กรณีที่สองในกรุงเทพมหานคร นายตำรวจท้องที่ตำแหน่งสารวัตรขึ้นไป หรือ นายตำรวจชั้นสัญญาบัตรทำการแทน สามารถเปรียบเทียบปรับได้ กรณีที่สามมีกฎหมายพิเศษให้อำนาจเปรียบเทียบได้ เช่น ตาม พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มาตรา 48

การเปรียบเทียบอาจเริ่มดำเนินการ โดยเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจเปรียบเทียบ หรือ โดยคำสั่งของอัยการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 144 และให้ เจ้าพนักงานกำหนดค่าปรับซึ่งผู้ต้องหาจะพึงชำระ และเมื่อผู้ต้องหาได้ชำระเงินค่าปรับตามที่ เจ้าพนักงานกำหนดภายในเวลาอันสมควร แต่ไม่เกิน 15 วันแล้ว คดีเป็นอันเสร็จเด็ดขาด แต่ถ้า ผู้ต้องหาไม่ยินยอมตามที่เปรียบเทียบ หรือเมื่อยินยอมแล้วไม่ชำระเงินค่าปรับภายในกำหนดเวลา ให้ดำเนินคดีต่อไป คำสั่งเปรียบเทียบของเจ้าพนักงานเป็นกระบวนการพิจารณา จึงอยู่ภายใต้บังคับแห่ง ความแน่นอนของกระบวนการพิจารณา ฉะนั้น กระบวนการพิจารณานี้จึงมีอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงใหม่ ในภายหลัง อนึ่ง การที่พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐในฝ่ายบริหารได้ใช้อำนาจเปรียบเทียบ ปรับเพื่อให้คดีในบางประเภทยุติลงนั้น ถือได้ว่าเป็นการใช้อำนาจกึ่งตุลาการ เพราะกรณีเป็นการใช้อำนาจยุติคดีโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ในฝ่ายบริหาร ซึ่งโดยปกติแล้วอำนาจในการยุติอรรถคดีต่างๆ นั้น จะต้องเป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายตุลาการศาล⁴⁸

7.1.3 กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่พนักงานสอบสวนใช้ในการระงับข้อพิพาทหรือยุติคดีทางอาญาซึ่งอยู่ในระหว่างขั้นตอนการสอบสวน โดยมี พนักงานสอบสวนเป็นผู้ควบคุมดูแลและรับผิดชอบทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้แก่คู่กรณีเพื่อให้สามารถเจรจาตกลงกันได้ กล่าวคือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นกระบวนการที่ดำเนินขึ้นเพื่อให้คดีหรือข้อพิพาททางอาญาต่างๆ ระงับหรือยุติลงในชั้นของพนักงานสอบสวน ก่อนที่คดีหรือข้อพิพาทนั้นจะเข้าไปสู่กระบวนการในชั้นของอัยการและศาล

⁴⁸ รชฎ เจริญ. “จ่ายค่าปรับกฎหมายจราจรทางไปรษณีย์ได้แล้ว”. *วารสารอัยการ*. 20, 237 (พฤศจิกายน 2540) : หน้า 72.

แนวปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนนั้นมีลักษณะรูปแบบและขั้นตอน กล่าวคือ เมื่อมีข้อพิพาททางอาญาเข้ามาสู่ชั้นของพนักงานสอบสวน โดยหลักแล้วพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ของคู่กรณีไว้ รวมทั้งเก็บรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อส่งให้กับพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด แต่ในทางปฏิบัติโดยส่วนมากแล้ว พนักงานสอบสวนจะพิจารณาข้อพิพาททางอาญาที่เข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของตนว่ามีลักษณะเป็นเช่นใดก่อน หากพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อพิพาทนั้นเป็นข้อพิพาทที่มีลักษณะไม่รุนแรงหรือเป็นความผิดเพียงเล็กน้อยๆ หรือหากนำข้อพิพาทดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเพื่อดำเนินคดีแล้ว ผลเสียที่เกิดขึ้นจะมีมากกว่าประโยชน์ที่ทุกๆ ฝ่ายจะพึงได้รับพนักงานสอบสวนจะดำเนินการนำข้อพิพาททางอาญาเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาท ซึ่งหากคู่กรณีตกลงกันได้ก็จะทำให้ข้อพิพาทระงับลง แต่หากตกลงกันไม่ได้ก็จะดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ พนักงานสอบสวนจะนำกระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญามาใช้ในคดีประเภทดังนี้

ประเภท คดีอาญาอันยอมความกันได้

โดยพิจารณาประกอบกับหลักกฎหมายอาญาในเรื่องคดีอาญาอันยอมความกันได้ คดีอาญาเล็กน้อยและการเปรียบเทียบปรับร่วมด้วยสำหรับกรณีประเภทของข้อพิพาทที่พบว่าพนักงานสอบสวนได้มีการใช้กระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาให้แก่คู่ความนั้น มีด้วยกันหลายกรณี ยกตัวอย่างเช่น กรณี คดีที่เป็นความผิดทางอาญาที่สามารถยอมความกันได้ สำหรับข้อพิพาทหรือคดีที่เป็นความผิดทางอาญาที่สามารถยอมความกันได้ และมีการนำเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาก็เช่น ข้อพิพาทในคดีข่มขืน คดีข่มขืนประมาท คดีฉ้อโกง คดีบุกรุก คดีทำให้เสียทรัพย์ เป็นต้น

ประเภท คดีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน

นอกจากนี้ ในส่วนของคดีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินตามหลักกฎหมายแล้วถือว่าเป็นความผิดที่ไม่สามารถยอมความกันได้ คือ ต้องนำข้อพิพาทดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อดำเนินคดี ดังนั้น ข้อพิพาททางอาญาที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินนี้ จึงไม่สามารถที่จะถูกระงับหรือยุติลงได้ภายในชั้นพนักงานสอบสวนหรือในชั้นก่อนที่จะมีการพิจารณาโดยศาล ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ด้วยลักษณะทางข้อกฎหมายของข้อพิพาทประเภทนี้ จะไม่เอื้ออำนวยให้มีการนำกระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญามาใช้เพื่อระงับหรือยุติข้อพิพาททางอาญาก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ ก็พบว่าบางกรณี พนักงานสอบสวนได้มีการนำกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทมาใช้กับกรณีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะสาเหตุที่ว่า ในบางกรณีแม้เป็นคดีความผิดอาญาแผ่นดิน แต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะของ

ข้อเท็จจริงต่างๆ โดยรวมประกอบกันแล้ว พนักงานสอบสวนอาจเห็นว่า คดีดังกล่าวน่าจะให้คู่กรณี มาตกลงกันเพื่อหาข้อยุติกันเองมากกว่าแทนที่จะนำข้อพิพาททางอาญานั้น เข้าสู่การดำเนินคดีตาม กระบวนการยุติธรรม ด้วยเหตุดังกล่าว พนักงานสอบสวนจึงอาจนำข้อพิพาททางอาญาที่แม้จะเป็น ความผิดอาญา แผ่นดินเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อที่จะยุติคดีหรือเพื่อระงับข้อพิพาท ต่างๆเหล่านั้นต่อไป สำหรับตัวอย่างของการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาใช้กับ ความผิดอาญาแผ่นดิน โดยการคำนึงถึงตัวแปรเรื่องความต้องการของกลุ่มความเป็นหลัก เช่น ในความผิดฐานโทรมหนิง ซึ่งเป็นความผิดอาญาแผ่นดินอันยอมความกันไม่ได้แต่ปัจจุบันก็พบว่า ได้มีกรณีที่พนักงานสอบสวนได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในความผิดฐานดังกล่าว เพื่อให้คดียุติลง⁴⁹

ประเภท คดีอาญาที่เป็นความผิดเกี่ยวกับจรรยา

คดีอาญาที่เป็นความผิดเกี่ยวกับจรรยา เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งไม่สามารถยอมความกันได้ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนก็อาจนำข้อพิพาทในลักษณะ ดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น กรณีขบถโดย ประมาท ไม่ว่าจะเป็กรณีที่เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ได้รับความเจ็บสาหัส ได้รับความเจ็บ เล็กน้อย หรือแม้กระทั่งในกรณีที่เกิดความเสียหายเพียงแต่ตัวทรัพย์สิน กรณีดังกล่าวมักจะจบลง ด้วยการที่คู่กรณีเจรจาตกลงยอมความกัน และทำให้คดีระงับลงในชั้นของพนักงานสอบสวน อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน พบว่าพนักงานสอบสวนมีแนวทางในการดำเนินการกับคดีจรรยาที่เป็น ความผิดอาญาแผ่นดินอยู่หลายรูปแบบ ยกตัวอย่างเช่น หากเป็นกรณีที่ขบถโดยประมาทแล้วทำให้ ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัสนั้น ตามหลักแล้วพนักงานสอบสวนมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมตัว ผู้กระทำความผิด แต่พนักงานสอบสวนอาจไม่จับกุมตัวผู้กระทำความผิดก็ได้โดยการส่งผู้บาดเจ็บไป โรงพยาบาล และอ้างเหตุว่ารอผลการชันสูตรบาดแผลของแพทย์ก่อน หรือคู่กรณียังได้รับความเจ็บ ไม่พร้อมที่จะให้การต่อพนักงานสอบสวน และหากภายหลังหากคู่กรณีสามารถเจรจาตกลงในเรื่อง การชดใช้ค่าเสียหายกันได้ พนักงานสอบสวนก็จะทำการลงบันทึกประจำวันไว้เป็นหลักฐาน โดยที่ มิได้ดำเนินการฟ้องผู้กระทำความผิด ซึ่งเกิดจากความประสงค์ของคู่กรณีที่ไม่ต้องการเสียเวลา ดำเนินการทางศาล⁵⁰

⁴⁹ ธเนศ ชาลี. *มาตรการควบคุมการเริ่มต้นคดีของตำรวจ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี คณะ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540. หน้า 60.

⁵⁰ ชัยวิวัฒน์ หิรัญวัฒน์. *บทบาทพนักงานสอบสวนในการกั้นคดีไม่ให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545. หน้า 108.

8 กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice)

เนื่องด้วยลักษณะของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนที่เหยื่อหรือผู้เสียหายมักจะถูกละเลยจากการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เหมาะสมหรือการขาดแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูผู้ตัวกระทำผิด รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัด ประเด็นเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญที่อาจส่งผลให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนไม่สามารถที่จะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ในส่วนของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice) ของแบ่งการศึกษาออกเป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และกระบวนการยุติธรรมชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

8.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือข้อพิพาทคดีอาญา อาจทำได้โดยการนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้ ซึ่งหลักดังกล่าวมีแนวคิดและที่มาจากความต้องการที่จะแก้ไขปรับปรุงและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพโดยการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งในที่นี้ก็คือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักโดยจะขอยกมาศึกษา ดังนี้

8.1.1 ความหมาย ประวัติความเป็นมาและแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ Restorative เป็นคำที่สหประชาชาติกำหนดให้ใช้สำหรับกิจกรรมและโครงการในลักษณะนี้และกำหนดความหมายว่า หมายถึง การอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่ต้องการทำให้ทุกฝ่ายซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมได้กลับคืนสู่สภาพดีเช่นเดิมอันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมเป็นเป้าหมายสุดท้าย และได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ เช่น

Susan Sharpe ได้กล่าวไว้ว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวคิดที่มีรากฐานแตกต่างจากการอำนวยความสะดวกเชิงแก้แค้นทดแทนโดยให้ความสำคัญกับสิ่งซึ่งจำเป็นต้องได้รับการเยียวยา (สำหรับเหยื่ออาชญากรรม) สิ่งซึ่งควรแก้ไขปรับปรุง (สำหรับผู้กระทำผิด) และสิ่งซึ่งควรเรียนรู้เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในสังคม (สำหรับชุมชน) แนวคิดนี้ทำให้เหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางของกระบวนการให้คำนิยามเกี่ยวกับอันตรายและการชดเชยเยียวยา กล่าวคือ เหยื่ออาชญากรรมเป็นผู้กำหนดว่าอันตรายที่ตนได้รับคืออะไรและการชดเชยเยียวยาที่เหมาะสมสำหรับตนจะมีขนาดเท่าใด ขณะที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการ

เรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้กระทำผิดให้การสนับสนุนเหยื่อและประกันโอกาสในการแก้ไข
ฟื้นฟูตนเองของผู้กระทำผิด⁵¹

ที่มาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเบื้องต้น เกิดขึ้นมาจาก
แนวคิดในการที่จะแก้ไขและปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติ
ซึ่งมีปัญหามาจากสาเหตุหลักๆ ที่สำคัญ ได้แก่

ประการที่ 1 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาถูกผูกขาดโดยรัฐมาก
เกินไป กล่าวคือ รัฐเข้ามาจัดการกระบวนการต่างๆ หมดทั้งระบบ โดยไม่มีพื้นที่ให้ชุมชนและ
ประชาสังคมเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมเท่าที่ควร ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ได้รับการถกเถียงและ
วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในเวทีสัมมนาทางวิชาการต่างๆ เนื่องจากถือเป็นเรื่องสำคัญที่ควรได้รับ
การแก้ไขและปรับปรุง

ประการที่ 2 กระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นมุ่งเน้นที่จะนำตัวผู้กระทำ
ความผิดมาลงโทษ โดยในบางครั้งสิ่งที่จะให้ความสำคัญกับผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม

ประการที่ 3 กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีลักษณะตั้งคดีและข้อพิพาท
เข้าสู่ระบบ ไม่ค่อยมีกระบวนการที่จะส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหามุมชน ไม่ค่อยส่งเสริมให้มีการ
แก้ไขปัญหามุมชนในชั้นตำรวจหรือชั้นอัยการเท่าที่ควร มีแต่การตั้งคดีไปสู่ระบบของศาล ซึ่งทำให้มีการ
ค่อนข้างมาก ท้ายที่สุดจำนวนจำเลยหรือผู้กระทำความผิดก็จะไหลเข้าไปสู่ชั้นราชทัณฑ์ อันทำให้มี
ภาระหน้าที่หนักมากขึ้น จนในบางครั้งพบว่าเกินกว่ากำลังที่จะรองรับได้ การใช้แนวคิดดังกล่าวจึงส่งผล
ให้เกิดปัญหานักโทษล้นเรือนจำ และอาจทำให้บุคคลที่ถูกจำคุกอยู่นั้นไม่ได้รับการฟื้นฟูที่เหมาะสม
เพราะด้วยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้ไม่สามารถกลับมาเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมได้

จากสภาพปัญหาดังกล่าวนี้เอง ได้มีการเสนอหนทางในการแก้ปัญหาคือ การปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ได้แก่ แนวคิดเรื่อง “การอำนวยความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน”
ที่เรียกว่า Retributive Justice จะต้องมีการนำมาทบทวนและปรับแนวคิดใหม่เป็น “การอำนวยความ
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” หรือ Restorative Justice แนวคิดใหม่นี้มองว่าปัญหาอาชญากรรมนั้นไม่ใช่
เรื่องที่กระทำต่อ “รัฐ” และกระทบต่อความสงบของรัฐเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่กระทบต่อ “ความสัมพันธ์
ส่วนบุคคล ระหว่าง “ผู้กระทำผิด” “ผู้เสียหาย” และ “ชุมชน” ที่อาชญากรรมเกิดขึ้น ดังนั้นทุกฝ่ายที่
ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย หรือชุมชน ควรที่จะมีส่วนร่วมและ

⁵¹ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืนอำนาจแก่เหยื่ออาชญากรรม
และชุมชน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548. หน้า 69-71.

บทบาทร่วมกันในการเข้ามาแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างสรรค์ความสันติสุข แล้วนำความสมานฉันท์ กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

8.1.2 วัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

หลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คืออาชญากรรม ไม่เป็นเพียงแต่การฝ่าฝืนกฎหมายและละเมิดบรรทัดฐานสังคม ซึ่งต้องลงโทษผู้กระทำผิดเท่านั้น แต่อาชญากรรมทำให้เกิดความเสียหาย (harm) ต่อผู้เสียหายเพราะการกระทำความผิดทางอาญา เป็นการทำลายสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคมไปพร้อมๆ กัน กระบวนการยุติธรรมไม่ควรมุ่งเน้นเพียงแต่จับตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยมุ่งผลของการ แก้แค้นทดแทน (retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (deterrent) และตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำผิดอีก (Incapacitation) แต่ควรจะเน้นการบรรเทาความเสียหายให้ทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพดั้งเดิม (Restoration) อีกด้วย อันเป็นที่มาของแนวคิดเรื่อง Restorative Justice คือ ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำความผิดให้สังคม รัฐไม่ควรผูกขาดการดำเนินการที่มุ่งเน้น เรื่องการลงโทษเพื่อรักษา ความสงบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนได้มีโอกาสหาทางออกในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ร่วมกัน บุคลากรใน กระบวนการยุติธรรมตามแนวคิดแบบดั้งเดิม เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจะมีคำถามพื้นฐาน 3 ประการ คือ การกระทำนั้นเป็นความผิดต่อกฎหมาย เรื่องใด มาตราใด ใครเป็นผู้กระทำ และจะนำ ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างไร ส่วนแนวคิดแบบ Restorative Justice คำถามพื้นฐานจะเปลี่ยนไป เป็นความเสียหายหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นคืออะไร จะแก้ไขเยียวยาให้ทุกคนคืนสู่สภาพเดิมได้อย่างไร ใครจะเป็นผู้แก้ไขเยียวยา และด้วยวิธีอย่างไร และการเยียวยาผู้เสียหาย บำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด และ การให้โอกาสชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมถือเป็นเป้าหมายสูงสุด⁵²

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่งมี กระบวนทัศน์เกี่ยวกับความยุติธรรม (Paradigms of Justice) ที่เน้นการจัดให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยตรงจากการกระทำความผิดทางอาญา ซึ่งได้แก่ ผู้เสียหายหรือเหยื่อ ชุมชน และผู้กระทำผิด ได้ร่วมมือโดยตรงในการจัดการและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นซึ่งรวมทั้งการฟื้นฟูเยียวยาความสูญเสีย หรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่ออาชญากรรมด้วย ดังนั้น ฐานความคิดจากหลักการของทฤษฎี ว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ดังกล่าว จึงสามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ คือ

ประการที่ 1 เหยื่ออาชญากรรมมีบทบาทสำคัญในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญา กล่าวคือ อาชญากรรมที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชน จึงเกิด

⁵² กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย. หน้า 8-11.

สมมติฐานว่าผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดทางอาญามากที่สุด ควรที่จะมีโอกาสเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น จากข้อสมมติฐานดังกล่าวจึงเป็นที่ชัดเจนว่า ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมมากที่สุดคือ ผู้เสียหายหรือเหยื่อ ฉะนั้น กระบวนการที่อำนวยความสะดวกธรรมชาติทางอาญาต้องเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการได้รับข้อมูลต่างๆ ตลอดจนได้รับบริการจากกระบวนการมากขึ้น ส่วนผู้กระทำผิดต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคลหรือชุมชนที่รับผลกระทบจากการกระทำผิดทางอาญาของตน กล่าวคือ การต้องชดเชยและเยียวยาแก่ผู้เสียหายและหรือชุมชนให้เป็นที่พอใจและเหมาะสมกับสิ่งที่ตนก่อขึ้น⁵³

สำหรับทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเหยื่อในกระบวนการยุติธรรม คือ ทฤษฎีพรรณนาความรู้สึกรู้สึก (Narrative Theory)⁵⁴

ประการที่ 2 การให้ความสำคัญกับการที่ผู้กระทำความผิดยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ รวมทั้งการแก้ไขมากกว่าการลงโทษที่รุนแรง กล่าวคือหลักการที่สำคัญก็คือ การสร้างความยุติธรรมบนพื้นฐานของความรับผิดชอบในสิ่งที่ผู้กระทำผิดได้ก่อขึ้น กล่าวคือ การเกิดความสำนึกผิดและยอมที่จะปรับปรุงแก้ไขมากกว่าการรับโทษทางอาญา ซึ่งไม่ได้มีส่วนในการแก้ไขด้านจิตใจของผู้กระทำผิด อันอาจทำให้มีการกระทำความผิดซ้ำขึ้นอีก สำหรับทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรม คือ ทฤษฎีความละเอียดเชิงบูรณาการ (Theory of Reintegrative Shaming) ของ John Braithwaite (1989) ซึ่งสามารถตอบคำถามที่ว่าทำไมผู้คนส่วนใหญ่จึงปฏิบัติตามกฎหมายได้ โดยโต้แย้งว่าผู้คนโดยทั่วไป ยับยั้งจิตใจที่จะลงมือประกอบอาชญากรรมโดยวิธีควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการสองวิธี วิธีแรกคือ ความกลัวการไม่ยอมรับของสังคม และวิธีที่สองคือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรือ หิริ โอตตัปปะ

ประการที่ 3 การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบและเยียวยาให้แก่ผู้ที่ได้รับผลร้าย แนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มิได้ละเลยผลกระทบอันเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สังคม ตรงกันข้ามกลับเน้นความสำคัญของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการเข้ามาดูแลผู้กระทำผิดให้รับผิดชอบต่อเหยื่อและชุมชนเอง โดยให้มีสนับสนุนผู้กระทำผิดทำการเยียวยาความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้นแก่เหยื่อและสังคมและชุมชน

⁵³ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2545. หน้า 123-127.

⁵⁴ จูซาร์ตัน เอื้ออำนวย. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืนอำนาจแก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. หน้า 71-72.

ประการที่ 4 สร้างบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเหยื่อ ผู้กระทำความผิดและชุมชน กล่าวคือ กระบวนการตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น มีความแตกต่างไปจากการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่เน้นการตกลงกันของฝ่ายผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดและชุมชน ซึ่งการพบปะร่วมกันของผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และสมาชิกในชุมชนถือเป็นจุดหลักของการฟื้นฟูความยุติธรรม ในระหว่างการพบปะกัน แต่ละฝ่ายจะมีโอกาสได้เปิดเผยเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และแสดงความรู้สึกของตนเองออกมา การพบปะจะต้องช่วยให้ทุกฝ่ายได้เข้าใจถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น เข้าใจฝ่ายอื่นๆ และขั้นตอนในการที่จะชดเชยความเสียหาย การพบปะจะจบลงด้วยการตกลงกันว่าผู้กระทำความผิดจะชดเชยความเสียหายได้อย่างไร ด้วยวิธีการใด ซึ่งการตกลงกันของฝ่ายต่างๆ ดังกล่าว อาจทำได้ในหลายรูปแบบต่างๆ เช่น การใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด การประชุมกลุ่มครอบครัว การล้อมวงพิจารณาความเป็นต้น ซึ่งรายละเอียดในเรื่องรูปแบบดังกล่าว จะขออธิบายในหัวข้อลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่อไป

8.1.3 การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ร่วมกับระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา⁵⁵

หลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถือว่าเป็นกระบวนการที่นำมาเสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นยุติธรรมทางเลือกอย่างหนึ่งบ่อยครั้งเกิดความเข้าใจผิดคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ว่า เป็นกระบวนการทดแทนหรือแทนที่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพราะแท้จริงแล้ว การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ต้องเป็นไปในลักษณะที่เป็นการเสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเกิดความสมบูรณ์และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น มิใช่เป็นเรื่องที่จะต้องเลือกใช้กระบวนการใดกระบวนการหนึ่งเพียงอย่างเดียว เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่มีระบบตรวจสอบคัดกรองผู้บริสุทธิ์ออกจากกระบวนการและการกำหนดโทษทางอาญา อีกทั้ง แนวคิดในเรื่องดังกล่าว ในปัจจุบันถือว่ายังเป็นเรื่องที่ใหม่อยู่ ยังไม่มีการศึกษาหรือผลที่แน่ชัดใดๆ ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำมาใช้แทนที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีอยู่ก่อนแล้วและจะก่อให้เกิดผลดีครบถ้วนสมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ในทุกด้าน ดังนั้น การพัฒนาและการนำแนวคิดในเรื่องดังกล่าวมาปรับใช้จึงควรพิจารณาให้รอบคอบและควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไปและไม่ไปกระทบต่อระบบเดิมที่

⁵⁵ ฉัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ. กรุงเทพมหานคร; สำนักอัยการสูงสุด. 2550. หน้า 15.

มีอยู่ก่อนมานานแล้ว กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำมาปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมได้ในทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นทั้งก่อนพิจารณาคดี ระหว่างการพิจารณาและภายหลังจากการพิพากษาคดี และใช้ได้ในทุกชั้นหรือทุกหน่วยงานที่อยู่ในระบบกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นในชั้นของตำรวจ อัยการ ศาล หรือราชทัณฑ์ ซึ่งรูปแบบในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในแต่ละหน่วยงานจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่ถึงแม้จะมีรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้ต่างกันอย่างไร ก็ยังคงมีแนวคิดร่วมกัน คือ การดำเนินการดังกล่าวต่างๆ นั้นได้กระทำไปโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

8.1.4 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ

ในต่างประเทศได้มีการให้ความสนใจเกี่ยวกับหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างกว้างขวาง ซึ่งหัวข้อนี้จะกล่าวถึง โครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในนานาประเทศโดยสังเขป เริ่มจากประเทศในยุโรป อเมริกาเหนือ ออสเตรเลีย และเอเชีย โดยแบ่งออกได้ ดังนี้

1) ประเทศในทวีปยุโรป

แรงกดดันที่ให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในยุโรป เกิดขึ้นจากข้อเสนอแนะของสภาประชาคมยุโรป (The Council of Europe) ลำดับที่ R (99) 19 (Mediation in Penal Matters) ซึ่งมีหลักการเบื้องต้น 3 ประการคือ ควรมีบริการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญาอย่างทั่วถึง อีกทั้ง การประนอมข้อพิพาทดังกล่าวควรมีในทุกขั้นตอนในระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างทั่วถึง และ กระบวนการยุติธรรมควรให้ความสำคัญกับการประนอมข้อพิพาท ซึ่งหลักการเหล่านี้จะมีแนวทางเพื่อใช้การประนอมข้อพิพาทในระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้สมาชิกของประชาคมยุโรปนำไปใช้หรือใช้ประเมินหลักเกณฑ์ที่ประเทศของตนได้วางไว้ก่อนแล้ว ในการทำการทดลองเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในปี ค.ศ.2000 ได้มีการประชุมประชาคมยุโรปว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด หรือ The European Forum for Restorative Justice and Victim - Offender Mediation ที่เกิดจากการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการระหว่างนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานซึ่งเห็นประโยชน์ของการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดและนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบอื่นๆ ไปใช้ในยุโรป⁵⁶

⁵⁶ ญัฐสา ฉัตรไพฑูรย์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ.

2) ประเทศในทวีปเอเชีย

เอเชียเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีวัฒนธรรมในการระงับข้อพิพาทของชุมชนตนเอง โดยเฉพาะเรื่องขนบธรรมเนียมการขอร้องและให้อภัย จากนี้ขอกกล่าวถึงรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ต่างกันในประเทศญี่ปุ่นอันถือเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมแบบประนีประนอมของคนเอเชีย โดย John Haley ได้กล่าวไว้ว่า ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการลดและจัดการกับอาชญากรรมในระยะเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนผู้กระทำความผิด (ยกเว้นเรื่องจราจร) ในประเทศญี่ปุ่นลดลงอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะเจ้าหน้าที่บ้านเมืองของประเทศญี่ปุ่นได้เรียนรู้ว่าการแก้ไขผู้กระทำความผิดและการฟื้นฟูชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ และได้มีการพิสูจน์แล้วว่าวิธีการดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการแก้ไขพฤติกรรมอาชญากรในประเทศญี่ปุ่นไม่ว่าเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ และศาล ต่างมีความคิดร่วมกันที่จะแก้ไขผู้กระทำความผิดยิ่งกว่าการลงโทษ โดยตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคม อีกทั้งในประเทศญี่ปุ่นจะมีการควบคุมโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ระบบกระบวนการยุติธรรมของประเทศญี่ปุ่นได้เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำหน้าที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เพื่อช่วยทำให้ผู้กระทำความผิดกลับเข้าสู่ชุมชนได้ ในประเทศญี่ปุ่นจะมีอาสาสมัครชุมชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากความร่วมมือของชุมชนนี้เองที่มีผลทำให้อาชญากรรมลดลง การจับตัวผู้กระทำความผิดทำได้ง่ายขึ้น ลดความหวาดกลัวของผู้เสียหาย ลดการกระทำความผิด และทำให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองนำวิธีการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้สำเร็จ⁵⁷

8.1.5 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย

พ.ศ. 2546 กระทรวงยุติธรรมจัดการประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 1 เรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด (The 1 National Symposium of Justice Administration) นับเป็นครั้งแรกที่กระทรวงยุติธรรมจัดการสัมมนาทางวิชาการเชิงรุก ในฐานะผู้รับนโยบายอาญาของรัฐมาบริหารจัดการในภาพรวม ซึ่งหนึ่งในหัวข้อการประชุมกลุ่มย่อยครั้งนั้น คือ การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และต่อมากรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนร่วมกับสำนักกิจการยุติธรรมได้จัดให้มีโครงการบรรยายพิเศษเกี่ยวกับ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กและเยาวชน โดยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศภายหลังจากที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมในเรื่องแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับสังคมไทยและความเป็นไปได้ในการนำมาใช้ว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด โดยพูดคุยกันในเวทีทางความคิดเชิงวิชาการมาระยะหนึ่ง พร้อมๆ กับที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อ

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 62-64

ผลักดันให้นำโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์บรรจุไว้ในแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2547-2549) และแผนดังกล่าวก็ได้รับการเห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรี หน่วยปฏิบัติที่มีความพร้อมก็ได้เริ่มต้นดำเนินการนำโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะโครงการนำร่องและโครงการทดลองตามความพร้อมของแต่ละหน่วยงาน และตามแต่กฎหมายจะเปิดช่องทางให้สามารถดำเนินการได้เพียงใด ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการนำโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในประเทศไทย จากความเคลื่อนไหวดังกล่าว จึงทำให้ในปัจจุบันได้เริ่มมีการให้ความสนใจในหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากหน่วยงานต่างๆ ของรัฐอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ โดยมีแนวคิดในการที่จะนำหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินการต่างๆ ในหน่วยงานของตนให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในชั้นศาล ซึ่งในปัจจุบันนี้ศาลไทยได้ให้ความสำคัญและสนใจเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้เพื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคู่ความในระหว่างการพิจารณาในชั้นศาล นอกจากนั้นหน่วยงานอื่นๆ ก็มีแนวคิดในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของตำรวจที่ปัจจุบันกำลังผลักดันกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน หรือในชั้นของอัยการ ที่มีแนวคิดในการนำมาตรการชะลอการฟ้องมาใช้ เป็นต้น และมีใช้เฉพาะหน่วยงานของรัฐเท่านั้นที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพราะปัจจุบันนี้ไม่ว่าชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน หรือ ตำบล ก็ได้มีการก่อตั้งโครงการต่างๆ ที่มีการดำเนินการโดยนำหลักของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้เช่นเดียวกัน⁵⁸

8.2 กระบวนการยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมชุมชน หรือ Community Justice เป็นแนวความคิดใหม่สำหรับประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันคุ้นเคยกับระบบการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยรัฐฝ่ายเดียวมาเป็นเวลานาน ความคิดในลักษณะนี้ทำให้เกิดความเคยชิน ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชน คือ ฝ่ายรัฐรู้สึกว่าคุณเองเป็นเจ้าของและผูกขาดความยุติธรรมไว้ และทำหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรมโดยไม่ได้คาดหวังความร่วมมือแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนหรือชุมชนมากนัก ส่วนประชาชนหรือชุมชนก็รู้สึกว่าตนเองไม่มีหน้าที่ในเรื่องนี้และปล่อยให้เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ ที่จะต้องมาดำเนินการทุกอย่าง และประชาชนมีหน้าที่เพียงคอยรอรับการบริการจากรัฐ

⁵⁸ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกในการยุติข้อขัดแย้งทางอาญา สำหรับสังคมไทย”. *คูลทาท* 51. 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2547): หน้า 47.

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเมื่อเกิดการกระทำผิดทางอาญาขึ้น เป็นเรื่องที่ทั้งรัฐ และประชาชนได้รับความเสียหาย ความเดือดร้อนและผลกระทบ จึงต้องมีการดำเนินคดีหรือดำเนินการอื่นตามความจำเป็น เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นการป้องปรามและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการกระทำผิด แต่ทำไมรัฐจึงยึดถือว่ารัฐเป็นเจ้าของความยุติธรรมเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น เมื่อเกิดการกระทำผิดอาญา ระหว่างรัฐกับประชาชน ใครเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนที่แท้จริงและได้รับผลกระทบโดยตรงมากกว่ากัน อาจจะพิจารณาจากตัวอย่าง การละเมิดกฎหมายทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งความผิดที่เรียกว่าเป็นความผิดในตัวเอง (mala in se) เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย หลังถูกทำร้ายผู้เสียหายต้องไปรับการรักษาพยาบาลจนกว่าจะหาย ทั้งยังต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปรักษาพยาบาล ต้องไปแจ้งความดำเนินคดี ส่วนผู้ต้องหาเมื่อถูกกล่าวหา ถูกจับกุมก็เดือดร้อนต้องหาทางประกันตัวออกมาต่อผู้คดี หากแพ็คเกจก็ต้องได้รับความทุกข์ทรมานจากการลงโทษ ส่วนชุมชนที่เกิดเหตุก็ได้รับความเดือดร้อนจากความไม่สงบสุข การทะเลาะวิวาทในชุมชน ส่วนของรัฐและเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม แม้ไม่ได้รับความเดือดร้อนเจ็บปวดโดยตรงเช่นผู้เสียหาย แต่รัฐย่อมเดือดร้อนหากในสังคมเกิดความไม่สงบสุข และอาจกระทบถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม ความปลอดภัยและความเชื่อมั่นของประชาชน จึงต้องระงับเหตุด้วยการดำเนินคดีเพื่อป้องกันไม่ให้คนอื่นกระทำอย่างเดียวกัน เพราะเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเพื่อให้สังคมส่วนใหญ่สงบสุข สามารถดำเนินกิจกรรมทางด้านอื่นๆ ไปได้ อย่างปกติสุข จึงเห็นได้ว่าทั้งรัฐ ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา รวมทั้งชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากอาชญากรรมร่วมกัน แต่รัฐจะได้รับความเดือดร้อนน้อยกว่าผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

อีกประเด็นที่สำคัญคือ เมื่อรัฐเข้ารับเอาว่าเป็นเจ้าของความยุติธรรมอย่างเต็มที่แล้ว ในขณะที่ประชาชนและชุมชนก็รับเอาความคิดเดียวกันว่ารัฐเป็นเจ้าของเสียแล้ว เนื่องจากถูกบอกเช่นนั้นมาเป็นเวลากว่าร้อยปี ประชาชนจึงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องคดีอาญา แต่ทั้งให้เป็นภาระของรัฐในการจัดการกับอาชญากรรมเพียงฝ่ายเดียว ปัญหาจึงเกิดเนื่องจากประเทศไทยไม่ใช่ประเทศที่ร่ำรวย แต่มีพื้นที่กว้างขวางและมีประชากรจำนวนมาก การดูแลทุกพื้นที่ให้ทั่วถึงอย่างจริงจังจัดการทุกปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ จึงต้องใช้เจ้าหน้าที่พร้อมทรัพยากรประกอบอีกเป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ ทำให้รัฐไม่สามารถเพิ่มเจ้าหน้าที่ และค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมได้มากเกินสัดส่วนที่เหมาะสม ทำให้การรักษาความสงบกับการดูแลด้านกระบวนการยุติธรรมมีปัญหาให้ต้องแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ด้วยการปล่อยให้เกิดการกระทำผิดหรือเกิดความขัดแย้งกันขึ้นเสียก่อนจึงจะมาถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าแต่ได้ผลน้อยกว่าการป้องกันอาชญากรรม ปัญหานี้จึงเป็นที่มาของการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น เพราะชุมชนเป็นผู้รู้และเข้าถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ได้มากที่สุด เรียกกระบวนการซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานี้ว่า “ยุติธรรมชุมชน” ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เป็นสิ่งสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนให้แนวคิดยุติธรรมชุมชนสามารถเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น คือ ความสอดคล้องกันระหว่างหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการลงโทษตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบัน กล่าวคือ กระบวนการยุติธรรมทางอาญายังมีรูปแบบลักษณะของการลงโทษที่จำกัดและไม่สามารถตอบรับกับผลตามแนวคิดวัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งหมด ซึ่งการลงโทษส่วนใหญ่จะค่อนข้างมีผลในเชิงของการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งหรือแก้แค้นทดแทนเป็นหลัก ดังนั้น การลงโทษโดยพิจารณานำหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างสอดคล้องกัน จึงอาจช่วยให้ผลของการลงโทษตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถสอดคล้องกับแนวคิดวัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งหมดได้อย่างสมดุลกัน ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งหรือแก้แค้นทดแทน หรือเพื่อบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดก็ตาม และเมื่อการลงโทษกับหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความสอดคล้องกัน ก็ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อแนวคิดยุติธรรมชุมชนตามมาด้วย เช่น การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด เพื่อให้เกิดความสำนึกและพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขต่อไป

จากแนวคิดของยุติธรรมชุมชน ทำให้เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่เป็นการดำเนินการโดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า หลักยุติธรรมชุมชนคือการนำแนวคิดพื้นฐานของหลักกระบวนการยุติธรรมมาปรับใช้ และก็อาจกล่าวได้ว่ายุติธรรมชุมชนก็คือเป็นยุติธรรมทางเลือกอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั่นเอง เพราะฉะนั้นแนวคิดในเรื่องยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง

บทที่ 3

กฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทย และต่างประเทศ

ในบทนี้จะศึกษาพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยศึกษาดังนี้

1. กฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทย

ในส่วนนี้จะศึกษา พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 โดยแบ่งการศึกษาออกได้ ดังนี้

1.1 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562⁵⁹

โดยที่ปัจจุบันข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากนักและข้อพิพาททางอาญาบางประเภทมากำหนดเป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าว โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดิน และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ขึ้นมาเพื่อบังคับใช้ดังกล่าว

ในระบบกฎหมายไทยเปิดโอกาสให้คู่กรณีสามารถเจรจา เพื่อหาทางยุติข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีในความยินยอมความได้ โดยผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะด้วยการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือการฟ้องคดีอาญาต่อศาลด้วยตนเอง ถ้าคู่กรณีตกลงกันได้ไม่ว่าโดยช่องทางใด ผลตามกฎหมายคือ สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2) ดังนั้นไม่ว่าคดีจะขึ้นสู่ศาลหรือยังไม่ขึ้นสู่ศาลถ้ามีการยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไป อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ช่วยสร้างระบบ

⁵⁹ จิตติมา กุลประเสริฐรัตน์. “พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562”. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2563 จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/49023>.

และผลทางกฎหมายของการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาระหว่างคู่กรณีให้มีผลทางกฎหมายที่คู่กรณีสามารถใช้นั้นได้อย่างชัดเจน เมื่อเข้าสู่ระบบของกฎหมายนี้

ก่อนหน้านี้นี้เคยมีความพยายามที่จะสร้างระบบการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททั้งทางแพ่งและทางอาญาโดยเจ้าพนักงาน คือ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการไถ่เกลี่ยโดยนายอำเภอหรือปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งมีกรอบประเภทความผิดอาญาที่บุคคลดังกล่าว จะสามารถทำการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทได้เฉพาะความผิดอันยอมความได้ (ยกเว้นความผิดเกี่ยวกับเพศ) ซึ่งเกิดขึ้นในเขตอำนาจนั้นเท่านั้น ต่างกับพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ซึ่งกำหนดตัวผู้มีอำนาจดำเนินการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทให้อย่างกว้างขวางทั้งหน่วยงานของรัฐ ศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนและพนักงานสอบสวน

นอกจากนี้ ในหมวด 4 ตามมาตรา 44 กำหนดให้พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง มีคำสั่งให้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา จะเห็นได้ว่ามิได้มีแต่เฉพาะพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจหรือฝ่ายปกครองเท่านั้นที่สามารถออกคำสั่งให้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทได้ แต่กินความรวมถึงพนักงานสอบสวนอื่นๆ ด้วย หรืออัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน ซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในการสอบสวนคดีความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทยที่ได้กระทำลงนอกราชอาณาจักรไทย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 20 ต่างก็มีหน้าที่และอำนาจทำการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนของตน

อนึ่งยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 61/3 เพิ่มเติมอีก⁶⁰ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 61/3 ไม่ได้สร้างระบบผู้ไถ่เกลี่ยขึ้นมา แต่เป็นการมอบหมายหน้าที่และอำนาจในการไถ่เกลี่ยให้กับนายอำเภอของอำเภอนั้นหรือปลัดอำเภอที่นายอำเภอดังกล่าว มอบหมายเป็นผู้ไถ่เกลี่ย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร ตามแนวคิดของการบริหารราชการแผ่นดิน กรณีจึงแตกต่างจากพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ที่มีเจตนารมณ์เพื่อสร้างกระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาบางประเภทให้มีระบบและมาตรฐานเดียวกัน โดยกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ไถ่เกลี่ยและการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไถ่เกลี่ย

⁶⁰ อุทัย อาทิวา. การไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาพร้อมด้วยพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ; ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี. เจ. พรินต์ติ้ง. 2563. หน้า 100.

เพื่อจัดระเบียบการประกอบอาชีพผู้ไกล่เกลี่ยและคุ้มครองประโยชน์ของกลุ่มและบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อพิพาท

ประการที่สอง การทำหน้าที่ของนายอำเภอประจำอำเภอนั้น หรือปลัดอำเภอนั้น นายอำเภอดังกล่าวมอบหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 61/3 มิใช่การทำหน้าที่ในฐานะของหน่วยงานของรัฐตามความหมายของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 แต่เป็นการดำเนินการตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 61/3 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ ดังนั้นการไกล่เกลี่ยโดยนายอำเภอหรือปลัดอำเภอจึงสามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ไม่กระทบต่อการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกฎหมายที่มีอยู่แล้วแต่ประการใด

อย่างไรก็ตาม หากกระทรวงมหาดไทยประสงค์จะให้หน่วยงานบริหารราชการส่วนภูมิภาคในสังกัดของตน ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ก็สามารถกระทำได้ ตามมาตรา 4 วรรคสอง และมาตรา 5 ซึ่งกำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่ประสงค์จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัตินี้ แจ้งให้กระทรวงยุติธรรมทราบด้วย ซึ่งกรณีดังกล่าวคงเป็นเรื่องที่กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่และอำนาจในการกำกับดูแลการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในภาพรวม จะต้องพิจารณาต่อไป

ประการที่สาม การทำหน้าที่ของนายอำเภอประจำอำเภอนั้น หรือปลัดอำเภอนั้น นายอำเภอดังกล่าวมอบหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 61/3 มิใช่การทำหน้าที่ในฐานะพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ตามความในหมวด 4 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

การจะทำหน้าที่ในฐานะพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้นั้น จะต้องเป็นพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 มาตรา 19 หรือมาตรา 20 หรือกฎหมายอื่นที่ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนอื่นๆ ไว้ สำหรับนายอำเภอหรือปลัดอำเภอนั้น มีฐานะเป็นพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคหนึ่ง มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญา ซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิด ในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่มีที่อยู่ หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้ อย่างไรก็ตาม สถานะความเป็นพนักงานสอบสวนของนายอำเภอหรือปลัดอำเภอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคหนึ่ง ปัจจุบันได้มีความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสรีจที่ 216/2559 ว่า การที่นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่ง

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ออกกฎกระทรวง กำหนดการสอบสวนความผิดอาญาบางประเภท ในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร โดยพนักงานสอบสวนฝ่ายปกครอง พ.ศ.2554 เพื่อกำหนดความผิดอาญาที่ให้พนักงานสอบสวนฝ่ายปกครองสอบสวนตามกฎหมายได้ไว้เพียง 16 ประเภท นั้น มีผลเป็นการจำกัดอำนาจสอบสวนในคดีความผิดอาญา ในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานครของฝ่ายปกครอง เมื่อกรณีคดีความผิดเกี่ยวกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติตามที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติขอหารือมานั้น มิได้เป็นคดีความผิด 16 ประเภท ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงดังกล่าว ฝ่ายปกครองอันได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ แล้วแต่กรณี จึงมิใช่ผู้มีอำนาจในการสอบสวน และเมื่อไม่มีอำนาจสอบสวนแล้ว ย่อมไม่มีอำนาจเข้าควบคุมการสอบสวนในฐานะเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบและเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในคดีความผิดเกี่ยวกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติได้

จากความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าว จึงทำให้ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนฝ่ายปกครองไม่กล้าทำการสอบสวนโดยฝ่าฝืนความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ด้วยการรับคำร้องทุกข์คดีความผิดอันยอมความได้ไว้ดำเนินการสอบสวน เนื่องจากความผิดอันยอมความได้มิใช่ความผิดตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ดังนั้น บทบัญญัติของมาตรา 61/3 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 จึงไม่ใช่กฎหมายที่สร้างศูนย์กลาง และมาตรฐานของระบบการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้อย่างแท้จริง การไต่ถามข้อพิพาทของนายอำเภอ หรือปลัดอำเภอมิใช่การไต่ถามข้อพิพาทในฐานะพนักงานสอบสวนตามความในหมวด 4 แห่งพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 และตามกฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาทที่มิใช่โทษทางอาญา พ.ศ.2553 ข้อ 6 นั้น การแจ้งความประสงค์ของผู้เสียหายเพื่อขอให้มีการไต่ถามข้อพิพาทไม่ใช่คำร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น หากผู้เสียหายประสงค์จะดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดก็จะต้องไปร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจดังเหตุผลที่ได้อธิบายมาแล้ว⁶¹

1.2 การไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน⁶²

การไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนเป็นปรากฏการณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่มีการนำเอามาตรการพิเศษหรือมาตรการทางเลือกแทนการฟ้องคดีอาญามาใช้อย่างเป็นระบบ

⁶¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 104.

⁶² เรื่องเดียวกัน. หน้า 110.

1.2.1 ประเภทความผิดที่ใกล้เคียงได้

ในชั้นการสอบสวนตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 41 นั้น กว้างกว่ากรอบประเภทความผิดที่กำหนดไว้ในบททั่วไปตามมาตรา 35 โดยเฉพาะการกำหนดให้พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจสามารถสั่งให้มีการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาสำหรับความผิดต่อแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ จำนวน 6 ฐานความผิดได้ ตามมาตรา 41 (3) ซึ่งเป็นประเภทความผิดเพิ่มเติมที่หน่วยงานของรัฐ หรือศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชนไม่สามารถดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในความผิดดังกล่าวได้ ซึ่ง มาตรา 4 มีคำอธิบายเพื่อประกอบการศึกษาประเภทความผิดที่ใกล้เคียงได้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) คดีความผิดอันยอมความได้

หมายความว่า ความผิดอันยอมความได้ทั้งที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เนื่องจากมาตรา 35 (1) มิได้มีถ้อยคำจำกัดว่าต้องเป็นความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญาเท่านั้น ความผิดอันยอมความได้ เป็นความผิดต่อส่วนตัว ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะจิตใจเอาความหรือไม่ก็ได้ จะร้องทุกข์หรือไม่ก็ได้ แม้เป็นคดีความมีการฟ้องร้องไปแล้วก็ยังถอนคำร้องทุกข์ได้ ความผิดอันยอมความได้ จึงเป็นข้อพิพาททางอาญาที่กฎหมายบัญญัติให้สามารถใกล้เคียงได้⁶³

2) คดีความผิดลหุโทษ ได้บัญญัติไว้เหมือนกับมาตรา 35 (2)

3) ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 กำหนดไว้ 6 ฐานความผิดด้วยกัน คือ

(1) ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุลมุนต่อสู้และมีผู้ถึงแก่ความตายจากการชุลมุนต่อสู้ นั้น ตามมาตรา 294 วรรคหนึ่ง

(2) ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามมาตรา 295

(3) ความผิดฐานทำร้ายร่างกายโดยมีเหตุฉกรรจ์ ตามมาตรา 296

(4) ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุลมุนต่อสู้และมีผู้ได้รับอันตรายสาหัสจากการชุลมุนต่อสู้ นั้น ตามมาตรา 299 วรรคหนึ่ง

(5) ความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ตามมาตรา 300

(6) ความผิดฐานลักทรัพย์ ตามมาตรา 334

⁶³ สุพิศ ประณีตพลกรัง. การใกล้เคียงข้อพิพาทตามกฎหมายใหม่พระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์นิติธรรม. 2562. หน้า 63.

ความผิดทั้ง 6 ฐานตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้นั้น ไม่มีอยู่ในร่างพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ... ซึ่งคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ เนื่องจากผู้ร่างกฎหมายเห็นว่า เป็นกรณีที่ไม่สมควรให้หน่วยงานของรัฐหรือศูนย์ไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชนทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้ จึงได้กำหนดให้หน่วยงานของรัฐ หรือศูนย์ไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชนทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้เฉพาะความผิดเล็กน้อย และไม่รวมถึงความผิดอาญาแผ่นดินที่มีใช้ความผิดลหุโทษดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะแม้แต่พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 61/3 ซึ่งให้อำนาจนายอำเภอหรือปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมาย มีอำนาจทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา ก็ยังมีได้กำหนดให้ทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในความผิดต่อแผ่นดินได้⁶⁴

สำหรับเหตุผลที่ผู้ร่างกฎหมายกำหนดให้สามารถทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในความผิดต่อแผ่นดินทั้ง 6 ฐานในชั้นการสอบสวนได้ เพราะเห็นว่า หากพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิดดังกล่าวไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ก็สมควรให้พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งมีคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้

การให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนสามารถสั่งให้มีการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในความผิดต่อแผ่นดินตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 41(3) นี้ ในการประชุมคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ... ที่ประชุมได้อภิปรายกันเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีกรรมการวิสามัญบางท่านเสนอให้ตัดความผิดต่อแผ่นดินบางฐานตามบัญชีท้ายออก เนื่องจากเห็นว่ามีความร้ายแรงกระทบกระเทือนต่อสังคมไทย ไม่สมควรให้ทำการไต่ถามข้อพิพาทได้ ได้แก่ ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุมนุมต่อสู้และมีผู้ถึงแก่ความตายในการชุมนุมต่อสู้ นั้น ตามมาตรา 294 วรรคหนึ่ง เนื่องจากการที่มีคนตายในการชุมนุมต่อสู้เป็นเรื่องร้ายแรง และความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามมาตรา 296 โดยเฉพาะในกรณีที่มีเหตุฉกรรจ์ ทำร้ายร่างกายบิดามารดาหรือเจ้าพนักงานนั้น เป็นเรื่องร้ายแรงที่ไม่สมควรจะให้มีการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้ อย่างไรก็ตาม ที่ประชุมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่า แม้จะมีคนตายในการชุมนุมต่อสู้ตามมาตรา 294 ก็ตาม แต่ความผิดฐานดังกล่าวมักจะมีสาเหตุมาจากนักเรียนยกพวกตีกันแล้วมีคนตาย แต่ไม่รู้ว่ามีผู้ใดเป็นผู้กระทำให้เกิดความตาย ซึ่งอาจมิได้เกิดจากเจตนาฆ่า และโทษที่กำหนดไว้ในกรณีนี้ก็มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสองปี หากรู้ว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำให้มีเจตนาทำร้ายร่างกายหรือเจตนาฆ่า พนักงานสอบสวนก็ต้องดำเนินคดีความผิดฐานทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้อื่น

⁶⁴ อุทัย อาทิวา. เรื่องเดียวกัน. หน้า 113.

ถึงแก่ความตาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 290 หรือความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ที่มีอัตราโทษสูงกว่าสามปีจึงไม่สามารถทำการไต่ถามได้⁶⁵

ส่วนในกรณีความผิดฐานทำร้ายร่างกายที่มีเหตุฉกรรจ์ตาม มาตรา 296 นั้น ที่ประชุมเห็นว่า เป็นความผิดทำนองเดียวกับความผิดฐานความรุนแรงในครอบครัว ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 ซึ่งหากการกระทำการอันเป็นความรุนแรงในครอบครัว เป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 ก็ให้ความผิดดังกล่าวเป็นความผิดอันยอมความได้ ดังนั้น แม้ผู้เสียหายจะเป็นผู้บุกรุก ก็ให้ถือว่ายอมได้ หรือแม้จะเป็นการทำร้ายเจ้าพนักงาน เมื่อผู้กระทำความผิดได้ขอมาลาโทษต่อ เจ้าพนักงานแล้ว เจ้าพนักงานก็มักไม่คิดใจ และจะให้อภัยแก่การทำร้ายที่ตนเองเป็นผู้ถูกกระทำ ที่ประชุมจึงมีมติให้คงประเภทความผิดตามที่บัญญัติไว้ในร่างกฎหมายดังกล่าวเพื่อเสนอให้ สภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาต่อไป

อนึ่ง แม้จะมีกรณีการบางท่านเสนอให้ตัดความผิดบางฐานออกจากกรอบของความผิดที่สามารถทำการไต่ถามได้ทางอาญาในชั้นการสอบสวนออก แต่ในทางตรงกันข้าม พลตำรวจโท ศานิตย์ มหาวรรณ กรรมการวิสามัญในฐานะสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ท่านหนึ่ง มีความเห็นว่าสมควรเพิ่มความผิดฐานลักทรัพย์อันประกอบด้วยเหตุฉกรรจ์ตาม มาตรา 335 ให้เป็นความผิดที่อยู่ในเกณฑ์ที่พนักงานสอบสวนสามารถทำการไต่ถามได้ ข้อยุติทางอาญาได้ โดยเพิ่มเป็นอนุมาตรา (4) ว่า “ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 ที่ได้กระทำความจำใจหรือยากจนเหลือทนทาน และทรัพย์นั้นมีราคาเล็กน้อยเพื่อความอยู่รอด เป็นการเฉพาะหน้าหรือเพื่อการครองชีพชั่วคราว” เนื่องจากผู้กระทำความผิดฐานลักทรัพย์จะเป็นชาวบ้านที่มีฐานะยากจน จึงสมควรให้การกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 เป็นความผิดที่สามารถทำการไต่ถามได้ ข้อยุติทางอาญาในชั้นการสอบสวนได้ แม้จะมีอัตราโทษจำคุกเกินสามปีตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ก็ตาม

อัตราโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม สูงกว่าอัตราโทษตาม มาตรา 335 ซึ่งกำหนดไว้ จำคุกไม่เกินสามปี อันเป็นหลักเกณฑ์สำคัญที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อยุติ พ.ศ.2562 มาตรา 41 (3) เพียงแต่ถ้าได้ความว่า การกระทำความผิดดังกล่าวเป็นการกระทำด้วยความจำใจหรือ ความยากจนเหลือทนทานและทรัพย์นั้นมีราคาเล็กน้อย มาตรา 335 วรรคสี่ จึงให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 334 ก็ได้ ประเด็นนี้ พลตำรวจโท ศานิตย์ มหาวรรณ

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 114.

กรรมาธิการวิสามัญในฐานะสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ตั้งเป็นข้อสงวนความเห็นเพื่อขอเพิ่มเติมให้ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 อยู่ในกรอบประเภทของความผิดที่สามารถทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ เพราะเห็นว่าในสังคมไทยมีผู้ที่มีฐานะยากจนและได้กระทำไปด้วยความจำใจหรือยากจนเหลือทนทานนั้นมีเป็นจำนวนมาก หากทรัพย์ที่ได้ไปมีราคาเพียงเล็กน้อย

อย่างไรก็ตาม กรรมาธิการวิสามัญส่วนใหญ่เห็นว่า ข้อเสนอดังกล่าวขัดกับหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้สำหรับความผิดต่อแผ่นดินตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 41 (3) ซึ่งจะต้องเป็นความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปี แม้ข้อเสนอที่เพิ่มเติมขึ้นมาจะเป็นแนวคิดที่นำมาจากหลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 วรรคสี่ จึงให้ดุลพินิจแก่ศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 334 ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสามปีได้ก็ตาม แต่บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 วรรคสี่ นั้น มิได้เป็นบทบังคับศาลที่จะต้องลงโทษตามมาตรา 334 อนึ่ง การที่จะได้ความว่าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดตามมาตรา 335 ไปโดยความจำใจหรือความยากจนเหลือทนทานหรือไม่นั้น จำเลยจะต้องร้องขอต่อศาลเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากบทบัญญัติของมาตรา 335 วรรคสี่ ศาลจึงจะสั่งให้มีการสืบเสาะข้อเท็จจริง แล้วรายงานให้ทราบก่อนที่ศาลจะพิจารณาเพื่อมีคำสั่งว่าจะลงโทษตามมาตรา 334 หรือไม่ แต่ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเพื่อจะพิจารณาว่าผู้ต้องหาผู้ใดเป็นคนยากจนเหลือทนทานหรือไม่นั้น พนักงานสอบสวนไม่มีเครื่องมือหรือกลไกแบบเดียวกับที่ศาลมีอยู่ ดังนั้น ในทางปฏิบัติโอกาสที่พนักงานสอบสวนจะทราบว่าผู้ต้องหารายใดเป็นคนยากจนเหลือทนทานหรือไม่ จึงเกิดขึ้นได้ยาก ทำให้พนักงานสอบสวนไม่กล้าที่จะใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าผู้ต้องหารายใดเป็นคนยากจนเหลือทนทานหรือไม่

1.2.2 กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน

ในส่วนนี้มีลักษณะของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่แยกออกมาดำเนินการต่างหากจากกระบวนการวิธีพิจารณากระแสนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ในหมวด 4 ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นการสอบสวน ถ้าคู่กรณีประสงค์จะให้พนักงานสอบสวนทำการไกล่เกลี่ยแล้ว จะบัญญัติให้หยุดกระบวนการวิธีพิจารณาตามปกติไว้เพื่อรอให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเสร็จสิ้นหรือยุติก่อนที่จะดำเนินการต่อไป เพราะถ้ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตกลงกันได้ ก็จะมีผลทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไป พนักงานอัยการก็จะสั่งยุติคดี โดยไม่จำเป็นต้องดำเนินการกระบวนการวิธีพิจารณาตามรูปแบบปกติด้วยการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อนำไปสู่การฟ้องคดีและการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท⁶⁶

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 114.

ส่วนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทไว้ ตั้งแต่มาตรา 50 ถึงมาตรา 57 แต่จะครบถ้วน อย่างไรก็ตาม มาตรา 47 ก็บัญญัติอุดช่องว่างไว้ โดยให้นำบทบัญญัติในหมวด 2 การไต่ถามข้อพิพาททางแพ่ง และหมวด 3 การไต่ถามข้อพิพาททางอาญา มาใช้บังคับกับการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนโดยอนุโลม ในกรณีที่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนใดมิได้บัญญัติไว้ การดำเนินกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทมีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) การแจ้งสิทธิให้คู่กรณีทราบ

เมื่อผู้เสียหายแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนแล้ว ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้คู่กรณีทราบในโอกาสแรกว่ามีสิทธิยื่นคำร้องขอไต่ถามข้อพิพาททางอาญา จากนั้นหากคู่กรณีทั้งผู้เสียหายและผู้ต้องหามีศรัทธาและประสงค์จะเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาท มาตรา 44 ก็กำหนดให้คู่กรณียื่นคำร้องขอต่อพนักงานสอบสวน

แต่แม้คู่กรณีจะได้รับแจ้งจากพนักงานสอบสวนว่ามีสิทธิยื่นคำร้องขอไต่ถามข้อพิพาท คู่กรณีก็มิได้ตกอยู่ในบังคับว่าจะต้องเข้าทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาแต่ประการใด การจะร้องขอให้พนักงานสอบสวนทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาหรือไม่ เป็นดุลพินิจของคู่กรณี หากคู่กรณีไม่ประสงค์จะทำการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา พนักงานสอบสวนก็ต้องทำการสอบสวนคดีและเสนอความเห็นพร้อมสำนวนการสอบสวนต่อพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการต่อไป แต่ถ้าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายประสงค์จะให้มีการไต่ถามข้อพิพาทก็ต้องดำเนินการยื่นคำร้องขอต่อพนักงานสอบสวนต่อไป

2) คู่กรณีต้องยื่นคำร้องขอไต่ถาม

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 44 กำหนดหลักเกณฑ์ที่จะทำให้การไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนเริ่มต้นได้ มี 3 ประการ⁶⁷ คือ

(1) ความสมัครใจของคู่กรณี

หากมีคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแต่เพียงฝ่ายเดียวสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา แต่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะเข้าร่วมการไต่ถามด้วย การไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้

(2) คู่กรณีต้องยื่นคำร้องขอต่อพนักงานสอบสวน

การยื่นคำร้องตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 44 วรรคหนึ่ง กฎหมายไม่ได้เขียนว่าคำร้องที่ยื่นจะต้องทำเป็นหนังสือหรือจะทำ

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 133.

ด้วยวาจาก็ได้ ถ้าพิจารณาคำร้องตามมาตรา 44 ดังกล่าวเปรียบเทียบกับ “คำร้องทุกข์” ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 123 วรรคสาม ซึ่งจะทำเป็นหนังสือหรือร้องด้วยปากก็ได้ หรือการไต่ถามเกี่ยวกับข้อพิพาททางอาญา โดยนายอำเภอตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 มาตรา 61/3 ซึ่งกฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 ข้อ 4 อนุญาตให้ผู้เสียหายหรือผู้ถูกกล่าวหาผู้ใดประสงค์จะให้มีการไต่ถามข้อพิพาท ให้แจ้งความประสงค์เป็นหนังสือหรือด้วยวาจาก็ได้ บทบัญญัติของกฎหมายและกฎกระทรวงดังกล่าวสอดคล้องกับสังคมไทย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย กฎ ระเบียบต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ต่อมา พลตำรวจเอก จักรทิพย์ ชัยจินดา ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการยื่นคำร้องขอไต่ถามข้อพิพาททางอาญา และระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการยื่นคำร้องขอไต่ถามข้อพิพาททางอาญา การพิจารณาและระยะเวลาการสั่งคำร้อง และกระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา พ.ศ. 2562 ข้อ 7 ได้กำหนดให้ เมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาให้ยื่นคำร้องขอต่อพนักงานสอบสวน โดยมีได้มีด้อยคำระบุว่าเป็นหนังสือเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณาต่อไปว่าคำร้องดังกล่าวต้องประกอบด้วยรายละเอียดตาม (1) - (6) จะเห็นได้ว่าแม้ระเบียบข้อ 7 จะไม่ได้เขียนไว้ว่าคำร้องต้องทำเป็นหนังสือ แต่เมื่อพิจารณา รายละเอียดข้อ (1) - (6) ซึ่งได้แก่ (1) ชื่อ ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ ของผู้ยื่นคำร้อง และคู่กรณีทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (2) ข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ที่มีการกล่าวหา (3) ฐานความผิดที่มีการกล่าวหา (4) ความประสงค์ในการขอไต่ถามข้อพิพาททางอาญา เช่น การขอใช้เยียวยาความเสียหาย เงื่อนไขที่คู่กรณีต้องปฏิบัติหรือคว้นการปฏิบัติ (5) ความสมัครใจเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาของ คู่กรณีอีกฝ่าย (6) ลายมือชื่อของผู้ยื่นคำร้องและคู่กรณีที่สมัครใจเข้าร่วมการไต่ถาม

ก็จะเห็นได้ว่าคำร้องตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ข้อ 7 นี้ ต้องทำเป็นหนังสือแน่นอน

3) คดีนั้นมิได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 44 วรรคหนึ่ง กำหนดเงื่อนไขประกอบการที่พนักงานสอบสวนจะรับคำร้องของคู่กรณีว่า คดีที่คู่กรณียื่นคำร้องขอไต่ถามนั้นมิได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ดังนั้น ถ้าคดีนี้อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งก็ไม่มีอำนาจที่จะสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้แต่ประการใด

ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายในคดีความผิดฐานฉ้อโกง หรือลักทรัพย์ นอกจากจะร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนแล้ว ยังใช้สิทธิฟ้องคดีอาญาด้วยตนเองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ด้วย จึงเป็นกรณีที่คดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลแล้ว ดังนั้น พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งจึงไม่สามารถมีคำสั่งให้ไต่สวนคดีข้อพิพาททางอาญาได้ การที่ผู้เสียหายใช้สิทธิฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้ว แสดงว่าผู้เสียหายไม่สมัครใจและไม่ประสงค์จะเข้าร่วมการไต่สวนคดีข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนแล้ว เพราะการฟ้องคดีอาญาต่อศาลเป็นขั้นตอนที่ล่วงเลยขั้นตอนของกระบวนการดำเนินคดีในชั้นการสอบสวนมาแล้ว การกลั่นกรองคดีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาด้วยตนเองนี้ ศาลจะต้องพิจารณาประการแรกตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 (แก้ไขเพิ่มเติมเมื่อ พ.ศ. 2562) ว่าการฟ้องคดีของราษฎรเป็นการใช้สิทธิโดยสุจริตหรือไม่ หากเป็นการฟ้องโดยไม่สุจริตหรือโดยบิดเบือนเพื่อกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจำเลยหรือโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ ให้ศาลยกฟ้อง⁶⁸ หากการฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ศาลจึงทำการไต่สวนมูลฟ้องต่อไปว่าคดีมีมูลหรือไม่ (มาตรา 162) หากคดีมีมูล ศาลก็จะประทับฟ้องไว้พิจารณา ดังนั้น ถ้าปรากฏว่ามีคดีอาญาเดียวกันอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลแล้ว จึงเท่ากับผู้เสียหายได้ใช้อำนาจของตนดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดตามขั้นตอนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักแล้ว จึงไม่สมควรที่จะให้มีการไต่สวนคดีข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนอีกต่อไป

หลักเกณฑ์ดังกล่าวเหมือนกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสไม่ว่าจะเป็นการไต่สวนคดีทางอาญา (Mediation penale) กี่ดี หรือความตกลงทางอาญา (Composition penale) กี่ดี ทั้งสองกรณีเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกหรือมาตรการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ดังนั้นหากปรากฏว่าผู้เสียหายได้ฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วยตนเองอันมีผลให้มีการเริ่มการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาลแล้ว พนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าพนักงานผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางเลือกทั้งสองมาตรการดังกล่าวก็ไม่สามารถทำการไต่สวนคดีข้อพิพาททางอาญาหรือความตกลงทางอาญาต่อไปได้⁶⁹

⁶⁸ บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา(ฉบับที่ 34) พ.ศ. 2562 ศาลมีอำนาจพิพากษายกฟ้องคดีดังกล่าวได้ ถ้าปรากฏว่าคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องดังกล่าว เป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต.

⁶⁹ อุทัย อาทิวา. “การใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการกับการลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลในประเทศฝรั่งเศส” *บทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พริ้นติ้ง. หน้า 222-223.

4) พนักงานสอบสวนกับพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง

แม้พนักงานสอบสวนกับพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง จะมีฐานะเป็นพนักงานสอบสวนเหมือนกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(6) แต่เจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งมาตรา 44 นั้น เห็นได้ว่า พนักงานสอบสวนที่รับคำร้องจากคู่กรณี ขอให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาและมีความเห็นเสนอกับพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้นั้น เป็นคนละคนกัน

บัดนี้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 40 วรรคสอง ตราระเบียบบ้านสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญา พ.ศ. 2562 ลงวันที่ 19 พฤศจิกายน 2562 ข้อ 5 กำหนดให้หัวหน้าหน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวน เป็นพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญา ส่วน “หน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวน” นั้น มีคำนิยามไว้ในข้อ 4 หมายความว่า “สถานีตำรวจ กลุ่มงานสอบสวน หรือกองกำกับการที่มีอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวน ในสังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล ตำรวจภูธรภาค 1 - 9 กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง”

หน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวนตามคำนิยามในข้อ 4 จึงเป็นหน่วยงานระดับสถานีตำรวจภูธร (สภ.) หรือสถานีตำรวจนครบาล (สน.) หรือกองกำกับการ หัวหน้าหน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวนดังกล่าว จึงเป็นผู้บังคับบัญชาระดับผู้กำกับการสถานีตำรวจ หรือผู้กำกับการที่มีอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวนในสังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล ตำรวจภูธรภาค 1 - 9 กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง เป็นพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในข้อ 5 ของระเบียบดังกล่าว ได้กำหนดให้หัวหน้าหน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวน กำหนดลำดับอาวุโสของพนักงานสอบสวนไว้ตาม กฎ ก.ตร. ว่าด้วยการกำหนดลำดับอาวุโสของข้าราชการตำรวจในการรักษาราชการแทนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาแทนได้ ดังนั้นผู้กำกับการสถานีตำรวจหรือผู้กำกับการ ซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวนจึงสามารถมอบอำนาจให้ข้าราชการตำรวจลำดับอาวุโสรองจากตนลงไปมีอำนาจออกคำสั่งให้ไต่ถามข้อพิพาททางอาญาแทนได้

5) กำหนดนัดไต่ถาม⁷⁰

มาตรา 52 ได้กำหนดกรอบเวลาการนัดไต่ถามข้อพิพาทครั้งแรกว่าจะต้องเริ่มภายใน 7 วัน อย่างไรก็ตามในกรณีมีเหตุจำเป็นที่ไม่อาจดำเนินการได้ทันภายใน 7 วัน มาตรา 50 วรรคสอง กำหนดให้ขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินเจ็ดวัน รวมเป็น 14 วัน เหตุจำเป็น เช่น คู่กรณีหรือผู้ไต่ถามอยู่ระหว่างการเดินทางไปต่างประเทศ หรือเจ็บป่วย เป็นต้น

⁷⁰ อุทัย อาทิวา.เรื่องเดียวกัน.หน้า 147.

6) *คู่กรณีต้องเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาด้วยตนเอง*

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 51 บัญญัติไว้ให้ชัดเจนว่า “คู่กรณีต้องเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาด้วยตนเอง และมีสิทธิให้ผู้ซึ่งตนไว้วางใจไม่เกินสองคนเข้าฟังการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาได้ ถ้าคู่กรณีซึ่งเป็นผู้ต้องหาเป็นผู้เยาว์ ให้บิดา มารดา ผู้ปกครองนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาด้วย การไต่ถามข้อพิพาททางอาญาตามหมวดนี้ให้กระทำการเป็นครั้งคราว”

เนื่องจากมีบทบัญญัติของมาตรา 46 บัญญัติว่า “ให้ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ต้องไม่ขัดหรือฝืนความประสงค์ของผู้เสียหาย” ในชั้นของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. ... ประสงค์ที่จะให้คู่กรณีเข้าร่วมการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องบัญญัติไว้ให้ชัดเจนตามมาตรา 51 มิฉะนั้นอาจจะมีกรณีความว่าผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสามารถเข้าร่วมการไต่ถามแทนผู้เสียหายได้

7) *การจัดการล่าม*

มาตรา 52 กำหนดไว้สั้นๆ ว่า ให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการจัดการล่ามให้กรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้ล่ามในการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน เช่น คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเป็นชาวต่างชาติไม่มีความรู้ ความเข้าใจในภาษาไทย ดังนั้น พนักงานสอบสวนก็ต้องจัดการล่ามให้ เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดการล่ามในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสอง จะเห็นว่า ในการสอบสวน ถ้าผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยานไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยหรือสามารถพูดหรือเข้าใจเฉพาะภาษาไทยท้องถิ่นหรือภาษาถิ่น และไม่มีล่าม ให้พนักงานสอบสวนจัดการล่ามให้โดยมิชักช้า

8) *หน้าที่ของผู้ไต่ถามก่อนเริ่มต้นการไต่ถาม*

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 53 บัญญัติไว้ก่อนเริ่มต้นการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ผู้ไต่ถามจะต้องอธิบายให้คู่กรณีทราบถึงพฤติการณ์ต่างๆ ที่คู่กรณีซึ่งเป็นผู้ต้องหาได้กระทำลงตามคำร้องทุกข์ ข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้องกับคดี กระบวนการและผลทางกฎหมายในการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา และสิทธิในการยุติการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา เพื่อประโยชน์ในการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา ให้พนักงานสอบสวนให้ความร่วมมือกับผู้ไต่ถามเพื่อทราบถึงพฤติการณ์ต่างๆ และข้อเท็จจริง

9) ระยะเวลาไถ่เกลี่ย

เป็นไปตามพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 55 บัญญัติให้การไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญากระทำให้เสร็จภายในสามสิบวัน แต่ผู้ไถ่เกลี่ยอาจดำเนินการต่อไปได้อีกไม่เกินสามสิบวัน

10) การไถ่เกลี่ยไม่ตัดอำนาจสอบสวนคดีต่อไป

เพื่อป้องกันความสับสนของพนักงานสอบสวนในการดำเนินคดีตามอำนาจหน้าที่ของตน แม้พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจจะมีคำสั่งให้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ แต่การไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาดังกล่าวไม่ตัดอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไป ดังที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 67 ว่า “การไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาไม่ตัดอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไป”

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นคุณพินิจของพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไปหรือไม่ก็ได้ เพราะการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกซึ่งในบริบทของพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะเห็นได้ว่าต้องการที่จะยุติหรือระงับข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีโดยสันติวิธี และปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความสมัครใจของคู่กรณีเป็นสำคัญ ดังนั้น การที่พนักงานสอบสวนไม่ทำการสอบสวนต่อไป จะถือว่าเป็นการประพฤติกฎปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือโดยทุจริตไม่ได้ ถ้าพิจารณาถึงกระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนโดยรวมแล้ว จะเห็นว่าขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดขึ้น ได้กำหนดรูปแบบที่มุ่งไปสู่การตกลงระงับข้อพิพาท ต่อเมื่อการไถ่เกลี่ยสิ้นสุดลงโดยไม่เป็นผลจึงจะใช้การดำเนินคดีต่อไปตามกระบวนการวิธีพิจารณาปกติ

1.3 คุณสมบัติของผู้ไถ่เกลี่ยในชั้นสอบสวน

สำหรับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน มีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคลที่จะมาเป็นผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาในชั้นสอบสวนตาม มาตรา 48 ดังนี้

1.3.1 การขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไถ่เกลี่ย

ผู้ไถ่เกลี่ยจะต้องยื่นคำขอต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม หรืออัยการสูงสุด และตามมาตรา 9 บุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไถ่เกลี่ย ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนมีอำนาจสรรหาบุคคลซึ่งมีความเหมาะสมที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไถ่เกลี่ยได้ด้วย แต่ต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้น เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่นายทะเบียนประกาศกำหนด

1.3.2 คุณสมบัติของผู้ไถ่เกลี่ย

ตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ผู้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไถ่เกลี่ยต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

1) ผ่านการอบรมการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรอง

2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การไถ่เกลี่ยข้อพิพาท

1.3.3 ลักษณะต้องห้ามของผู้ไถ่เกลี่ย

1) เคยรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิด ที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

2) เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือคนวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

3) เคยถูกเพิกถอนการเป็นผู้ไถ่เกลี่ยตามพระราชบัญญัตินี้ และยังไม่พ้นห้าปี นับถึงวันยื่นคำขอรับหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไถ่เกลี่ย

2. กฎหมายและกระบวนการไถ่เกลี่ยคดีอาญาในต่างประเทศ

ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศึกษาดังนี้

2.1 กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL⁷¹

UNCITRAL หรือคณะกรรมการกฎหมายการค้าระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (United Nation Commission on International Trade Law) เป็นองค์กรทางด้านกฎหมายที่สำคัญของสหประชาชาติ วัตถุประสงค์หลักที่สำคัญที่สุดของคณะกรรมการกฎหมายการค้าระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ คือ การพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความเป็นเอกภาพของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ (harmonization and unification of international trade law) แม้จะเป็นเรื่องการค้าไม่ใช่เรื่องทางอาญา แต่ผู้ศึกษาต้องการ

⁷¹ จันทรเพ็ญ งามวิไลวงศ์. แนวทางการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย ข้อพิจารณาจากกฎหมายแม่บทของUNCITRAL. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. 2549. หน้า 44.

ศึกษาเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับผู้ไกล่เกลี่ยในคดีอาญาที่ผู้ศึกษากำลังศึกษาว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันเพียงใด

2.1.1 โครงสร้างของกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL⁷²

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ.1980 บัญญัติไว้ว่า “มาตรา 1 บทเฉพาะกาล

(1) ข้อบังคับนี้ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นหรือจากสัญญา หรือนิติสัมพันธ์อื่นเมื่อคู่พิพาทต้องการจะระงับข้อพิพาทโดยรักษามิตรภาพอันดี

(2) คู่พิพาทอาจตกลงกันจำกัดหรือเปลี่ยนแปลงกฎได้ในเวลาใดๆ”

กฎหมายแม่แบบ UNCITRAL ค.ศ. 2002 บัญญัติว่า “มาตรา 1 การบังคับใช้ และนิยามศัพท์

(1) กฎหมายนี้ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ

(6) กฎหมายนี้ใช้บังคับในการไกล่เกลี่ยทางการค้าระหว่างประเทศ เมื่อคู่พิพาทตกลงกันว่า การไกล่เกลี่ยนี้เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างประเทศหรือตกลงให้ใช้กฎหมายนี้บังคับ

(7) คู่พิพาทมีอิสระในการตกลงหรือกีดกันการบังคับใช้กฎหมายนี้

(8) บทบัญญัติใน (9) นี้ไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์ใดๆ เพื่อประสงค์ให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบรรลุผลสำเร็จ รวมถึงความตกลงระหว่างคู่พิพาทที่จะจัดข้อพิพาทก่อนและหลังจากที่ข้อพิพาทเกิดขึ้น ข้อตกลงที่แน่นอนโดยกฎหมายหรือโดยการชี้แนะจากศาลหรือจากคณะอนุญาโตตุลาการหรือจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 มิได้กำหนดเฉพาะเพื่อใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นในกฎหมายแม่แบบ UNCITRAL ค.ศ. 2002 จึงได้กำหนดขอบเขตการบังคับใช้ไว้เพื่อเป็นการระงับข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ แต่คณะกรรมการกฎหมายการค้าระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ ก็มีเจตนาหมายให้แต่ละประเทศที่สนใจเลือกเอากฎหมายแม่แบบ UNCITRAL ค.ศ. 2002 ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกฎหมายในแต่ละประเทศด้วยและโดยหลักความสมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้นจึงกำหนดให้คู่พิพาทอาจตกลงกันเพื่อจำกัดหรือเปลี่ยนแปลงหรือกีดกันไม่ให้กฎหมายนี้บังคับได้

⁷² เรื่องเดียวกัน. หน้า 46.

2.1.2 การเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท⁷³

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 มาตรา 2 กำหนดเกี่ยวกับการเริ่มต้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า

(1) คู่พิพาทเริ่มการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยส่งคำเชิญเป็นลายลักษณ์อักษรอันอยู่ในบังคับของข้อบังคับแก่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง โดยสรุปสาระของข้อพิพาท

(2) กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เริ่มต้นเมื่อคู่พิพาทอีกฝ่ายได้รับคำเชิญให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรณีตอบรับด้วยปากเปล่า หากเห็นสมควรอาจให้ยื่นขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร

(3) หากคู่พิพาทปฏิเสธการเชิญชวนไม่อาจมีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

(4) ถ้าคู่พิพาทผู้เชิญเชิญไม่ได้รับคำตอบใน 30 วัน นับแต่วันส่งคำเชิญ หรือพฤติการณ์พิเศษ ผู้นั้นมีสิทธิเลือกที่จะปฏิบัติเช่นการตอบปฏิเสธ หากเลือกเช่นนั้นให้ผู้เลือกแจ้งให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งทราบ

กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 มาตรา 4 การเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

(1) กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เริ่มต้นโดยคู่พิพาทกำหนดวันในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

(2) หากคู่พิพาทมีคำเชิญคู่พิพาทอื่นๆ เข้าร่วมไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากไม่ได้รับการตอบรับคำเชิญดังกล่าวใน 30 วัน นับแต่วันส่งคำเชิญหรือภายในพฤติการณ์พิเศษอื่น ให้การส่งคำเชิญสิ้นสุดลง คู่พิพาทอาจเลือกวิธีระงับข้อพิพาทโดยวิธีอื่นเสมือนได้รับการปฏิเสธคำเชิญให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยในประเทศอังกฤษนั้นในประมวลกฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและทางการค้า (Civil Commercial Mediation Code of Practice) ได้กำหนดให้ก่อนเริ่มกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องแน่ใจว่าคู่พิพาทได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยความตกลงใจ และจะต้องมีการจัดทำระเบียบวาระ การประชุม และต้องชี้แจงถึงความผูกพันตามวิธีการไกล่เกลี่ยอย่างเป็นธรรมในมาตรา 4 ส่วนประเทศญี่ปุ่น ได้บัญญัติไว้ใน Law for Conciliation of Civil Affairs ในมาตรา 3 และมาตรา 4 โดยคู่พิพาทอาจยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเหนือข้อพิพาทเพื่อขอระงับข้อพิพาทของตน โดยการไกล่เกลี่ย ในกรณีที่ศาลได้รับคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจศาล อาจโอนไปยังศาลแขวง ศาลครอบครัว หรือศาลที่มีเขต

⁷³ เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

อำนาจศาลในข้อพิพาทนั้นได้ แต่ถ้าเห็นว่ามีควมจำเป็นต้องจำหน่ายคดีตามบทบัญญัติในเรื่องเขตอำนาจศาลก็โอนคดีบางส่วนหรือทั้งหมดไปยังศาลอื่นที่มีอำนาจพิจารณาได้หรืออาจจะจำหน่ายคดีออกไปเสียทีเดียวก็ได้ เมื่อศาลเห็นว่าคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นอยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลก็มีอำนาจรับไว้ แต่หากเห็นว่าเหมาะสมที่จะต้องจำหน่ายคดีหรือโอนคดีบางส่วนหรือทั้งหมดไปยังศาลอื่นที่มีอำนาจพิจารณาก็ได้⁷⁴

เห็นได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นยังคงอยู่บนหลักความสมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคู่พิพาททุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงต้องมีบทบัญญัติที่แสดงถึงเจตนารมณ์ของคู่พิพาท ไม่ว่าจะเป็นการส่งคำเชิญและคำตอบรับเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายแม่แบบ ของ UNCITRAL ทั้งสองฉบับ หรือการตกลงใจที่จะร้องขอของคู่พิพาทเพื่อให้ศาลระงับข้อพิพาทกันนั้นด้วยการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายประเทศญี่ปุ่น

2.1.3 จำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท⁷⁵

UNCITRAL ค.ศ. 1980 ได้วางหลักเกณฑ์ให้มีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน เว้นแต่คู่พิพาทตกลงให้มีผู้ไกล่เกลี่ยสองหรือสามคน กรณีมีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคนให้ใช้หลักทั่วไปในการร่วมกันเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามมาตรา 3 ทำนองเดียวกันกับ กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 มาตรา 5 (1) ที่กำหนดให้มีผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหนึ่งคน เว้นแต่คู่พิพาทตกลงให้มีสองคน หรือกว่านั้น

ในกฎหมายของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกามีได้มีการกำหนดจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างชัดเจน ว่าควรจะเป็นจำนวนเลขคู่หรือจำนวนเลขคี่ แต่ในประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดไว้ในมาตรา 5 ถึงมาตรา 7 โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ศาลอาจให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ แต่ทั้งนี้ถ้าเห็นว่าเป็นการเหมาะสมศาลอาจจะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยให้ผู้พิพาทมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเองซึ่งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะประกอบด้วยประธาน 1 คนที่ถูกกำหนดมาจากผู้พิพาทหลายท่านในศาลแขวงและสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งจำนวน 2 คนหรือมากกว่านั้น ซึ่งสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะถูกกำหนดเฉพาะแต่ละคดี โดยศาลจะเป็นผู้กำหนดให้เอง ดังนั้น เห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทส่วนใหญ่นิยมให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นจำนวนเลขคี่และการที่กำหนดในเบื้องต้นให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงหนึ่งคนนั้นเพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินกระบวนการไปได้อย่างรวดเร็ว ไม่ติดขัดในเรื่องของการมีเวลาว่างไม่ตรงกันของคู่พิพาทและผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 50.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 51.

2.1.4 การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 ได้กำหนดเกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ไว้ในมาตรา 4 ดังนี้⁷⁶

“มาตรา 4 (1) (a) การไกล่เกลี่ยที่มีผู้ไกล่เกลี่ยคนเดียวให้คู่พิพาทเสนอข้อตกลงต่อผู้ขึ้น

(b) การไกล่เกลี่ยที่มีผู้ไกล่เกลี่ยสองคนให้คู่พิพาททุกฝ่ายแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน

(c) การไกล่เกลี่ยที่มีผู้ไกล่เกลี่ยสามคน ให้คู่พิพาททุกฝ่ายแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคนและยื่นเสนอข้อตกลงต่อผู้ขึ้น

(2) คู่พิพาทอาจขอความช่วยเหลือจากสถาบัน หรือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยเป็นกรณีพิเศษ

(a) คู่พิพาทอาจร้องขอต่อสถาบันหรือบุคลากร เพื่อแนะนำบุคคลที่เป็นอิสระและเหมาะสมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือ

(b) คู่พิพาทอาจยอมรับการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน หรือหลายคนจากการแต่งตั้งของสถาบันหรือบุคลากร

การแนะนำหรือการแต่งตั้งบุคคลให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สถาบัน หรือผู้สรรหาควรพิจารณาสรรหาจากผู้ที่มีความอิสระ มีความยุติธรรม และเห็นเป็นการสมควรจะพิจารณาให้คำแนะนำหรือแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลที่มีสัญชาติอื่นนอกเหนือจากสัญชาติของคู่พิพาท

กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 5(3) และ (4) ดังนี้⁷⁷

“มาตรา 5 (3) คู่พิพาทจะขอความช่วยเหลือจากสถาบัน หรือบุคคลเพื่อติดต่อให้แต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเฉพาะได้

(a) คู่พิพาทร้องขอต่อสถาบัน หรือบุคคล เพื่อแนะนำบุคคลที่เหมาะสมจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือ

(b) คู่พิพาทตกลงจะแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคนหนึ่งหรือหลายคนโดยตรง (ad hoc)

(4) การแนะนำหรือการแต่งตั้งบุคคลให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สถาบัน หรือผู้สรรหาควรพิจารณาสรรหาจากผู้ที่มีความอิสระ มีความยุติธรรม และเห็นเป็นการ สมควรจะ

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 53.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 53-54.

พิจารณาให้คำแนะนำหรือแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นบุคคลที่มีสัญชาติอื่น นอกเหนือจากสัญชาติของกลุ่มพิพาท”

การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ ทั้งข้อบังคับและกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ล้วนให้สิทธิแก่คู่พิพาทที่จะแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยได้เอง ทั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพียงคนเดียวหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งอาจสรรหาและแต่งตั้งได้โดยวิธี ad hoc หรือในกรณีที่ไม่สามารถสรรหาได้เอง กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ก็เปิดช่องทางให้คู่พิพาทร้องขอต่อสถาบันที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้สรรหาและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่คู่พิพาทได้ โดยในการสรรหาที่สถาบันต้องสรรหาบุคคล ที่มีความยุติธรรม มีความเป็นกลาง และอาจสรรหาจากบุคคลที่มีสัญชาติแตกต่างจากคู่พิพาทได้ซึ่ง แตกต่างจาก Law for Conciliation of Civil Affairs ของประเทศญี่ปุ่นที่กำหนดให้ศาลเป็นผู้กำหนดผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเองโดยอำนาจของศาล และหากศาลเห็นเป็นการสมควรก็อาจเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในคดีนั้นเอง ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อเอกสิทธิ์ของพยานหลักฐานในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้⁷⁸

สรุปแล้ว UNCITRAL เป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยเกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ แม้จะเป็นเรื่องการค้าไม่ใช่เรื่องทางอาญา แต่จากการศึกษาแล้ว ผู้ศึกษาเห็นว่าสามารถนำมาเปรียบเทียบเพื่อใช้กับผู้ไกล่เกลี่ยในคดีอาญาที่ผู้ศึกษากำลังศึกษาได้ โดยลักษณะที่สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ คือ คู่พิพาทมีอิสระในการตกลงว่าจะทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือไม่ก็ได้ หมายถึงคู่พิพาทไม่ประสงค์ให้ผู้ไกล่เกลี่ยก็ได้ อันเป็นหลักความสมัครใจ เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ของไทย แต่การเริ่มต้นการไกล่เกลี่ยจะต่างกันตรงที่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เริ่มต้นโดยคู่พิพาทกำหนดวันไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พนักงานสอบสวนจะเป็นผู้กำหนดวันเริ่มต้นในการไกล่เกลี่ยและที่สำคัญที่สามารถนำมาเทียบเคียงเพื่อใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ คือ จำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 ได้วางหลักเกณฑ์ให้มีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน เว้นแต่ คู่พิพาทตกลงให้มีผู้ไกล่เกลี่ยสองหรือสามคน แต่ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ไม่ได้กำหนดจำนวนเอาไว้ ดังนั้น จึงนำมาปรับใช้กับการไกล่เกลี่ยในทางอาญาได้และสามารถนำกรณีการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 มาใช้ได้ ขณะที่พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ของไทย นั้นให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการประชุมระหว่างคู่กรณีเพื่อเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่พนักงานสอบสวน

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 66-67.

ผู้มีอำนาจออกคำสั่งมีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ถ้าคู่กรณีไม่อาจตกลงเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้ ให้พนักงานสอบสวนเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยแล้วแจ้งให้ผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณีทราบ ดังนั้น จึงนำมาเปรียบเทียบและปรับใช้กับการไกล่เกลี่ยในทางอาญาได้

2.2 การไกล่เกลี่ยคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกานับได้ว่าเป็นอีกประเทศที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทเช่นเดียวกัน มีการให้บริการแก้ปัญหาคความขัดแย้งก่อนขึ้นสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาล สหรัฐอเมริกาจึงมีการจัดตั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ สมาคมนุญาโตของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรมีหน้าที่โดยตรงในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ต่อมามีการจัดตั้งศูนย์ระหว่างประเทศเพื่อการระงับข้อพิพาท (ICDR) ปี 1966 เป็นองค์กรระดับโลกภายใต้การดูแลของสมาคมนุญาโตตุลาการอเมริกัน ให้บริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกว่า 80 ประเทศ และมีพนักงานที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถ่ายทอดหรือให้ความรู้ โดยสามารถสื่อสารได้ 12 ภาษา อีกทั้งมีบทบาทที่สำคัญอีกประการของสมาคมนุญาโตของสหรัฐอเมริกา ในกระบวนการระงับข้อพิพาท คือ ออกแบบและการพัฒนาทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการ ศาล องค์กรอื่นๆ สมาคมฯยังให้บริการฝึกอบรม ฝึกสอน หรือเผยแพร่เอกสารความรู้ต่างๆ สำหรับผู้ที่สนใจรายละเอียดของการระงับข้อพิพาททางเลือก⁷⁹

การเปลี่ยนเส้นทางของคดีอาญา หรือเรียกได้ว่าการผันคดี ในสหรัฐอเมริกา นั้น มีได้ทั้งในชั้นเจ้าพนักงาน ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นศาล⁸⁰ กรณีผู้ศึกษาจะขออธิบายการผันคดีในช่วงระยะเวลาก่อนดำเนินคดีทางศาลในลักษณะที่มีการไกล่เกลี่ยกัน โดยที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการไกล่เกลี่ยคดีอาญามีวัตถุประสงค์เบื้องต้นคือ รักษาความสงบเรียบร้อย และลดคดีขึ้นสู่ศาล อีกทั้งวัตถุประสงค์อื่นอาจแตกต่างกันไปตามสภาพแห่งคดี กรณีนี้ผู้ศึกษาจะแบ่งการไกล่เกลี่ยคดีอาญาออกตามวัตถุประสงค์ของการยุติคดี คือ

ประการที่หนึ่ง เพื่อความปรองดองสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด กล่าวคือ การไกล่เกลี่ยคดีในสหรัฐอเมริกา ต้องอาศัยคนกลางในการช่วยยุติปัญหาคความขัดแย้ง หรือที่เรียกว่า Mediation นำไปใช้ได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ในส่วนของคดีอาญานั้นจะนำไปใช้ในขั้นตอนก่อนฟ้องและก่อนดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งอาจทำในรูปแบบของการเจรจาโดยศาล

⁷⁹ ดวงกมล คำวิโส. การไกล่เกลี่ยคดีอาญาต่อแผ่นดินในชั้นศาล: ศึกษาเฉพาะกรณีที่มีผู้เสียหาย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. 2556. หน้า 70-73.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 74.

ซึ่งทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหรือพนักงานอัยการก็ได้ กรณีมีความผิดทางอาญา (Misdemeanor) และ คู่กรณียินยอมรับการไกล่เกลี่ย หากฟ้องร้องกันต่อศาลแล้วจะไม่เกิดประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย และมี วัตถุประสงค์ที่จะรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันในสังคมระหว่างคู่ความการไกล่เกลี่ยคดีอาจทำได้โดย พนักงานอัยการด้วยการให้คู่กรณีได้ตกลงกันเมื่อตกลงกันได้โดยคดีตัวอย่าง คือ Jeffery Sargent เมาสูราแล้วขับรถชนต้นไม้ รวมทั้งทรัพย์สินในบ้านของ Cecelia Gustafson และทั้งคู่ก็อยู่บ้านใกล้กัน หากพนักงานอัยการจะฟ้อง Sargent ก็คงไม่มีประโยชน์ ดังนั้นการให้ Sargent ไปรับการรักษาการติดสุรา และให้ชดใช้ค่าต้นไม้และทรัพย์สินในบ้านของ Gustafson จะเป็นประโยชน์กว่าเนื่องจาก ทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนบ้านกันและ Gustafson ก็ไม่อยากจะให้เพื่อนบ้านของตนต้องถูกจำคุก ดังนั้น พนักงานอัยการจึงเชิญทั้งสองฝ่ายมาเจรจาหาข้อยุติ ซึ่งทั้งสองฝ่ายยอมรับตามข้อตกลงข้างต้น และไต่ดการฟ้องคดีอาญาต่อศาล ทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกันยังคงดีเช่นเดิม⁸¹ อันเป็นตัวอย่าง ของความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาโดยใช้คนกลาง (Mediator) ซึ่งคนกลางในที่นี้คือ พนักงานอัยการ และผลแห่งการไกล่เกลี่ยนี้ได้ช่วยเสริมสร้างความสงบเรียบร้อย และความปรองดอง สมานฉันท์ในสังคมตลอดจนช่วยลดคดีขึ้นสู่ศาลได้ ผู้เสียหายได้รับการชดใช้ค่าเสียหายที่เหมาะสม และทำให้คู่กรณีหรือคู่พิพาทยังสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้ กรณีตามตัวอย่างข้างต้นนี้ เป็น กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาแบบสมัครใจ (Voluntary Mediation) ภายใต้ความยินยอมของศาล และผู้เสียหาย โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ในคดีความผิดที่มีโทษทางอาญาที่คู่กรณีมีความ จำเป็นยังคงต้องติดต่อสัมพันธ์กันอยู่ คดีจึงยุติได้ด้วยการที่ผู้กระทำผิดยินยอมเข้ารับการรักษา อาการติดสุรา และชดใช้ค่าเสียหายให้กับผู้เสียหาย

ประการที่สอง เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิด การไกล่เกลี่ยคดี ของ สหรัฐอเมริกาเป็นการผันคดีออกจากการดำเนินคดีอาญากระแสหลักนั้น ภายใต้แนวคิดการให้ โอกาสผู้กระทำผิดได้รับการปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นคนดีของสังคม ตามแนวคิด การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับคืนสู่สังคม (Rehabilitation) โดยขั้นตอนการผันคดีนี้มีบทบัญญัติ ไว้ว่าจะหยุดการดำเนินคดี และไม่มีการฟ้องร้องต่อศาลถ้าผู้กระทำผิดยินยอม และเข้าสู่กระบวนการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยรูปแบบของการผันคดีนี้ต้องให้ผู้กระทำผิดสามารถยังคงอยู่ในสังคมได้ มีการคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดคืนผู้เสียหายไป ปรับปรุงนิสัยของผู้กระทำความผิด ย่อมดีกว่าการลงโทษผู้กระทำผิดด้วยการให้จำคุก โดยเฉพาะผู้กระทำผิดที่ไม่ร้ายแรงครั้งแรกและ ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กหรือผู้เยาว์ หากเป็นกรณีที่ผู้กระทำผิดที่ร้ายแรง (Hard-core offenders) ก็ยังมี

⁸¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 75.

ความจำเป็นต้องลงโทษ คือ จำคุกจำกัณฑ์ที่อยู่ให้กับผู้กระทำผิดเหล่านี้เพื่อเป็นการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำผิดของผู้กระทำผิดประเภทนี้ไปในตัว⁸²

กระบวนการฟื้นคดีมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิดนี้อาจจัดตั้งเป็นศูนย์รักษาอาการทางกาย และทางจิตต่างๆ ของชุมชนซึ่งเรียกว่า Community Diversion Program เช่น ศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติด ศูนย์รักษาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ติดยาเสพติดศูนย์สุขภาพจิต ศูนย์รับปรึกษาปัญหาครอบครัว และศูนย์ฝึกศิลปะอาชีพ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติดเซ็นหลุยส์ ที่เปิดทำการในปี ค.ศ.1966 โดยสามารถลดจำนวนคดีได้ถึง 1 ใน 3 ในการดำเนินงานของศูนย์ดังกล่าว ในปีแรก ส่วนผู้กระทำผิดคืออาญาร้ายแรงจะไม่รับเข้าสู่โครงการ โดยโครงการนี้จะดำเนินการในการให้คำปรึกษารูปแบบต่างๆ การให้การศึกษา และฝึกอาชีพ โดยใช้เวลาดังกล่าว 90 วัน แล้วจะทำการประเมินผล ผลเป็นที่น่าพอใจก็จะยุติการดำเนินคดีโดยผ่านกระบวนการต่อรองคำรับสารภาพ ในปี ค.ศ.1970 ผู้ผ่านการอบรมจากศูนย์นี้จำนวน 750 ราย ในจำนวนนี้มีถึง 467 รายที่ยุติคดี ส่วนที่เหลือก็นำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อดำเนินการตามกระบวนการตามปกติต่อไป⁸³

ดังที่กล่าวมาข้างต้น การฟื้นคดีได้ย่อมมีผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ 3 ฝ่าย ซึ่งประกอบด้วย ผู้กระทำผิดที่จะต้องชดใช้ค่าเสียหาย ผู้เสียหาย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐที่จะต้องมีการยุติการดำเนินคดี และจัดให้มีการรักษา และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้กระทำผิด โดยผู้เสียหายจะได้รับการชดใช้ค่าเสียหาย เมื่อมีความเกี่ยวข้องของทั้ง 3 ฝ่าย เพื่อให้คดียุติก่อนถึงชั้นศาล

ประการที่สาม เพื่อให้ผู้กระทำผิดสามารถอยู่ร่วมกับสังคมหรือชุมชนได้นอกจากการไกล่เกลี่ยโดยใช้เจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว ยังมีการไกล่เกลี่ยโดยใช้ชุมชนเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่ากระบวนการยุติข้อพิพาทโดยชุมชน (Community Dispute Resolution) เป็นการยุติคดีอาญาขั้นพื้นฐาน เช่น คณะกรรมการไกล่เกลี่ยของเจิวิช (Jewish Conciliation Boards) กระบวนการยุติธรรมชุมชนส่วนใหญ่เกิดขึ้นช่วงปี ค.ศ.1970 เนื่องจากความต้องการที่จะรักษาสัมพันธ์ภาพจากชุมชน มากกว่าการดำเนินการ โดยรัฐ ซึ่งทำได้ด้วยรูปแบบของคณะกรรมการซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนร่วมกันช่วยแก้ไขปัญหาและยุติความขัดแย้งโดยไม่ต้องใช้รูปแบบขั้นตอน การตัดสิน ตลอดจนขั้นตอนใดส่วนอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด กระบวนการยุติข้อพิพาทโดยชุมชนบางรูปแบบมีความสัมพันธ์กับศาลและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายของรัฐเป็นอย่างมาก หากกระบวนการยุติข้อพิพาทโดยชุมชนไม่สามารถยุติคดีได้ก็สามารถนำคดีกลับคืนสู่สำนักงานอัยการหรือสำนักงานดำเนินคดีอาญาแห่งเมือง (The District Attorney's Office) เพื่อ

⁸² เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

⁸³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 76.

ดำเนินคดีต่อไป สำหรับวิธีการไกล่เกลี่ยและการแสวงหาข้อเท็จจริงนั้นจะใช้ผู้ไกล่เกลี่ยอาสาสมัคร ที่ผ่านการอบรมจากภาครัฐ โดยผู้ไกล่เกลี่ยเหล่านี้จะช่วยให้คู่พิพาทแสวงหาและจัดการแก้ไขปัญหา เหล่านี้ด้วยตนเอง ถ้าคู่พิพาทไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะเสนอหนทางในการแก้ไขปัญหาคู่พิพาท ได้พิจารณาด้วยกัน บางกรณีจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน เพื่อรับปรึกษาปัญหาในชุมชน โดยสามารถปรึกษากับเจ้าหน้าที่เพื่อเสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหา ถึงแม้ว่ากระบวนการ ยุติข้อพิพาทโดยชุมชนจะมีรูปแบบต่างกันไป แต่ยังคงแนวความคิดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการแก้ไขข้อพิพาท หาหนทางแก้ไขปัญหาโดยเจ้าหน้าที่ซึ่งถือเป็นคนกลางหรือผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีประเภทหนึ่งนั่นเอง⁸⁴

กระบวนการไกล่เกลี่ยหรือหันเหคดี (Diversion) ยังพบเป็นที่นิยม เนื่องจากการ หันเหคดีด้วยการไม่ฟ้องร้องผู้ต้องหาซึ่งเป็นเยาวชนให้ต้องถูกจำคุกนั้น สอดคล้องกับหลักการของ การมีกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชนที่ต้องการแยกเยาวชนผู้กระทำผิดที่ไม่ใช่ผู้เป็นอันตรายต่อ สังคม โดยให้โอกาสเยาวชนผู้นั้นในการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมตนเอง ด้วยการใช่วิธีการลงโทษด้วย ชุมชน (Community Aid Panels) หรือใช้วิธีการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) เป็นการช่วยลดการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนได้มากกว่าการนำส่งศาล ผลการดำเนินการตาม แผนดังกล่าวประสบความสำเร็จด้วยการลดการกระทำผิดซ้ำของผู้เข้าสู่แผน หรือโครงการหันเห คดีดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามการผันคดีนี้อาจไม่เหมาะสมในกรณีที่เยาวชน ได้กระทำผิดซ้ำซาก และกระทำผิดคดีอุกฉกรรจ์ นอกจากนี้กระบวนการผันคดีออกมาสู่กระบวนการศึกษา การฝึกอบรม ภายใต้อาจารย์ที่ปรึกษา (Day Treatment Programs) ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการ จัดการกับเยาวชนผู้กระทำผิดกฎหมายอาญาให้เขาได้ปรับปรุงตัวเข้าสู่สังคม⁸⁵

มลรัฐนิวเม็กซิโกนั้นนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Dispute Resolution หรือ ADR) มายุติคดีอาญาของเยาวชน โดยมีโครงการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในโรงเรียน (School Mediation Program) ฝึกให้เยาวชนตั้งแต่เกรด 5 ถึงเกรด 12 เข้าไปมีส่วนในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทในโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นพื้นฐาน (School-based) เป็นการสอนให้เยาวชนรู้จักแก้ไข ข้อขัดแย้งด้วยตนเอง และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและครอบครัวโดยรู้จักทางเลือกในการยุติข้อขัดแย้ง มากขึ้นทำให้เยาวชนรู้จักการยุติข้อขัดแย้งที่ไม่ใช้ความรุนแรง ดังนั้นแต่ละคดีจะใช้การไกล่เกลี่ย แบบใดควรดูพฤติการณ์ประกอบเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสม นอกจากนี้มีตัวอย่างในมลรัฐเซาท์แคโรไลนา ได้มีโครงการรูปแบบหนึ่งเรียกว่าโครงการอนุญาโตตุลาการสำหรับเยาวชนแห่งเมืองเล็กซ์ซิงตัน

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 77.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 78.

(Lexington County Juvenile Arbitration Programs) เป็นการผันคดีอาญาสำหรับเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมก่อนฟ้องคดี เป็นการยุติคดีอาญาโดยใช้ชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community-based)⁸⁶ ในการดำเนินการ โดยให้อนุญาตตุลาการที่เป็นกลางที่ได้รับแต่งตั้งกำหนดความผิดในเริ่มแรก

ดังที่ได้กล่าวมาว่าการผันคดีมีการนำมาปรับใช้กับคดีอาญาสำหรับผู้ใหญ่แล้ว แต่ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ที่มีความแตกต่างจากเด็กและเยาวชนในด้านรูปแบบตามพฤติการณ์ อาทิ ระดับการกระทำความผิด การศึกษา เจตนา ทั้งนี้จึงต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมกับการนำมาปรับใช้ นอกจากนี้ยังมีการต่อรองคำรับสารภาพ (Plea Bargaining) ซึ่งเป็นการสำนึกผิด และการสารภาพผิดเพื่อนำไปสู่การลงโทษที่เบากว่า โดยความสำคัญอยู่ที่คำรับสารภาพของผู้กระทำผิด เพื่อเป็นการพัฒนาการไกล่เกลี่ยคดีในประเทศ ได้มีสถานฝึกอบรมการไกล่เกลี่ยขึ้นในประเทศ (American Bar Association Standing Committee on Dispute Resolution) การได้จัดทำคู่มือ และความรู้การไกล่เกลี่ยคดีเผยแพร่ด้วย⁸⁷

2.3 การไกล่เกลี่ยคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

กฎหมายวิธีพิจารณาความของสาธารณรัฐฝรั่งเศสอยู่ในระบบผสม กล่าวคือ ในกระบวนการก่อนฟ้องคดีจะอยู่ในระบบไต่สวน โดยผู้พิพากษาไต่สวน อัยการ และ ตำรวจ ในขณะที่กระบวนการพิจารณาคดีในศาลจะใช้ระบบกล่าวหา โดยเปิดโอกาสให้คู่ความต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ แต่ก็ยังให้อำนาจศาลเป็นหลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณาสืบพยานรวมทั้งการค้นหาคำความจริง

ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมแบบเดิมที่มุ่งเน้นถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงยังไม่ได้ถูกนำมาใช้เต็มรูปแบบมากนัก⁸⁸ แต่ต่อมาเมื่อประเทศต้องประสบปัญหาคดีอาญาสันศาลทำให้กระบวนการยุติธรรมต้องล่าช้าติดขัด ฝ่ายนิติบัญญัติของสาธารณรัฐฝรั่งเศส จึงคิดหาแนวทางในการเบี่ยงเบนคดีออกจากการฟ้อง เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการให้อำนาจพนักงานอัยการใช้ดุลยพินิจในการระงับคดีอาญาที่มีมูล โดยมีไม่มีเงื่อนไข หรือมีเงื่อนไข หรือมีคำสั่งให้เบี่ยงเบนคดีอาญาที่เกิดขึ้น และปรากฏตัวผู้กระทำความผิดได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้ แม้จะมีใช่เป็นการใช้กระบวนการประนอมข้อพิพาท

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 79.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 80.

⁸⁸ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. *โครงการวิจัยเนื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในศาลยุติธรรม*. สถาบันวิจัยพัฒนาสังคม สำนักงานศาลยุติธรรม. 2551. หน้า 85.

ระหว่างผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิด อย่างเต็มรูปแบบ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าได้มีการนำเอาแนวคิดดังกล่าวมาใช้ระงับข้อพิพาททางอาญาในนั้นก่อนฟ้องคดี

นอกจากจะมีเรื่องการใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีของพนักงานอัยการซึ่งเป็นกระบวนการก่อนฟ้องคดีแล้ว ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสยังมีการใช้กระบวนการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิดในการกำหนดโทษของศาลด้วย ดังนั้น เพื่อให้การวิเคราะห์ถึงแนวทางการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นไปอย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ ผู้ศึกษาจึงแบ่งหัวข้อของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดของสาธารณรัฐฝรั่งเศสออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ กระบวนการก่อนฟ้องคดี และกระบวนการก่อนกำหนดโทษ

2.3.1 กระบวนการก่อนฟ้องคดี

สาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ใช้หลักการฟ้องคดีโดยดุลพินิจ ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 40 วรรคแรก⁸⁹ ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจสั่งคดีอาญาที่ปรากฏหลักฐานว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้น และปรากฏตัวผู้กระทำความผิด และไม่ปรากฏเหตุยกเว้นความผิดหรือยกเว้นโทษอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้คือ

- 1) สั่งฟ้องคดีอาญา
- 2) สั่งให้ใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดี
- 3) สั่งไม่ฟ้องคดีอาญา

การใช้ดุลพินิจสั่งยุติคดีอาญาที่สามารถฟ้องคดีได้ของพนักงานอัยการฝรั่งเศสตาม (2) และ (3) ของกฎหมายมาตรานี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การฟ้องคดีของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจัดอยู่ในระบบการสั่งคดีโดยดุลพินิจไม่ใช่เป็นการสั่งตามหลักกฎหมาย

สำหรับคดีที่พนักงานอัยการใช้ดุลพินิจสั่งยุติคดี ในกรณีนี้สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็นสองประเภท⁹⁰

ประเภทที่หนึ่ง คือ คดีที่พนักงานอัยการใช้ดุลพินิจอย่างแท้จริงในการสั่งยุติคดี เนื่องจากเห็นว่าการดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาไม่มีประโยชน์ หรือมีเหตุที่ไม่สมควรดำเนินคดีกับผู้ต้องหา เช่น ผู้ร้องทุกข์ถอนคำร้องทุกข์ สภาพจิตของผู้ต้องหาไม่ปกติ ผู้เสียหายมี

⁸⁹ อุทัย อาทิวา. “การใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการกับการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลในประเทศฝรั่งเศส(2)”. *วารสารยุติธรรม*. 4, (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2546). หน้า 27-28.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 29-31.

ส่วนร่วมรับผิดชอบในความผิดที่เกิด ผู้เสียหายไม่สนใจคดีอีกต่อไป หรือความผิดที่เกิดความเสียหาย หรือผลกระทบต่อสังคมน้อยมาก เป็นต้น

ประเภทที่สอง คือ คดีที่พนักงานอัยการเห็นสมควรให้มีการใช้มาตรการ เบี่ยงเบนจากการฟ้องคดี คดีเหล่านี้เป็นคดีที่พนักงานอัยการ ใช้ดุลพินิจสั่งยุติคดีภายใต้เงื่อนไข บางประการที่กำหนดให้ผู้กระทำความผิดต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าวให้ครบถ้วนก่อนจึงจะมี คำสั่งยุติคดี

มาตรการเบี่ยงเบนจากการฟ้องคดีที่ใช้ในกฎหมายของสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสขณะนี้มียู่ 3 มาตรการ คือ

- 1) การประนอมข้อพิพาททางอาญา
- 2) ความตกลงทางอาญา
- 3) การต่อรองคำรับสารภาพ

ซึ่งในการศึกษานี้จะกล่าวถึงเฉพาะมาตรการประนอมข้อพิพาทเท่านั้น เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ใช้หลักการและแนวคิดที่นำเอากระบวนการประนอมข้อพิพาทระหว่าง ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมาใช้

การประนอมข้อพิพาททางอาญา เป็นกระบวนการสมานฉันท์บางส่วนที่มี เป้าหมายในการยุติคดีก่อนถึงชั้นศาล โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้เจรจา ทำความตกลงกัน มาใช้กับคดีอาญาเล็กน้อย เช่น ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย คดีความรุนแรงในครอบครัวและคดีระหว่างเพื่อนบ้าน

การใช้มาตรการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความ ผิดของสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีหลักเกณฑ์สำคัญอยู่ 3 ประการคือ⁹¹

ประการที่หนึ่ง จะต้องกระทำก่อนที่จะมีการฟ้องคดีอาญา

เมื่อการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็น มาตรการเบี่ยงเบนจากการฟ้องคดีเพื่อช่วยลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล พนักงานอัยการผู้ใช้ดุลพินิจจึง ต้องใช้มาตรการดังกล่าวก่อนฟ้องคดีอาญา หากฟ้องคดีแล้วก็จะไม่สามารถดำเนินการประนอมข้อ พิพาทได้ เพราะถือว่าพ้นจากภาระหน้าที่ของพนักงานอัยการไปแล้ว

กรณีที่พนักงานอัยการใช้ดุลพินิจสั่งให้มีการประนอมข้อพิพาท ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด พนักงานอัยการจะทำหน้าที่เป็นผู้ประนอมข้อพิพาทเอง โดยตรง หรือจะมอบหมายหน้าที่ให้องค์กรทางสังคมทำหน้าที่แทนก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติจริง

⁹¹ ดวงกมล คำวิไล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 84.

แม้กฎหมายจะไม่ห้ามพนักงานอัยการทำหน้าที่เป็นผู้ประนอมข้อพิพาทเอง พนักงานอัยการก็จะไม่ทำหน้าที่ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อมิให้มีข้อโต้แย้งในเรื่องความมีอคติ ความเป็นกลาง และความเป็นอิสระในการดำเนินคดี เนื่องจากในกรณีที่ผู้ต้องหาไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกันได้ พนักงานอัยการจะต้องฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ซึ่งในกรณีดังกล่าวพนักงานอัยการซึ่งเป็นผู้ประนอมข้อพิพาทในคดีมาแล้วอาจจะมียึดถือต่อจำเลย และอาจจะร้องขอต่อศาลให้ลงโทษจำเลยในสถานหนัก เนื่องจากจำเลยเคยกระทำความผิดเงื่อนไขที่ทำไว้กับตนในชั้นประนอมข้อพิพาท ดังนั้น ในทางปฏิบัติ พนักงานอัยการจะมอบหมายหน้าที่ดังกล่าวให้แก่องค์กรทางสังคม โดยเฉพาะองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายเป็นผู้ทำหน้าที่ประนอมข้อพิพาททางอาญาแทน

ประการที่สอง ต้องได้รับความยินยอมจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

หลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด กล่าวคือ แทนที่จะตอบโต้ผู้กระทำความผิดด้วยการลงโทษที่รุนแรง การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นทางเลือกของพนักงานอัยการที่สามารถหลีกเลี่ยงความรุนแรงดังกล่าว และลดความรุนแรงของข้อพิพาทลงได้ โดยการจัดให้คู่กรณีเจรจาเพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นอย่างสันติ และหลีกเลี่ยงการที่จะต้องตัดสินว่าระหว่างคู่กรณี ใครเป็นผู้แพ้หรือผู้ชนะ การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดสามารถช่วยบรรเทาอารมณ์รุนแรงของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยบรรเทาความต้องการแก้แค้นของฝ่ายผู้เสียหายลงเมื่อได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น ส่วนทางด้านผู้กระทำความผิดก็ให้ความร่วมมือกับสังคมมากขึ้น และยังทำให้มีโอกาสได้ทบทวนการกระทำและพฤติกรรมของตนเองที่มีลักษณะต่อต้านสังคม

นอกจากนี้การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด ยังหลีกเลี่ยงการซ้ำเติมและสร้างตราบาปให้แก่ผู้กระทำความผิดซึ่งไม่มีสันดานเป็นอาชญากร จึงมีส่วนความสำคัญในการป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำ นับว่าการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการยุติปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดเล็กน้อย

ประการที่สาม พนักงานอัยการต้องคำนึงถึงผลที่คู่กรณีจะได้รับจากการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด

แม้ว่าการใช้มาตรการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดจะเกิดขึ้นภายใต้อำนาจการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการ แต่ในการใช้ดุลพินิจดังกล่าว พนักงานอัยการไม่สามารถกระทำได้ตามอำเภอใจ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 41

วรรค 7⁹² ได้กำหนดให้พนักงานอัยการพิจารณาหลักเกณฑ์ 3 ข้อ ก่อนที่จะสั่งให้มีการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดคือ จะต้องได้ความว่าการประนอมข้อพิพาทในคดีนั้นสามารถ

(1) เป็นหลักประกันการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย

หลักเกณฑ์ข้อนี้มีประโยชน์ที่จะช่วยให้ผู้เสียหายไม่ต้องไปดำเนินคดีฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายในทางแพ่งจากผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง ดังนั้น หากผู้เสียหายไม่ยอมรับข้อเสนอชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้กระทำความผิด ก็แสดงว่าผู้เสียหายไม่ประสงค์จะให้มีการประนอมข้อพิพาททางอาญา พนักงานอัยการก็ไม่สามารถทำการประนอมข้อพิพาททางอาญาได้ และจะฟ้องผู้กระทำความผิดต่อไป

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดในกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีแนวคิดมาจากการอำนวยความสะดวกความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งต้องอยู่ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในการดำเนินคดี ดังนั้น ความยินยอมของผู้เสียหายจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญประการแรกที่พนักงานอัยการจะต้องพิจารณาก่อนที่จะตัดสินใจใช้มาตรการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด หลักเกณฑ์ข้อนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้เสียหายในคดี ซึ่งมีบทบาทไม่ยิ่งหย่อนกว่าบทบาทของพนักงานอัยการ หากผู้เสียหายเห็นว่าการประนอมข้อพิพาททางอาญาไม่สามารถเป็นหลักประกันการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เขาได้แล้วก็คงไม่สามารถกล่าวได้ว่าการประนอมข้อพิพาททางอาญาเป็นมาตรการในการยุติปัญหาซึ่งเกิดจากการกระทำความผิด

(2) ยุติปัญหาซึ่งเกิดจากการกระทำความผิด

หลักเกณฑ์ข้อนี้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ข้อแรก เราต้องยอมรับหลักการอาชญาวิทยาทั่วไปว่า การกระทำความผิดอาญานั้น กระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมไม่ว่าจะรุนแรงมากน้อยแค่ไหนก็ตาม ดังนั้น ผู้กระทำความผิดจึงสมควรได้รับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ แม้นในปัจจุบันจะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าความผิดที่กระทำความผิดบางประเภทสร้างปัญหาเพียงเล็กน้อยแก่สังคม และสังคมยอมรับการเยียวยาแก้ไขให้แก่ผู้เสียหายและการทำประโยชน์ให้แก่สังคมแทนการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดโดยศาลก็ตาม แต่กฎหมายของ

⁹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 41-2 วรรค 7 บัญญัติว่า “Where the person does not accept the mediation or where, after having given his consent, he does not fully implement the measures decided on, or where the approval required by the previous paragraph is not given, the district prosecutor decides what further action to take in the case, the case of prosecution and conviction, account is taken, where appropriate, of the work already accomplished and sums already paid by the offender.”

สาธารณรัฐฝรั่งเศสบัญญัติให้พนักงานอัยการคำนึงถึงวิธีการที่จะนำมาใช้แทนการลงโทษด้วยว่า จะต้องสามารถยุติปัญหา อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดได้ มิฉะนั้นสังคมจะมองว่า วิธีการดังกล่าวไม่ได้ผล และไม่ยอมรับการใช้วิธีการนั้น

(3) มีส่วนช่วยให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าสู่สังคม

หลักเกณฑ์ข้อนี้สอดคล้องกับแนวคิดทางอาชญวิทยาสมัยใหม่ที่ให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดในการปรับปรุงแก้ไขความประพฤติของตนเพื่อกลับคืนสู่สังคมต่อไป ซึ่งต่างจากแนวคิดทางอาชญวิทยาเดิมที่จำกัดอยู่เพียงเรื่องของการข่มขู่และการแก้แค้นทดแทน

โดยทั่วไปการจัดให้มีการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าสู่สังคม โดยเฉพาะผู้กระทำความผิดครั้งแรก แต่สำหรับผู้ที่เคยกระทำความผิดมาแล้ว โอกาสที่การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดจะช่วยให้ผู้ผู้นั้นกลับคืนเข้าสู่สังคมย่อมน้อยลงเป็นธรรมดา ในการพิจารณาหลักเกณฑ์ข้อนี้ พนักงานอัยการจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และ นักสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับประวัติของผู้ต้องหามาใช้ประกอบการพิจารณาว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดครั้งแรกซึ่งสามารถปรับปรุงตัวได้ หรือเป็นอาชญากรโดยสันดาน ซึ่งไม่สมควรได้รับประโยชน์จากมาตรการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด

หลักเกณฑ์ทั้งสามประการดังกล่าวมาแล้วเป็นหลักเกณฑ์ทำนองเดียวกับที่ผู้พิพากษาจะต้องใช้พิจารณาในการรอกการลงโทษ และในการรอกการกำหนดโทษจำเลยตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสมาตรา 132-59⁹³ นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติในมาตรา 132-60⁹⁴

⁹³ ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสมาตรา 132-59 บัญญัติว่า “ An exemption from penalty may be granted where it appears that the reintegration of the guilty party has been achieved, that the damage caused has been made good and that the public disturbance generated by the offence has ceased. A court granting an exemption from penalty may rule that its decision shall not be registered in the criminal records. Exemption from penalty does not extend to payment of the costs of the proceedings. ”.

⁹⁴ ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสมาตรา 132-60 บัญญัติว่า “A court may defer sentence where it appears that the reintegration of the guilty party is in the process of being achieved, that the damage caused is in the process of being repaired, and where the public disturbance generated by the offence will cease. In this case, it determines its decision the date when it will pronounce sentence. A deferment may only be ordered where

มีข้อสังเกตว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 41 วรรค 7 ไม่ได้ระบุว่า ความผิดที่จะอยู่ในหลักเกณฑ์ของการใช้วิธีการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมีฐานใดบ้าง แต่จากหลักเกณฑ์ที่อธิบายมาแล้วพออนุมานได้ว่าความผิดที่จะใช้วิธีการประนอมข้อพิพาททางอาญาได้นั้น จะต้องเป็นความผิดที่ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายรู้จักกันมาก่อน หรืออาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน และการกลับคืนดีกันจะทำให้อยู่ร่วมกันต่อไปโดยปกติสุขหรืออย่างน้อยสามารถลดความรุนแรงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นความผิดในลักษณะดังกล่าวจึงได้แก่ความผิดที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว หรือระหว่างเพื่อนบ้านใกล้เคียง เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย แต่โดยลักษณะทั่วไปความผิดประเภทที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางวัตถุที่ไม่ร้ายแรงนักก็สามารถที่จะใช้วิธีการประนอมข้อพิพาททางอาญาได้เช่นกัน

แม้จะมีกฎหมายรองรับวิธีการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดแล้วก็ตาม แต่เนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวก็ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ต่อมาในปี ค.ศ. 1999 จึงได้มีรัฐบัญญัติฉบับลงวันที่ 23 มิถุนายน 1999 ยกเลิกบทบัญญัติของการประนอมข้อพิพาททางอาญาในมาตรา 41 วรรค 7 และได้บัญญัติการประนอมข้อพิพาททางอาญาขึ้นใหม่ในมาตรา 41-1⁹⁵ โดยคงหลักการเดิมไว้ แต่ได้บัญญัติถึงมาตรการที่พนักงานอัยการจะนำมาใช้ในการประนอมข้อพิพาททางอาญาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

- 1) ดำเนินการเตือนผู้กระทำความผิดถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย
- 2) นำผู้กระทำความผิดเข้าสู่ระบบการฟื้นฟูด้านสุขภาพ สังคม และการประกอบวิชาชีพ

the defendant. In the case of a natural person, or his representative, the case of a legal person, is present at the hearing.”.

⁹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 41-1 บัญญัติว่า “Where it appears that such a measure is likely to secure reparation for the damage suffered by the victim, or to put an end to the disturbance resulting from the offence or contribute to the reintegration of the offender, the district prosecutor may, directly or by delegation bring to the attention of the offender the duties imposed by law direct the offender towards a public health, social or professional organization, In cases where the offence was committed while driving a motor vehicle, this measure may consist of requiring the offender to take a road safety awareness course at his own expense require the offender to regularise his situation under any law or regulation require the offender to make good the damage caused by the offence put in train, with the consent of the parties, mediation between the offender and the victim. The acts specified under this article suspend the limitation period for public prosecution.”.

3) ให้ผู้กระทำความผิดปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ภายใต้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างเคร่งครัด

4) ให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของตนแก่ผู้เสียหาย

5) จัดให้มีการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดด้วยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่พนักงานอัยการกำหนดไว้หรือปฏิบัติไม่ครบถ้วน พนักงานอัยการยังคงมีอำนาจหน้าที่ที่จะฟ้องผู้กระทำความผิดต่อไปได้ และเพื่อประโยชน์ในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ มาตรา 41-1 ที่แก้ไขใหม่นี้ ได้บัญญัติไว้ในวรรคสอง ให้อายุความสำหรับการฟ้องคดีสะกดหยุดอยู่ในระหว่างที่พนักงานอัยการเริ่มดำเนินกระบวนการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดจนกระทั่งระยะเวลาที่กำหนดหน้าที่ให้ผู้กระทำความผิดปฏิบัติสิ้นสุดลง

2.3.2 กระบวนการก่อนกำหนดโทษ

แม้ว่ากระบวนการประนอมข้อพิพาททางอาญาในสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะใช้ในขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมชั้นพนักงานอัยการซึ่งอยู่ในขั้นตอนก่อนฟ้องคดีเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อคดีมีการฟ้องต่อศาลและอยู่ในขั้นตอนของการกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิด กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศสยังได้คำนึงถึงคุณลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความผิดในการกำหนดโทษด้วย เช่น หากผู้กระทำความผิดได้ชดใช้เยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ศาลก็มีแนวโน้มที่จะรอกการลงโทษแบบธรรมดา หรือรอกการลงโทษแบบมีเงื่อนไขหรือกำหนดโทษสถานเบา เป็นต้น

การคำนึงถึงลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความผิดอาญา สามารถแบ่งได้เป็นสองช่วง คือ ช่วงก่อนการพิพากษา ซึ่งศาลจะเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดโทษและระยะเวลาการลงโทษที่เหมาะสมกับจำเลย โดยการพิจารณาถึงความหนักเบาของความผิดที่จำเลยได้กระทำความผิดโทษต่างๆ และลักษณะส่วนตัวของจำเลย⁹⁶ และช่วงที่สอง คือ ระหว่างการลงโทษ ระหว่างที่นักโทษต้องรับโทษอยู่ในเรือนจำ การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคนได้ถูกนำมาใช้

⁹⁶ ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 132-24 บัญญัติว่า “French Penal Code Section 132-24 states that “under the provisions of the law The court has the power to determine the punishment and the form of punishment by taking into account the behavior of the offense and the nature of the offender. When the court imposes a fine The court will also consider the income of the perpetrators.”.

อย่างกว้างขวาง เพื่อวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูและปรับปรุงแก้ไขให้จำเลยพร้อมที่จะกลับเข้าไปใช้ชีวิตในสังคมต่อไป

เหตุผลที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสให้ความสำคัญกับการกำหนดโทษเช่นนี้ เนื่องจากปัจจุบัน วัตถุประสงค์ในการลงโทษได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูแก้ไขตัวนักโทษ พร้อมทั้งการพยายามทำให้นักโทษกลับคืนสู่สังคมได้อย่างภาคภูมิใจ และไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน วัตถุประสงค์ของการลงโทษดังกล่าวนี้ได้รับการยอมรับในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสที่ได้กล่าวไว้ว่า “การลงโทษทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับการจำกัดเสรีภาพนั้นยอมรับได้ ไม่ใช่เพียงเพื่อการป้องกันสังคมและเพื่อการลงโทษ แต่ยังเป็นไปเพื่อการปรับปรุงแก้ไขบุคคลเหล่านี้และเตรียมการให้พวกเขาสำหรับการกลับเข้าสู่สังคม”

2.4 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศญี่ปุ่น⁹⁷

ประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญในการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยเป็นอย่างมาก โดยได้มีการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เรียกว่า กฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางแพ่ง (Law for Conciliation of Civil Affairs) ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง แยกต่างหากจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศญี่ปุ่น ใน Law for Conciliation of Civil Affairs ของประเทศญี่ปุ่นนี้จะช่วยเหลือให้คู่พิพาทยอมรับการแก้ไขปัญหาและคู่พิพาทอาจต้องยอมเข้าไปสู่การแนะนำให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยระบบกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นได้วางรูปแบบของการระงับข้อพิพาทว่าเป็นทางเลือกหนึ่งของการยุติข้อพิพาท และคู่พิพาทสามารถเป็นได้ทั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและผู้พิพากษาในข้อพิพาทเดียวกันได้

Law for Conciliation of Civil Affairs มีบทบัญญัติให้คู่พิพาทสามารถร้องขอให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลได้ (มาตรา 2) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจกระทำโดยผู้พิพากษาหรืออาจกระทำโดยคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (มาตรา 5) โดยคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะประกอบด้วยประธานและสมาชิกซึ่งแต่งตั้งโดยศาล (มาตรา 7) บุคคลภายนอกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในข้อพิพาทจะเข้ามาคดีได้เมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือศาล (มาตรา 11, 12 และ 15) การสิ้นสุดกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (มาตรา 14)

Law for Conciliation of Civil Affairs ของประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดขอบเขตกฎหมายไว้เช่นกันในมาตรา 1 ถึงมาตรา 3 โดยกฎหมายนี้มีความมุ่งหมายที่จะส่งผลให้เกิดการระงับ

⁹⁷ จันทรเพ็ญ งามวิไลวงศ์. เรื่องเดียวกัน. หน้า 50.

ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทในทางแพ่ง และคู่ความที่เกี่ยวข้องอาจจะพิจารณาร้องขอให้มีการไกล่เกลี่ยกับศาลได้ โดยข้อพิพาทที่ร้องขอให้ไกล่เกลี่ยนั้นควรจะอยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลของศาลชั้นต้นที่มีเขตอำนาจศาลตามภูมิลาเนา สถานที่ที่อยู่อาศัย สถานที่ ทางธุรกิจ หรือสำนักงาน หรือศาลแขวง หรือศาลชั้นต้นที่คู่ความทั้งสองฝ่ายระบุไว้ในข้อตกลง

การเริ่มการไกล่เกลี่ยของ Law for Conciliation of Civil Affairs ของประเทศญี่ปุ่น ในมาตรา 3 และ มาตรา 4 โดยคู่พิพาทอาจยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเหนือข้อพิพาทเพื่อขอระงับข้อพิพาท ของตน โดยการไกล่เกลี่ย ในกรณีที่ศาลได้รับคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจศาล อาจโอนไปยังศาลแขวง ศาลครอบครัว หรือศาลที่มีเขตอำนาจศาลในข้อพิพาทนั้น ได้ แต่ถ้าเห็นว่ามีควมจำเป็นต้องจำหน่ายคดีตามบทบัญญัติในเรื่องเขตอำนาจศาลก็โอนคดีบางส่วนหรือทั้งหมดไปยังศาลอื่นที่มีอำนาจพิจารณาได้หรืออาจจะจำหน่ายคดีออกไปเสียทีเดียวก็ได้ เมื่อศาลเห็นว่าคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นอยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลก็มีอำนาจรับไว้แต่หากเห็นว่าเหมาะสมที่จะต้องจำหน่ายคดีหรือโอนคดีบางส่วนหรือทั้งหมดไปยังศาลอื่นที่มีอำนาจพิจารณาก็ได้

ในส่วนจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยนั้น ประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดไว้ในมาตรา 5 ถึงมาตรา 7 โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ศาลอาจให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ แต่ทั้งนี้ถ้าเห็นว่าเป็นการเหมาะสมศาลอาจจะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยให้ผู้พิพาทมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเอง ซึ่งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะประกอบด้วยประธาน 1 คนที่ถูกกำหนดมาจากผู้พิพาทหลายท่านในศาลแขวงและสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งจำนวน 2 คนหรือมากกว่านั้นซึ่งสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะถูกกำหนดเฉพาะแต่ละคดี โดยศาลจะเป็นผู้กำหนดให้เอง ดังนั้น เห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทส่วนใหญ่นิยมให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นจำนวนเลขคี่และการที่กำหนดในเบื้องต้นให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงหนึ่งคนนั้นเพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินกระบวนการไปได้อย่างรวดเร็วไม่ติดขัดในเรื่องของการมีเวลาว่างไม่ตรงกันของคู่พิพาทและผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

3. เปรียบเทียบพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กับ กฎหมายไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของต่างประเทศ

ในส่วนนี้ผู้ศึกษาจะทำการเปรียบเทียบ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กับกฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของต่างประเทศ โดยจะทำการเปรียบเทียบเฉพาะ

ประเด็นที่ทำการศึกษาเกี่ยวข้องเท่านั้น คือประเด็นประเภทคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ การเริ่มการไกล่เกลี่ยและประเด็นจำนวนผู้ไกล่เกลี่ย ดังต่อไปนี้

3.1 ประเภทคดีที่ไกล่เกลี่ยได้

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 คือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นหรือจากสัญญาหรือนิติสัมพันธ์อื่นเมื่อคู่พิพาทต้องการจะระงับข้อพิพาทโดยรักษามิตรภาพอันดี ซึ่งเป็นข้อพิพาททางแพ่ง

ส่วนกฎหมายแม่แบบ UNCITRAL ค.ศ. 2002 เป็นข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ กฎหมายนี้ใช้บังคับในการไกล่เกลี่ยทางการค้าระหว่างประเทศ เมื่อคู่พิพาทตกลงกันว่าการไกล่เกลี่ยนี้เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างประเทศหรือตกลงให้ใช้กฎหมายนี้บังคับ คู่พิพาทมีอิสระในการตกลงหรือกีดกันการบังคับใช้กฎหมายนี้ โดยข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 มิได้กำหนดเฉพาะเพื่อใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นในกฎหมายแม่แบบ UNCITRAL ค.ศ. 2002 จึงได้กำหนดขอบเขตการบังคับใช้ไว้เพื่อเป็นการระงับข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ

ขณะที่สหรัฐอเมริกา การไกล่เกลี่ยคดีต้องอาศัยคนกลางในการช่วยยุติปัญหาความขัดแย้งหรือที่เรียกว่า (Mediation) นำไปใช้ได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ในส่วนของคดีอาญานั้นจะนำไปใช้ในขั้นตอนก่อนฟ้องและก่อนดำเนินกระบวนการ พิจารณาคดี

ขณะที่สาธารณรัฐฝรั่งเศส ให้อำนาจพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการสั่งระงับคดีอาญาที่มีมูลโดยมิให้มีเงื่อนไขหรือมีเงื่อนไขหรือมีคำสั่งให้เบี่ยงเบนคดีอาญาที่เกิดขึ้น และปรากฏตัวผู้กระทำความผิดได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้ แม้จะมีใช้เป็นการใช้กระบวนการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดอย่างเต็มรูปแบบ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ได้มีการนำเอาแนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ระงับข้อพิพาททางอาญา นอกจากนี้จะมีเรื่องการใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีของพนักงานอัยการซึ่งเป็นกระบวนการก่อนฟ้องคดีแล้ว ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสยังมีการใช้กระบวนการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดในการกำหนดโทษของศาลด้วย คือ กรณีกระบวนการก่อนฟ้องคดี กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 40 ให้อำนาจพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจสั่งยุติคดีอาญาที่สามารถฟ้องคดีได้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การฟ้องคดีของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจัดอยู่ในระบบการสั่งคดีโดยดุลพินิจไม่ใช่เป็นการสั่งตามหลักกฎหมาย สำหรับคดีที่พนักงานอัยการใช้ดุลพินิจสั่งยุติคดี ในกรณีนี้สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็นสองประเภท คือ คดีที่พนักงานอัยการใช้ดุลพินิจอย่างแท้จริงในการสั่งยุติคดี เนื่องจากเห็นว่าการดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาไม่มีประโยชน์ หรือมีเหตุที่ไม่สมควรดำเนินคดีกับผู้ต้องหา เช่น ผู้ร้องทุกข์ถอนคำร้องทุกข์ สภาพจิตของผู้ต้องหาไม่ปกติ ผู้เสียหายมีส่วนร่วมรับผิดชอบในความผิดที่เกิด ผู้เสียหายไม่สนใจคดีอีกต่อไป หรือความผิดที่เกิดความ

เสียหายหรือผลกระทบต่อสังคมน้อยมาก เป็นต้น และกรณีที่สอง คือ คดีที่พนักงานอัยการเห็นสมควรให้มีการใช้มาตรการเบี่ยงเบนจากการฟ้องคดีเหล่านี้ ซึ่งเป็นคดีที่พนักงานอัยการใช้ดุลพินิจตั้งยุติกติภายในเดือนมิถุนายนบางประการที่กำหนดให้ผู้กระทำความผิดต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าวให้ครบถ้วนก่อนจึงจะมีคำสั่งยุติกติ โดยมาตรการเบี่ยงเบนจากการฟ้องคดีที่ใช้ในกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีอยู่ 3 มาตรการ หนึ่งในนั้น คือ การประนอมข้อพิพาททางอาญา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้หลักการและแนวคิดที่นำเอากระบวนการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมาใช้ การประนอมข้อพิพาททางอาญา เป็นกระบวนการสมานฉันท์บางส่วนที่มีเป้าหมายในการยุติคดีก่อนถึงชั้นศาล โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้เจรจาทำความตกลงกันมาใช้กับคดีอาญาลักษณะน้อย เช่น ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย คดีความรุนแรงในครอบครัวและคดีระหว่างเพื่อนบ้าน

ส่วนประเทศไทย พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กำหนดคดีที่สามารถทำการไกล่เกลี่ยได้ คือ คดีอาญาในคดีความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดลหุโทษตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดลหุโทษอื่น ที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 โดยคดีความผิดตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท คดีความผิดลหุโทษ ซึ่งพ้นระยะเวลาเกินสามปีนับแต่มีคำสั่งยุติกติ และผู้ต้องหาไม่อยู่ระหว่างต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกหรือพ้นโทษมาแล้วเกินกว่าห้าปี เว้นแต่ เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท คดีความผิดลหุโทษ หรือคดีความผิดที่ผู้ต้องหาได้กระทำในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี เท่านั้น

3.2 การเริ่มการไกล่เกลี่ย

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ.1980 มาตรา 2 กำหนดเกี่ยวกับการเริ่มต้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า คู่พิพาทเริ่มการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยส่งคำเชิญเป็นลายลักษณ์อักษรอันอยู่ในบังคับของข้อบังคับแก่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง โดยสรุปสาระของข้อพิพาทกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเริ่มต้นเมื่อคู่พิพาทอีกฝ่ายได้รับคำเชิญให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรณีตอบรับด้วยปากเปล่า หากเห็นสมควรอาจให้ยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษร หากคู่พิพาทปฏิเสธการเชิญชวน ไม่อาจมีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถ้าคู่พิพาทผู้เชิญไม่ได้รับคำตอบใน 30 วัน นับแต่วันส่งคำเชิญ

หรือพฤติการณ์พิเศษ ผู้นั้นมีสิทธิเลือกที่จะปฏิบัติเช่นการตอบปฏิเสธ หากเลือกเช่นนั้นให้ผู้เลือก
แจ้งให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งทราบ

ส่วนกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 มาตรา 4 การเริ่มต้นกระบวนการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เริ่มต้นโดยคู่พิพาทกำหนดวันในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากคู่พิพาทมีคำเชิญ
คู่พิพาทอื่นๆ เข้าร่วมไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากไม่ได้รับการตอบรับคำเชิญดังกล่าวใน 30 วัน นับแต่
วันส่งคำเชิญ หรือภายในพฤติการณ์พิเศษอื่น การส่งคำเชิญสิ้นสุดลง คู่พิพาทอาจเลือกวิธีระงับ
ข้อพิพาทโดยวิธีอื่นเสมือนได้รับการปฏิเสธคำเชิญให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ขณะที่ประเทศไทยนั้น คดีที่อาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ให้พนักงาน
สอบสวนแจ้งให้คู่กรณีทราบในโอกาสแรกว่ามีสิทธิยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา
เมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และคดีนั้น
มิได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ให้คู่กรณียื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต่อ
พนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนมีความเห็นเสนอพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง
หากพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งเห็นว่าพฤติการณ์ของการกระทำความผิดไม่ร้ายแรงและ
ไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ให้พิจารณามีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา
การยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ในกรณีมีผู้เสียหายหลายคน ผู้เสียหายซึ่งเข้าร่วมการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ต้องสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา
ในกรณีที่มีคู่กรณีมากกว่าสองฝ่าย และคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย
ข้อพิพาท ให้สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีที่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย
ข้อพิพาทได้และให้ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในการไกล่เกลี่ย

การไกล่เกลี่ยคดีในสหรัฐอเมริกา ต้องอาศัยคนกลางในการช่วยยุติปัญหาความ
ขัดแย้งหรือที่เรียกว่า (Mediation) ในส่วนของคดีอาญานั้นจะนำไปใช้ในขั้นตอนก่อนฟ้องและก่อน
ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งอาจทำในรูปแบบของการเจรจาโดยศาล ซึ่งทำหน้าที่ให้คำปรึกษา
หรือพนักงานอัยการก็ได้ กรณีมีความผิดทางอาญา (Misdemeanor) และคู่กรณียินยอมรับการ
ไกล่เกลี่ย หากฟ้องร้องกันต่อศาลแล้วจะไม่เกิดประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย ขณะที่สาธารณรัฐฝรั่งเศส
ใช้การประนอมข้อพิพาททางอาญาระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด

ส่วนประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติไว้ใน Law for Conciliation of Civil Affairs มาตรา 3 และ
มาตรา 4 โดยคู่พิพาทอาจยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเหนือข้อพิพาทเพื่อขอระงับข้อพิพาทของตน
โดยการไกล่เกลี่ย ในกรณีที่ศาลได้รับคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจ ศาลอาจโอน
ไปยังศาลแขวง ศาลครอบครัว หรือศาลที่มีเขตอำนาจศาลในข้อพิพาทนั้นได้ แต่ถ้า เห็นว่ามีความ

จำเป็นต้องจำหน่ายคดีตามบทบัญญัติในเรื่องเขตอำนาจศาลก็โอนคดีบางส่วนหรือทั้งหมดไปยังศาลอื่นที่มีอำนาจพิจารณาได้หรืออาจจะจำหน่ายคดีออกไปเสียทีเดียวก็ได้ เมื่อศาลเห็นว่าคำร้องขอ โกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นอยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลก็มีอำนาจรับไว้ แต่หากเห็นว่าเหมาะสมที่จะต้องจำหน่ายคดีหรือโอนคดีบางส่วนหรือทั้งหมดไปยังศาลอื่นที่มีอำนาจพิจารณาก็ได้⁹⁸

เห็นได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นยังคงอยู่บนหลักความสมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของกลุ่มพิพาททุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงต้องมีบทบัญญัติที่แสดงถึงเจตนารมณ์ของกลุ่มพิพาท ไม่ว่าจะเป็นการส่งคำเชิญและคำตอบรับเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ทั้งสองฉบับ หรือการตกลงใจที่จะร้องขอของกลุ่มพิพาทเพื่อให้ศาลระงับข้อพิพาทกันนั้นด้วยการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น

3.3 จำนวนผู้ไกล่เกลี่ย

ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 ได้วางหลักเกณฑ์ให้มีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน เว้นแต่คู่พิพาทตกลงให้มีผู้ไกล่เกลี่ยสองหรือสามคน กรณีมีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคนให้ใช้หลักทั่วไปในการร่วมกันเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามมาตรา 3 ทำนองเดียวกันกับ กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 มาตรา 5 (1) ที่กำหนดให้มีผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหนึ่งคน เว้นแต่คู่พิพาทตกลงให้มีสองคน หรือกว่านั้น ส่วนสหรัฐอเมริกาได้มีการกำหนดจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างชัดเจน ว่าควรจะเป็นจำนวนเลขคู่หรือจำนวนเลขคี่ แต่ในประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดไว้ในมาตรา 5 ถึงมาตรา 7 โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ศาลอาจให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ แต่ทั้งนี้ถ้าเห็นว่าเป็นการเหมาะสมศาลอาจจะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยให้ผู้พิพาทมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเอง ซึ่งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะประกอบด้วยประธาน 1 คนที่ถูกกำหนดมาจากผู้พิพาทหลายท่านในศาลแขวงและสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งจำนวน 2 คนหรือมากกว่านั้น ซึ่งสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะถูกกำหนดเฉพาะแต่ละคดีโดยศาลจะเป็นผู้กำหนดให้เอง ดังนี้ เห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทส่วนใหญ่นิยมให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นจำนวนเลขคี่และการที่กำหนดในเบื้องต้นให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงหนึ่งคนนั้น เพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินกระบวนการไปได้อย่างรวดเร็วไม่ติดขัดในเรื่องของการมีเวลาว่างไม่ตรงกันของกลุ่มพิพาทและผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ของประเทศไทยนั้นไม่ได้กำหนดจำนวนของผู้ไกล่เกลี่ยเอาไว้ว่าจะต้องมีจำนวนเท่าใด

⁹⁸ จันทรพีญ งามวิไลวงศ์.เรื่องเดียวกัน.หน้า 50.

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย เป็นไปตามหลักการและแนวทางของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งเป็นระบบที่มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดให้ได้รับโทษทางอาญาตามความผิดที่ตนได้กระทำลงไปโดยผ่านกระบวนการทางศาล ซึ่งอาจมีการเริ่มต้นคดีจากการแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือผู้เสียหายฟ้องคดีด้วยตนเองต่อศาล จากระบบการดำเนินคดีอาญาข้างต้น แม้จะมีข้อดีที่ช่วยให้สังคมมีบรรทัดฐานในการลงโทษผู้กระทำความผิดและรักษามาตรฐานในกระบวนการยุติธรรมที่แน่นอนแล้ว การให้ศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดียังเป็นการรับรองว่าคำพิพากษาที่เกิดขึ้น เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีมาตรฐานเท่าเทียมกันสำหรับประชาชนทุกคน

แต่อย่างไรก็ตามหากมองอีกมุมหนึ่งก็จะพบว่าการใช้วิธีการตามแนวทางของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักซึ่งเน้นนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้มีปริมาณคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นจำนวนมาก ข้อมูลจากสำนักงานศาลยุติธรรม สำนักแผนงานและงบประมาณ วันที่ 16 กรกฎาคม 2563 ศาลยุติธรรมรับฟ้องคดีใหม่ทั่วประเทศ จำนวน 6,202 คดี หากคิดปริมาณคดีทั้งปีจะมีจำนวนคดีที่มีจำนวนมากก่อให้เกิดปัญหาตามมาในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาในด้านเรื่องค่าใช้จ่าย โดยรัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการบริหารงานยุติธรรมทั้งในส่วนขององค์กรตำรวจ อัยการ และศาล ไม่เว้นแม้แต่ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่จะต้องใช้จ่ายเงินในการต่อสู้คดีกัน ปัญหาในด้านตัวผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด โดยผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดไม่มีโอกาสได้พูดคุยกันเพื่อหาวิธีเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหาย ส่งผลให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการชดเชยอย่างเหมาะสมหรือได้รับการเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และผู้กระทำความผิดไม่ได้ตระหนักถึงความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้นและไม่ได้รับโอกาสในการปรับปรุงพฤติกรรมและกลับตัวเป็นคนดี ผู้กระทำความผิดจะต้องมีประวัติอาชญากรรมติดตัวไปตลอดชีวิต ทำให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสที่จะกลับไปกระทำผิดซ้ำได้อีกเมื่อพ้นโทษ ส่งผลให้รัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและผลเสียก็จะตกไปอยู่กับประชาชนผู้สุจริต

จากปัญหาดังกล่าว รัฐจึงต้องพยายามหามาตรการเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมมากกว่าที่จะเน้นการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กระบวนการทางศาลโดยไม่จำเป็น นอกจากการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการทางศาลแล้ว ยังมีวิธีการระงับข้อพิพาทวิธีอื่นๆ อีกที่สามารถนำมาใช้ควบคู่ไปกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยอาจเรียกกระบวนการดังกล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก ซึ่งมีด้วยกันหลายวิธี เช่น มาตรการไกล่เกลี่ยทางอาญา มาตรการความตกลงทางอาญา มาตรการชะลอฟ้อง การประนอมข้อพิพาท อนุญาโตตุลาการ ยุติธรรมชุมชน เป็นต้น ประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมและเพื่อปรับปรุงกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลให้มีความเหมาะสมต่อสภาพสังคมปัจจุบัน จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ขึ้นมา โดยมีผลบังคับใช้ ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2562 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม ลดปริมาณคดีเข้าสู่ศาล ลดงบประมาณแผ่นดิน สร้างความสมานฉันท์และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข อีกทั้งยังสามารถแก้ไขและลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล รวมไปถึงการลดผลร้ายจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 จะให้ความสำคัญในการยุติหรือระงับข้อพิพาททางอาญาโดยใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน แต่จากการศึกษาพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 พบว่าในส่วนขององค์คณะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนยังมีปัญหาอยู่ ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาในประเด็นปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ย และปัญหาองค์คณะไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

ปัญหานี้เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้เมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และคดีนั้นมีคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล ให้คู่กรณียื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต่อพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนมีความเห็นเสนอพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง หากพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งเห็นว่าพฤติการณ์การกระทำความผิด

ไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ให้พิจารณามีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา โดยบุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้ยื่นคำขอ ต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม หรืออัยการสูงสุดแล้วแต่กรณี ในฐานะนายทะเบียน และให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการประชุมระหว่างคู่กรณีเพื่อเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งมีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ถ้าคู่กรณีไม่อาจตกลงเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้ ให้พนักงานสอบสวนเลือกและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยแล้วแจ้งให้ผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณีทราบ

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ดังกล่าว ไม่ได้บัญญัติกำหนดบทบาทในการมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กับพนักงานสอบสวน โดยบทบาทหลักจะไปอยู่ที่ผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ที่จะทำหน้าที่เป็นคนควบคุมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี ทั้งนี้ พนักงานสอบสวนยังคงมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานตามปกติ และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ยังกำหนดให้พนักงานสอบสวนสามารถใช้วิธีระงับคดีอาญาได้ในชั้นการสอบสวน โดยที่ไม่ต้องผ่านการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งอาจด้วยวิธีการเปรียบเทียบปรับในคดีความผิดลหุโทษ หรือในกรณีความผิดอันยอมความได้ คดีอาญาก็สามารถเลิกกันได้ หากผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็แล้วแต่ การที่คดีอาญาจะเลิกกันได้ นั้น ทั้งหมดล้วนมาจากการที่ผู้เสียหายยินยอมที่จะให้พนักงานสอบสวนทำการเปรียบเทียบปรับหรือถอนคำร้องทุกข์ ไม่ว่าจะเกิดจากการที่ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเงินเป็นที่พอใจหรือการที่ผู้เสียหายยินยอมยุติคดีเพื่อที่จะได้ไม่ต้องเสียเวลาและเสียทุนทรัพย์ในการต่อสู้คดี ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคู่กรณีหรือประชาชนต่างมีความเชื่อใจให้เจ้าพนักงานตำรวจดำเนินการไกล่เกลี่ยเป็นปกติอยู่แล้วในรูปแบบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพียงแต่แต่เดิมไม่มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเท่านั้น ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงเป็นผู้มีคุณสมบัติและประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งจะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จได้ ทำให้คดีอาญาระงับไปลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสอบสวนคดีอาญาเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐออกแบบขึ้นเพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสงบสุขของสังคม พนักงานสอบสวนเป็นหัวใจสำคัญและเป็นบันไดขั้นแรกของกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะเสริมสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้กับสังคม โดย การสอบสวน หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ ดังนั้น การให้พนักงานสอบสวนร่วมเป็นคณะผู้ไกล่เกลี่ยด้วย

หากการไต่ถามไต่สวนไม่สำเร็จจะส่งผลดีต่อการสอบสวน เนื่องจาก เมื่อการไต่ถามไต่สวนไม่สำเร็จ พนักงานสอบสวนยังคงมีหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญา พนักงานสอบสวนที่เป็นองค์คณะในการไต่ถามไต่สวนอยู่แล้วจะได้ทราบรายละเอียดหรือข้อเท็จจริงในคดีได้โดยตลอด อันเป็นประโยชน์แก่การสอบสวนคดีอาญาที่ใช้หลักค้นหาความจริง (Principle of Truth Finding) ซึ่งการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะถือว่าเป็นขั้นตอนแรกที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาได้ การนำหลักค้นหาความจริงและหลักเหตุผล มาใช้เป็นหลักแนวคิดในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้ได้พยานหลักฐานที่เป็นความจริงและถูกต้องอันจะทำให้เกิดความยุติธรรมตามความเป็นจริงได้อย่างแน่แท้ เมื่อพนักงานสอบสวนอยู่ในกระบวนการไต่ถามไต่สวนมาโดยตลอด หากการไต่ถามไต่สวนไม่สำเร็จกระบวนการสอบสวนสามารถดำเนินการต่อจากนั้นได้ทันที

ผลของการที่ไม่มีพนักงานสอบสวนร่วมเป็นองค์คณะในการไต่ถามไต่สวนข้อพิพาทนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า จะขาดประสิทธิภาพในการไต่ถามไต่สวนข้อพิพาททางอาญา เนื่องจากการไต่ถามไต่สวนประเภทนี้ เป็นการไต่ถามไต่สวนเพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีด้วยการเจรจาไต่ถามไต่สวน โดยมีผู้ไต่ถามไต่สวนเป็นคนกลาง ผู้ไต่ถามไต่สวนที่จะมาทำหน้าที่ดำเนินการเจรจามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในบรรยากาศที่ยังมีความตึงเครียดระหว่างคู่กรณีอยู่มาก ผู้ไต่ถามไต่สวนจะต้องเป็นที่ยอมรับของคู่กรณี และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องนั้นๆ คุณสมบัติของคนกลางที่สำคัญคือ ทักษะในการฟัง ทักษะในการสื่อสารของผู้ไต่ถามไต่สวน ซึ่งองค์ประกอบของการสื่อสาร สามารถแบ่งได้เป็นการพูด การฟัง ภาษาท่าทาง ภาษาเขียน ทักษะที่สำคัญมากคือการฟัง การฟังอย่างตั้งใจ จะทำให้การสื่อสารในการเจรจานั้นประสบความสำเร็จ การฟังอย่างตั้งใจหรืออย่างมีปฏิสัมพันธ์จะเป็นการฟังที่ผู้ฟังแสดงปฏิสัมพันธ์กับผู้พูดด้วยภาษาท่าทาง เช่น พยักหน้า สบตา ส่งเสียง เพื่อให้ผู้พูดเข้าใจว่า ฟังอยู่ รวมถึงกล่าวทวนคำพูดในสิ่งที่ผู้พูดได้พูดออกไป รวมถึงกล่าวทวนอารมณ์ความรู้สึกเพื่อยืนยันในความถูกต้องของเนื้อหา ทักษะอีกประการหนึ่งของผู้ไต่ถามไต่สวน คือค้นหาให้ได้ว่าทำไมคู่กรณีจึงไม่ต้องการไต่ถามไต่สวนกันเอง คู่กรณีอาจยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมาเจรจาเพราะคิดว่าวิถีทางอื่นที่ทำอยู่น่าจะเกิดผลดีกว่า เช่น การฟ้องร้องกัน การประท้วง ดังนั้น ผู้ไต่ถามไต่สวนจะต้องทำความเข้าใจและชี้ให้เห็นความจำเป็นของการมาร่วมโต๊ะเจรจา และทำให้คู่กรณีคิดว่าการใช้วิธีการอื่นอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จอย่างที่คิดไว้ก็ได้ นอกจากนี้ยังต้องมีทักษะในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ผู้ไต่ถามไต่สวนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของปฏิสัมพันธ์ด้วยการเอื้ออำนวยให้ผู้อื่นซึ่งไม่ได้อยู่ในความขัดแย้งเข้ามามีส่วนร่วม และเมื่อคู่กรณีเข้าร่วมแล้ว ผู้ไต่ถามไต่สวนก็จะพยายามทำให้คู่กรณีลดพฤติกรรมต่อต้านลง โดยหันมาร่วมมือกันมากขึ้น คนกลางต้องแสดงความมุ่งมั่นให้เห็นว่าการไต่ถามไต่สวนสามารถช่วยคู่กรณีจัดการความขัดแย้งได้ และทำให้คู่กรณีเห็นประโยชน์ที่จะ

ได้ร่วมกันจากการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยใช้ทักษะและดำเนินการเป็นขั้นเป็นตอน โดยนักไกล่เกลี่ยจะต้องมีความรู้ มีทักษะ สามารถวางแผน วิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทักษะในการสื่อสารอย่างเป็นระบบ ความรู้เหล่านี้อาจได้จากการฝึกอบรมหรือจากประสบการณ์ และบางครั้งอาจเป็นพรสวรรค์หรือความสามารถพิเศษตามธรรมชาติ การดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนจะช่วยให้คนกลางสามารถควบคุมกระบวนการพูดคุยได้ เช่น การระบุประเด็นปัญหาาร่วมกัน การค้นหาความต้องการ การสร้างทางเลือกร่วมกัน คนกลางยึดค่านิยมที่สนองความต้องการของแต่ละฝ่าย เช่น ผู้ไกล่เกลี่ยเอื้ออำนวยช่วยเหลือคู่กรณีในการแสวงหาผลลัพธ์ที่สนองความต้องการของแต่ละฝ่ายได้อย่างเหมาะสม เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยมุ่งมั่นใช้ค่านิยมดังกล่าวเป็นแนวทางในการดำเนินการไกล่เกลี่ย คู่กรณีก็จะต้องมุ่งมั่นแสวงหาผลลัพธ์ดังกล่าวเช่นกัน

ที่กล่าวเรื่องคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยมาทั้งหมดถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยขั้นสอบสวนสำเร็จ จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีประสบการณ์เป็นสำคัญ ซึ่งหากพนักงานสอบสวนเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ยด้วย พนักงานสอบสวนมีประสบการณ์การไกล่เกลี่ยมาก จึงเห็นว่าจะสามารถเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยได้เป็นอย่างดี พนักงานสอบสวนเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านงานสอบสวน ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยเพื่อเปรียบเทียบปรับระหว่างคู่กรณีจะทำการไกล่เกลี่ยเป็นปกติของพนักงานสอบสวนอยู่แล้ว พนักงานสอบสวนผ่านการอบรม ผ่านประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยมาอย่างยาวนาน จึงถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์และเหมาะสมที่จะเป็นคณะผู้ไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นสอบสวน ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์จากทักษะในการไกล่เกลี่ยที่สะสมมานานเป็นประโยชน์แก่การไกล่เกลี่ยได้ นอกจากนี้แล้ว ในด้านสถานที่การไกล่เกลี่ย พนักงานสอบสวนจะอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่ในการไกล่เกลี่ยซึ่งปกติต้องเป็นสถานีดำรวจ การอำนวยความสะดวกต่างๆ ห้องไกล่เกลี่ยต่างๆ มีผลต่อการไกล่เกลี่ยสำเร็จหรือไม่ด้วย ต้องยอมรับว่าบรรยากาศของการไกล่เกลี่ย ห้องไกล่เกลี่ยมีความสำคัญมาก ดังนั้น หากพนักงานสอบสวนเข้าร่วมเป็นองค์คณะด้วย พนักงานสอบสวนจะต้องลงมาคลุกคลีเกี่ยวกับสถานที่การไกล่เกลี่ยอย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นสถานที่ปฏิบัติราชการของพนักงานสอบสวนอยู่แล้ว การรวบรวมเอกสารสำนวนคดีที่ไกล่เกลี่ย วัสดุอุปกรณ์สำหรับการไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินการได้ง่ายและสะดวกประหยัดระยะเวลาในการไกล่เกลี่ย

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 คือโดยที่ปัจจุบันข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เห็นควรให้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาบางประเภทกำหนดเป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวนหรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าว

โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดิน และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

ผู้ศึกษาเห็นว่า การให้พนักงานสอบสวนร่วมเป็นคณะผู้ไกล่เกลี่ยด้วยจะทำให้บรรลุมิติวัตถุประสงค์ของการบังคับใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 เพราะนอกจากเรื่องประสิทธิภาพและทักษะเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาแล้ว พนักงานสอบสวนยังมีฐานะในความเป็นเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งเป็นที่น่าเชื่อถือยำเกรงต่อบุคคลทั่วไป เป็นคุณสมบัติที่ไม่มีในบุคคลทั่วไป การที่พนักงานสอบสวนมีความน่าเชื่อถือยำเกรงกว่าบุคคลทั่วไปย่อมส่งผลให้การเจรจาที่พนักงานสอบสวนเป็นองค์คณะร่วมไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามีโอกาสประสบผลสำเร็จมากกว่า

ในมุมมองของประชาชนทั่วไปนั้น ตำรวจเป็นอาชีพที่มีเกียรติ เพราะได้ชื่อว่าเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ตำรวจมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เป็นที่พึ่งพาของประชาชนในเวลาที่ได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดต่อกฎหมายทั้งทางร่างกายและทางทรัพย์สิน ในเมื่อตำรวจเป็นผู้ดูแลรักษาความสงบและเป็นผู้ปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ดังนั้น ตำรวจเองย่อมต้องรักษาและปฏิบัติตามกฎหมายด้วย คือ มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพตนเองให้สมกับที่เป็นข้าราชการและให้สมกับที่ประชาชนได้ไว้วางใจให้ตำรวจเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ หากตำรวจทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยใจ ยึดมั่นในจรรยาบรรณของอาชีพ ในมุมมองของประชาชนจะเคารพทบทบาทของตำรวจ ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์เพื่อความยุติธรรมในสังคมเป็นผู้รักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน อาชีพตำรวจเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม เพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสงบเรียบร้อย คอยรักษาความปลอดภัยให้กับผู้คนในสังคม อาชีพตำรวจจึงเป็นอาชีพที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรีซึ่งเป็นงานที่เสียสละเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและประชาชน เมื่อในมุมมองของประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพพนักงานสอบสวนเช่นนี้ การไกล่เกลี่ยที่มีพนักงานสอบสวนเป็นองค์คณะดำเนินการไกล่เกลี่ยย่อมมีน้ำหนักและน่าเชื่อถือทำให้คู่กรณีในการไกล่เกลี่ยยอมรับข้อเสนอแนะต่างๆ ที่องค์คณะไกล่เกลี่ยนำมาเสนอในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ทำให้การไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จ อันจะส่งผลให้ข้อพิพาททางอาญาระงับไปในชั้นไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ดังกล่าว

การให้พนักงานสอบสวนร่วมเป็นองค์คณะร่วมไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญายังสอดคล้องกับแนวคิดการให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการยุติคดี เนื่องจากเห็นว่าในสภาพ

ปัจจุบัน ประเทศไทยประสบปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สาเหตุหลักประการหนึ่งเกิดขึ้นจากปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมีจำนวนมากเกินไป ส่งผลให้การอำนวยความสะดวกยุติธรรมและการบริหารกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้นจึงเกิดแนวความคิดในการที่จะกั้นคดีบางประเภทออกไปจากกระบวนการยุติธรรม โดยการค้นหามาตรการในการยุติข้อพิพาทรูปแบบต่างๆ มาใช้ ทั้งนี้ หากมีกระบวนการที่ให้คู่กรณีหรือคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้สามารถยุติคดีหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างกันได้ ก็ย่อมส่งผลดีต่อคู่ความและกระบวนการยุติธรรมในหลายประการ อันจะประหยัดเวลา งบประมาณ และขจัดปัญหาในเรื่องขั้นตอนและการดำเนินการต่างๆ ที่วุ่นวายในกระบวนการยุติธรรมออกไป ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเจ้าพนักงานตำรวจ ถือเป็นหน่วยงานที่คลุกคลีและใกล้ชิดอยู่กับประชาชนมากที่สุดรวมทั้ง มีโอกาสในการที่จะเข้าถึงข้อพิพาทต่างๆ ได้ก่อนหน่วยงานอื่นๆ เพราะเจ้าพนักงานตำรวจถือได้ว่าเป็นหน่วยงานที่อยู่ในลำดับแรกของกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น บรรดาข้อพิพาทหรืออรรถคดีที่จะเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม ก็ต้องผ่านหน่วยงานตำรวจมาแล้วทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นการที่จะให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจหรือพนักงานสอบสวนระงับหรือยุติข้อพิพาทบางประเภทก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ย่อมถือว่าส่งผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ

จากแนวคิดดังกล่าว จึงเป็นที่มาในการให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจหรือพนักงานสอบสวนสามารถที่จะยุติคดีในบางประเภทได้ โดยรูปแบบในการยุติคดีหรือระงับข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวนนั้นมีด้วยกันหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็จะมีลักษณะและรายละเอียดที่แตกต่างกันไป เช่น คดีอาญาเล็กน้อยโดยยินยอมเสียค่าปรับอย่างสูง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 37 (1) คือ เมื่อผู้กระทำผิดยินยอมเสียค่าปรับในอัตราอย่างสูงสำหรับความผิดที่มีโทษปรับสถานเดียว และชำระค่าปรับก่อนศาลพิจารณา ซึ่งหมายถึงก่อนศาลเริ่มลงมือสืบพยานปากแรก อันเป็นเหตุให้คดีอาญาเล็กน้อยและจะทำให้คดีอาญานั้นระงับไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (3) หรือ การเปรียบเทียบปรับคดีอาญาโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 37 (2) - (4) และมาตรา 38 กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องหายอมเสียค่าปรับตามที่เจ้าพนักงานเปรียบเทียบ

นอกจากนี้แล้วพนักงานสอบสวนยังมีหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเพื่อยุติคดีด้วย ซึ่งแนวปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาชั้นพนักงานสอบสวนนั้น กล่าวคือ เมื่อมีข้อพิพาททางอาญาเข้ามาสู่ชั้นของพนักงานสอบสวน โดยหลักแล้วพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ของคู่กรณีไว้ รวมทั้งเก็บรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อส่งให้กับพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลว่าเป็นผู้กระทำผิด แต่ในทางปฏิบัติโดยส่วนมากแล้วพนักงานสอบสวนจะพิจารณาข้อพิพาททางอาญาที่เข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของตนว่ามีลักษณะ

เป็นเช่นใดก่อน หากพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อพิพาทนั้นเป็นข้อพิพาทที่มีลักษณะไม่รุนแรงหรือเป็นความผิดเพียงเล็กน้อยๆ หรือหากนำข้อพิพาทดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเพื่อดำเนินคดีแล้ว ผลเสียที่เกิดขึ้นจะมีมากกว่าประโยชน์ที่ทุกๆ ฝ่ายจะพึงได้รับ พนักงานสอบสวนจะดำเนินการนำข้อพิพาททางอาญาเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งหากคู่กรณีตกลงกันได้ก็จะทำให้ข้อพิพาทระงับลง แต่หากตกลงกันไม่ได้ก็จะดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ พนักงานสอบสวนจะนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาใช้ในคดีเช่น คดีอาญาอันยอมความกันได้ เช่น ข้อพิพาทในคดีข่มขืน คดีข่มขืน คดีหมิ่นประมาท คดีฉ้อโกง คดีบุกรุก คดีทำให้เสียหายทรัพย์ เป็นต้น หรือคดีอาญาที่เป็นความผิดเกี่ยวกับจราจร ซึ่งความผิดในเรื่องดังกล่าวคู่กรณีมักจะไม่ประสงค์ที่จะดำเนินการฟ้องร้องกัน เป็นต้น

ตามข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นเมื่อพนักงานสอบสวนมีอำนาจยุติคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่แล้ว เหตุใดพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 จะต้องกันพนักงานสอบสวนออกจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้เหลือเพียงบทบาทเป็นผู้ประสานงานต่างๆ ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาเท่านั้น เหตุใดจึงไม่ใช่อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่มีอยู่แล้ว อีกทั้งประสิทธิภาพด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีประสพการณ์มากมายให้เป็นประโยชน์ต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา โดยอาจจะให้พนักงานสอบสวนร่วมเป็นคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาก็ได้ ซึ่งจะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประสพผลสำเร็จมากกว่าให้บุคคลอื่นเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งแม้กระทั่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสหรือสหรัฐอเมริกาเองก็ตาม ต่างกำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี โดยกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้ประนีประนอมข้อพิพาทเพื่อยุติข้อขัดแย้งระหว่างคู่กรณี

2. ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ย

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้บุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้ยื่นคำขอต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม หรืออัยการสูงสุด แล้วแต่กรณี ในฐานะนายทะเบียน โดยบุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนมีอำนาจสรรหาบุคคลซึ่งมีความเหมาะสมที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ด้วย แต่ต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้น การยื่นคำขอขึ้นทะเบียน การออกหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การต่ออายุหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การออกใบแทนหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การแจ้งรายการ

ในการยื่นคำขอขึ้นทะเบียน และแบบบัตรประจำตัวผู้ไกล่เกลี่ย ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่นายทะเบียนประกาศกำหนด การถอดถอนผู้ไกล่เกลี่ย การสิ้นสภาพของผู้ไกล่เกลี่ย และการเพิกถอนการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง โดยผู้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ คือ ผ่านการอบรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรอง เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยในด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และไม่มีลักษณะต้องห้าม คือ เคยรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือ คนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือเคยถูกเพิกถอนการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามพระราชบัญญัตินี้ และยังไม่พ้นห้าปีนับถึงวันยื่นคำขอรับหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ดังกล่าว บัญญัติให้บุคคลใดก็ได้มาขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย แต่ไม่มีการกำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ไกล่เกลี่ย แม้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 จะไม่ได้ห้ามไม่ให้ประชาชนในชุมชนขึ้นทะเบียนก็ตาม แต่หากพิจารณาถึงหลักเกณฑ์หรือคุณสมบัติของผู้ที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว เห็นว่า เป็นการยากที่ประชาชนคนธรรมดาทั่วไปในชุมชนจะสามารถขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ ผู้ศึกษาเห็นว่า ชุมชนถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคู่กรณี เนื่องจาก ผู้กระทำความผิดเมื่อพ้นโทษหรือหากการไกล่เกลี่ยสำเร็จ บุคคลนั้นก็ต้องกลับสู่สังคมหรือกลับคืนสู่ชุมชนของตนเอง ต้องอยู่ร่วมกับชุมชน ดังนั้น ชุมชนจะต้องรับรู้หรือมีส่วนร่วมด้วยในการไกล่เกลี่ยคืออาญาในชั้นพนักงานสอบสวนหรือร่วมด้วยในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้ง ชุมชนมีความใกล้ชิดกับคู่กรณีมีความเป็นไปได้ว่าการไกล่เกลี่ยจะประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว

ชุมชนต่างๆ ในสังคมไทยโดยเฉพาะชุมชนดั้งเดิม จะมีบริบทที่ค่อนข้างมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น และหลักการไกล่เกลี่ยโดยผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นคนกลางนั้น ผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางจะต้องมีบารมี มีคุณธรรม ศีลธรรม มีความซื่อสัตย์เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชน เมื่อบุคคลดังกล่าวแนะนำอะไรคนในชุมชนก็มักจะยอมรับ จะปฏิบัติตามเนื่องจากบุคคลที่เป็นบุคคลสำคัญในชุมชน มีการสั่งสมความดีและทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง มีลักษณะเป็นผู้นำที่คนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อฟังเป็นอย่างดี การทำหน้าที่คนกลางในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย แม้จะมีลักษณะที่ค่อนข้างแตกต่างออกไปจากการทำหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยที่ทำหน้าที่ในศาลยุติธรรมหรือหน่วยงานที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างเฉพาะเจาะจง กล่าวคือแม้จะไม่ได้มีความรู้หรือทักษะในการไกล่เกลี่ยในด้านต่างๆ แต่บุคคลที่เป็นตัวแทนจากชุมชนจะเน้นระบอบอาวุโส

รวมถึงความสัมพันธ์แบบเครือข่าย การใช้วัฒนธรรมและระบบความเชื่อเข้ามาผสมผสานทำให้การเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นไปได้โดยยืดหยุ่น บรรยากาศการไกล่เกลี่ยที่สงบปราศจากการทะเลาะหรือโต้เถียงของคู่กรณี ทำให้มีโอกาสสูงที่การไกล่เกลี่ยจะประสบผลสำเร็จได้

การให้ชุมชนเข้าร่วมเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนนั้น สอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวความคิดทางรัฐศาสตร์ในเรื่องการปกครองตนเอง เป็นการปกครองที่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ที่สำคัญคือการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อชุมชน เนื่องจากเมื่อมีการกระทำผิดอาญาชุมชนที่คู่กรณีอาศัยอยู่ย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การที่ประชาชนซึ่งถือว่าเป็นระดับล่างของการปกครองได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจรวมทั้งร่วมทำกิจกรรมที่จะมีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และกระบวนการยุติธรรม เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม

ผู้ศึกษาเห็นว่า ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนมีบทบาทค่อนข้างจำกัด ซึ่งโดยสภาพทางวัฒนธรรมและสังคมของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน บริบทของประเทศไทยที่มุ่งเน้นให้ผู้มีอำนาจหรือผู้ที่มีความรู้สูงมาตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ดีการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมได้มากขึ้นในหลายๆ ลักษณะ ประชาชนจะอยู่ในฐานะเป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการและถือว่าเป็นผู้ที่ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระงับลงไปด้วยความเรียบร้อย กระบวนการนี้จึงเป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยประชาชนในระหว่างประชาชนด้วยกันเองและเพื่อประชาชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การให้ชุมชนเข้าร่วมเป็นองค์คณะไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชนของตนเองที่ตกเป็นคู่กรณีในคดีอาญา

คู่กรณีเมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญา หากการไกล่เกลี่ยสำเร็จหรือถูกดำเนินคดีอาญาแล้วพ้นโทษออกมา คู่กรณีย่อมกลับคืนสู่สังคมหรือชุมชนที่อยู่อาศัยเดิม การถูกดำเนินคดีเพราะกระทำความผิดอาญา คู่กรณีย่อมมีความรู้สึกที่ตนเองมีตราบาปรู้สึกอับอายหากต้องกลับคืนไปสู่สังคม หากมีชุมชนเข้าร่วมไกล่เกลี่ย บุคคลที่มาจากชุมชนเสมือนเป็นตัวแทนของชุมชนที่คู่กรณีอาศัยอยู่ คู่กรณีย่อมมีความรู้สึกดีเมื่อมีคนในชุมชนเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยมีความเข้าใจไว้วางใจทำให้การไกล่เกลี่ยมีโอกาสประสบความสำเร็จ อีกทั้งคู่กรณีจะรู้สึกผิดเมื่อกลับคืนสู่สังคมชุมชนของตนเอง อันสอดคล้องกับทฤษฎีการรู้สำนึกผิดเพื่อกลับคืนสู่สังคม ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า อัตรา

การกลับมากระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำผิดนั้นจะลดลงหากมีกระบวนการที่ทำให้ผู้กระทำผิดได้
 รู้สำนึกผิดในการกระทำของตนเอง ภายจากการที่ได้เผชิญหน้ากับความเสียหายที่เขาได้ก่อให้
 เกิดขึ้น และเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงออกซึ่งความสำนึกผิดนั้น เพื่อเป็นเงื่อนไขของการกลับคืน
 สู่อสังคมนิยมของตนเอง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาโดยมีตัวแทนจากชุมชนของตนเองเข้าร่วมเป็น
 องค์คณะเสมือนหนึ่งว่าผู้กระทำผิดได้ทำการสำนึกผิดต่อสิ่งที่ตนทำความผิดอาญาต่อผู้กระทำผิดอีกฝ่ายและ
 กระทำความผิดต่อชุมชนของตนเองไปในตัวด้วย การสำนึกผิดหรือการละอายต่อการกระทำ
 ของตน เป็นการแสดงออกของจิตใจอย่างแท้จริงในการรู้สึกสำนึกผิด โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะกลับ
 ตัวเป็นคนดีและกลับคืนสู่สังคมได้ โดยการละอายต่อความผิดนั้น ไม่ใช่หมายความว่าถึงการละอาย
 ต่อศาล หรือตำรวจ แต่หมายความว่าถึงการละอายต่อตนเอง ครอบครัว และต่อชุมชนของตนเองด้วย
 ซึ่งหากผู้กระทำผิดได้มีการสำนึกผิดอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมส่งผลต่อการลดการเกิดอาชญากรรมได้

การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ยังสอดคล้องกับทฤษฎีว่าด้วยความ
 ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องด้วยลักษณะของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้น
 การสอบสวนที่เหยื่อหรือผู้เสียหายมักจะถูกละเลยจากการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่
 เหมาะสมหรือการขาดแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ประเด็นเหล่านี้ถือได้ว่าเป็น
 ปัญหาสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนไม่
 สามารถที่จะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม
 แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจทำได้โดยการนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือ
 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้ ซึ่งหลักดังกล่าวมีแนวคิดและที่มาจากความต้องการ
 ที่จะแก้ไขปรับปรุงและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพโดยการนำ
 กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งในที่นี้ก็คือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาเสริม
 กระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก ที่มาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเบื้องต้น
 เกิดขึ้นมาจากแนวคิดในการที่จะแก้ไขและปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมทาง
 อาญาตามปกติ ซึ่งมีปัญหาจากสาเหตุหลักๆ ที่สำคัญ ได้แก่ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาถูก
 ผูกขาดโดยรัฐมากเกินไป กล่าวคือ รัฐเข้ามาจัดการกระบวนการต่างๆ ทั้งระบบ โดยไม่มีพื้นที่ให้
 ชุมชนและประชาสังคมเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมเท่าที่ควร กระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น
 มุ่งเน้นที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยในบางครั้งหลงลืมที่จะให้ความสำคัญกับ
 ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และสาเหตุที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีลักษณะดังกล่าวและ
 ข้อพิพาทเข้าสู่ระบบ ไม่ค่อยมีกระบวนการที่จะส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหามุมมองที่
 จำนวนจำเลยหรือผู้กระทำความผิดก็จะไหลเข้าไปสู่ชั้นราชทัณฑ์ อันทำให้มีภาระหน้าที่หนัก
 มากขึ้น จนในบางครั้งพบว่าเกินกว่ากำลังที่จะรองรับได้

จากสภาพปัญหาดังกล่าวนี้เอง มีการปรับแนวคิดใหม่เป็น การอำนวยความสะดวกเชิงธรรม
 เจริญสมานฉันท์ หรือ Restorative Justice แนวคิดใหม่นี้มองว่าปัญหาอาชญากรรมนั้นไม่ใช่เรื่องที่
 กระทบต่อรัฐ และกระทบต่อความสงบของรัฐเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่กระทบต่อความสัมพันธ์
 ส่วนบุคคล ระหว่าง ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และ ชุมชนที่อาชญากรรมเกิดขึ้น ดังนั้น ทุกฝ่ายที่ได้รับ
 ผลกระทบจากอาชญากรรมไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย หรือชุมชน ควรที่จะมีส่วนร่วมและ
 บทบาทร่วมกันในการเข้ามาแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างสรรค์ความสันติสุข แล้วนำความสมานฉันท์
 กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่งมี
 กระบวนทัศน์เกี่ยวกับความยุติธรรม (Paradigms of Justice) ที่เน้นการจัดให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบ
 โดยตรงจากการกระทำผิดทางอาญา ซึ่ง ได้แก่ ผู้เสียหายหรือเหยื่อ ชุมชน และผู้กระทำผิด
 ได้ร่วมมือโดยตรงในการจัดการและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นซึ่งรวมทั้งการฟื้นฟูเยียวยาความ
 สูญเสียหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่ออาชญากรรมด้วย ดังนั้น ฐานความคิดจากหลักการของ
 ทฤษฎีว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ดังกล่าว จึงสามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ คือ
 การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ผู้กระทำผิดรับผิดชอบและเยียวยาให้แก่ผู้ที่ได้รับผลร้าย แนวคิด
 ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มิได้ละเลยผลกระทบอันเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สังคม
 ตรงกันข้ามกลับเน้นความสำคัญของชุมชน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการเข้ามาดูแลผู้กระทำ
 ผิดให้รับผิดชอบต่อเหยื่อและชุมชนเอง โดยให้มีส่วนสนับสนุนผู้กระทำผิดให้สามารถทำการ
 เยียวยาความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้นแก่เหยื่อ สังคม และชุมชน

นอกจากนี้การให้ชุมชนเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการ
 สอบสวน ยังสร้างบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเหยื่อ กับผู้กระทำผิดและชุมชน
 กล่าวคือ กระบวนการตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น มีความแตกต่างไปจากการดำเนินการ
 ของกระบวนการยุติธรรมโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่เน้นการตกลงกันของฝ่ายผู้เสียหาย
 ผู้กระทำผิดและชุมชน ซึ่งการพบปะร่วมกันของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสมาชิกในชุมชน
 ถือเป็นจุดหลักของการฟื้นฟูความยุติธรรม ในระหว่างการพบปะกัน แต่ละฝ่ายจะมีโอกาสได้
 เปิดเผยเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และแสดงความรู้สึกของตนเองออกมา การพบปะจะต้อง
 ช่วยให้ทุกฝ่ายได้เข้าใจถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น เข้าใจฝ่ายอื่นๆ และขั้นตอนในการที่จะชดเชยความ
 เสียหาย การพบปะจะจบลงด้วยการตกลงกันว่าผู้กระทำผิดจะชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย
 ได้อย่างไร

เมื่อเปรียบเทียบการให้ชุมชนเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกระบวนการ
 ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศญี่ปุ่น อันถือเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมแบบ
 ประนีประนอมของคนเอเชีย โดยประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการลดและ

จัดการกับอาชญากรรม ในระยะเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนผู้กระทำผิดในประเทศญี่ปุ่น ลดลงอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะเจ้าหน้าที่บ้านเมืองของประเทศญี่ปุ่น ได้เรียนรู้ว่าการแก้ไขผู้กระทำ ความผิดและการฟื้นฟูชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ และได้มีการพิสูจน์แล้วว่าวิธีการดังกล่าว มีประสิทธิภาพในการแก้ไขพฤติกรรม อาชญากรในประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งในประเทศญี่ปุ่นจะมีการ ควบคุมโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ระบบกระบวนการยุติธรรมของประเทศญี่ปุ่น ได้เน้นให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมทำหน้าที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เพื่อช่วยทำให้ผู้กระทำผิดกลับเข้าสู่ชุมชนได้ ในประเทศญี่ปุ่นจะมีอาสาสมัครชุมชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากความร่วมมือของชุมชนนี้เองที่มีผล ทำให้อาชญากรรมลดลง ดังนั้น หากประเทศไทยกำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาททางอาญาชั้นสอบสวนด้วย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทน่าจะประสบความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น

3. ปัญหาองค์คณะไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอก

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้บุคคลที่ประสงค์จะขึ้น ทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามความในหมวดนี้ให้ยื่นคำขอต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม หรืออัยการสูงสุด แล้วแต่ กรณี ในฐานะนายทะเบียน โดยบุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้ยื่นคำขอต่อ นายทะเบียน ให้นายทะเบียนมีอำนาจสรรหาบุคคลซึ่งมีความเหมาะสมที่จะขึ้นทะเบียนเป็น ผู้ไกล่เกลี่ยได้ด้วย แต่ต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้น การยื่นคำขอขึ้นทะเบียน การออก หนังสือรับรองการขึ้นทะเบียน การต่ออายุหนังสือรับรอง การขึ้นทะเบียน การออกใบแทนหนังสือ รับรองการขึ้นทะเบียน การแจ้งรายการในการยื่นคำขอขึ้นทะเบียนและแบบบัตรประจำตัว ผู้ไกล่เกลี่ย ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่นายทะเบียนประกาศกำหนด การถอดถอน ผู้ไกล่เกลี่ย การสิ้นสภาพของผู้ไกล่เกลี่ย และการเพิกถอนการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้เป็นไปตาม หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง และ ผู้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ คือ ผ่านการอบรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยการพัฒนา การบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรอง เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และไม่มีลักษณะต้องห้าม คือ เคยรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุด ให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ เป็นคน ไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือ

เคยถูกเพิกถอนการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามพระราชบัญญัตินี้ และยังไม่พ้นห้าปีนับถึงวันยื่นคำขอรับหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้บุคคลทั่วไปสามารถมาขึ้นทะเบียนได้ ผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอกเพียงคนเดียวและบุคคลภายนอกดังกล่าวไม่ได้มีความขัดแย้งกับสังคมหรือชุมชน มาตรฐานบุคคลก็มีไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะด้วยเรื่อง วิทยุฒิ คุณวุฒิ เพศ ทักษะสติ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ยิ่งเป็นคดีอาญาด้วยแล้ว ปัญหาสังคมหรือปัญหาของคู่กรณี มีความลึกซึ้งกว่าคดีแพ่งทั่วไป เพราะคดีอาญามีผลโดยตรงต่อสภาพสังคม อีกทั้งผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกอาจแทรกแซงเรื่องคดีความได้ด้วย

ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ไม่ได้บัญญัติเรื่ององค์คณะของการไกล่เกลี่ยเอาไว้ ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยคนเดียวย่อมมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา แต่การที่พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงคนเดียวเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ย่อมมีลักษณะที่ไม่มีการวางดุลอำนาจในการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาดูด้วยกัน การไกล่เกลี่ยคดีอาญามีความสำคัญ การบัญญัติให้บุคคลภายนอกเพียงคนเดียวเป็นผู้ไกล่เกลี่ย จึงเห็นว่าเป็นการไม่เพียงพอที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำเร็จลุล่วงไปได้ หากวิเคราะห์เปรียบเทียบของคณะร่วมทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกับกฎหมายของต่างประเทศแบ่งออกเป็น

กรณีแรก การเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในส่วนของข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 การเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 มาตรา 2 กำหนดเกี่ยวกับการเริ่มต้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า คู่พิพาทเริ่มการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยส่งคำเชิญเป็นลายลักษณ์อักษรอันอยู่ในบังคับของข้อบังคับแก่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง โดยสรุปสาระของข้อพิพาท กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเริ่มต้นเมื่อคู่พิพาทอีกฝ่ายได้รับคำเชิญให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรณีตอบรับด้วยปากเปล่า หากเห็นสมควรอาจให้ยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษร หากคู่พิพาทปฏิเสธการเชิญชวน ไม่อาจมีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถ้าคู่พิพาทผู้เชิญไม่ได้รับคำตอบใน 30 วัน นับแต่วันส่งคำเชิญ หรือพฤติการณ์พิเศษ ผู้นั้นมีสิทธิเลือกที่จะปฏิบัติ เช่นการตอบปฏิเสธ หากเลือกเช่นนั้นให้ผู้เลือกแจ้งให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งทราบ

ส่วนกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 มาตรา 4 การเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เริ่มต้นโดยคู่พิพาทกำหนดวันในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากคู่พิพาทมีคำเชิญคู่พิพาทอื่นๆ เข้าร่วมไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากไม่ได้รับการตอบรับคำเชิญดังกล่าวใน 30 วัน นับแต่วันส่งคำเชิญหรือภายในพฤติการณ์พิเศษอื่นในการส่ง

คำเชิญสิ้นสุดลง คู่พิพาทอาจเลือกวิธีระงับข้อพิพาทโดยวิธีอื่นเสมือนได้รับการปฏิเสธคำเชิญให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ส่วนการเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยในประเทศอังกฤษนั้น ได้กำหนดให้ก่อนเริ่มกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องแน่ใจว่าคู่พิพาทได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยความตกลงใจ และจะต้องมีการจัดทำระเบียบวาระการประชุม และต้องชี้แจงถึงความผูกพันตามวิธีการไกล่เกลี่ยอย่างเป็นทางการในมาตรา 4

ส่วนการเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยในประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติไว้ใน Law for Conciliation of Civil Affairs ในมาตรา 3 และมาตรา 4 โดยคู่พิพาทอาจยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเหนือข้อพิพาทเพื่อขอระงับข้อพิพาทของตนโดยการไกล่เกลี่ย

ส่วนของประเทศไทยนั้น เกิดจากกรณียื่นคำร้องต่อพนักงานสอบสวนขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา เมื่อพิจารณากฎหมายของต่างประเทศประกอบกันแล้วจะเห็นได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นยังคงอยู่บนหลักความสมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคู่พิพาททุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

กรณีที่สอง การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 ได้กำหนดเกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ไว้ในมาตรา 4 (1) (a) การไกล่เกลี่ยที่มีผู้ไกล่เกลี่ยคนเดียว ให้คู่พิพาทเสนอข้อตกลงต่อผู้นั้น ส่วนการไกล่เกลี่ยที่มีผู้ไกล่เกลี่ยสองคน ให้คู่พิพาททุกฝ่ายแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน ส่วนการไกล่เกลี่ยที่มีผู้ไกล่เกลี่ยสามคน ให้คู่พิพาททุกฝ่ายแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคนและยื่นเสนอข้อตกลงต่อผู้นั้น ส่วนกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 5(3) และ(4) คือ คู่พิพาทจะขอความช่วยเหลือจากสถาบัน หรือบุคคล เพื่อติดต่อให้แต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยเฉพาะได้ คู่พิพาทร้องขอต่อสถาบัน หรือบุคคล เพื่อแนะนำบุคคลที่เหมาะสมจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือคู่พิพาทตกลงจะแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคนหนึ่งหรือหลายคนโดยตรง

การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ ทั้งข้อบังคับและกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ล้วนให้สิทธิแก่คู่พิพาทที่จะแต่งตั้งคู่พิพาทได้เอง ทั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพียงคนเดียวหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งอาจสรรหาและแต่งตั้งได้โดยวิธี ad hoc หรือในกรณีที่ไม่สามารถสรรหาได้เอง กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ก็เปิดช่องทางให้คู่พิพาทร้องขอต่อสถาบันที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้สรรหาและแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่คู่พิพาทได้ โดยในการสรรหาที่สถาบันต้องสรรหาบุคคลที่มีความยุติธรรม มีความเป็นกลาง และอาจสรรหาจากบุคคลที่มีสัญชาติแตกต่างจากคู่พิพาทได้ ซึ่งแตกต่างจาก Law for Conciliation of Civil Affairs ของประเทศญี่ปุ่นที่กำหนดให้ศาลเป็นผู้กำหนดผู้ไกล่เกลี่ย

ข้อพิพาทหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเองโดยอำนาจของศาล และหากศาลเห็นเป็นการสมควรก็อาจเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในคดีนั้นเอง ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อเอกสิทธิ์ของ พยานหลักฐานในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้

ส่วนประเทศไทยนั้นให้คู่กรณีเป็นผู้เลือกผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ถ้าคู่กรณีไม่สามารถเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้ พนักงานสอบสวนจะเป็นผู้เลือกผู้ไกล่เกลี่ยให้คู่กรณี

กรณีที่สาม จำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 ได้วางหลักเกณฑ์ให้มีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคน เว้นแต่ คู่พิพาทตกลงให้มีผู้ไกล่เกลี่ยสองหรือสามคน กรณีมีผู้ไกล่เกลี่ยหนึ่งคนให้ใช้หลักทั่วไปในการร่วมกันเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามมาตรา 3 ทำนองเดียวกันกับกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 มาตรา 5 (1) ที่กำหนดให้มีผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหนึ่งคน เว้นแต่คู่พิพาทตกลงให้มีสองคนหรือกว่านั้น

จำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกฎหมายของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้มีการกำหนดจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างชัดเจนว่าควรจะเป็นจำนวนเลขคู่หรือจำนวนเลขคี่

แต่จำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดไว้ในมาตรา 5 ถึงมาตรา 7 โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ศาลอาจให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ แต่ทั้งนี้ถ้าเห็นว่าเป็นการเหมาะสมศาลอาจจะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยให้ผู้พิพาทมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเอง ซึ่งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะประกอบด้วยประธาน 1 คนที่ถูกกำหนดมาจากผู้พิพาทหลายท่านในศาลแขวงและสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งจำนวน 2 คนหรือมากกว่านั้น ซึ่งสมาชิกที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะถูกกำหนดเฉพาะแต่ละคดีโดยศาลจะเป็นผู้กำหนดให้เอง

ส่วนจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทยไม่ได้กำหนดจำนวนเอาไว้ว่าจะต้องมีผู้ไกล่เกลี่ยจำนวนกี่คน แต่เมื่อพิจารณาจากกฎหมายของต่างประเทศแล้ว เห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทส่วนใหญ่นิยมให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นจำนวนเลขคี่ และการที่กำหนดในเบื้องต้นให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงหนึ่งคนนั้น เพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินกระบวนการไปได้อย่างรวดเร็ว ไม่ติดขัดในเรื่องของการมีเวลาว่างไม่ตรงกันของคู่พิพาทและผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่อย่างไรก็ดี ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่กำหนดในเบื้องต้นให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงหนึ่งคนนั้นเพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินกระบวนการไปได้อย่างรวดเร็ว ไม่ติดขัดในเรื่องของการมีเวลาว่างไม่ตรงกันของคู่พิพาทนั้น ควรจะใช้เฉพาะในคดีแพ่งเท่านั้น แต่หากเป็นคดีอาญาจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกฎหมายของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแม้ไม่ได้มีการกำหนดจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างชัดเจน ว่าควรจะเป็นจำนวนเลขคู่หรือจำนวนเลขคี่ แต่ก็หมายความว่าควรมีผู้ไกล่เกลี่ยมากกว่าหนึ่งคนในคดีอาญา ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นที่กำหนด

จำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้จำนวน 3 คน แม้กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นจะเป็นการไกล่เกลี่ยในชั้นศาลก็ตาม แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนได้อีกทั้งการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 และกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 ให้สิทธิแก่คู่พิพาทที่จะแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยได้เอง ทั้งผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพียงคนเดียวหรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันแสดงให้เห็นว่า ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะมีหลายคนหรือเป็นคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ได้ ดังนั้น หากประเทศไทยนำระบบคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาชั้นสอบสวนมาใช้บังคับก็จะถือว่ามีความเป็นสากลทัดเทียมกับข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 และกฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 และกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น และการไกล่เกลี่ยในรูปของคณะกรรมการจะเกิดการแทรกแซงจากผู้ไกล่เกลี่ยได้ยาก เนื่องจากมีผู้ไกล่เกลี่ยจำนวนหลายคนต่างคนต่างต้องให้เกียรติผู้ไกล่เกลี่ยคนอื่น ไม่กล้าแทรกแซงหรือเรียกรับผลประโยชน์จากคู่กรณี โดยผลการ อีกทั้งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน จะมีการระดมความเห็นจากคณะกรรมการที่มีความรู้หลากหลายเพราะต่างมีความรู้ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันออกไป เมื่อมีทางเลือกหลากหลายแนวคิดในการระดมความเห็นในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ย่อมจะเกิดผลดีต่อคู่กรณีที่จะมีทางเลือกหลายช่องทางในการตกลงระงับข้อพิพาทกันได้ง่ายกว่าการมีผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพียงคนเดียว ซึ่งผู้ศึกษาไม่ได้คิดว่าผู้ไกล่เกลี่ยคนเดียวจะไม่มีความสามารถในการไกล่เกลี่ย แต่เห็นว่าการที่มีผู้ไกล่เกลี่ยเพียงคนเดียวเสี่ยงต่อการแทรกแซงเรียกรับผลประโยชน์จากคู่กรณี และข้อเสนอแนะมีไม่หลากหลายช่องทางที่นำเสนอมาจากผู้ไกล่เกลี่ยเพียงคนเดียว

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

จากการศึกษาปัญหาบทบาทของผู้ใกล้เคียงในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 ผู้ศึกษาขอสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1.1 ในปัจจุบันประเทศไทยมีปริมาณคดีอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื่องด้วย ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นไปตามหลักการและแนวทางกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งเป็นระบบที่มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดให้ได้รับโทษทางอาญาตามความผิดที่ตนได้กระทำลงไปโดยผ่านกระบวนการทางศาล แต่อย่างไรก็ตามหากมองอีกมุมหนึ่งก็จะพบว่าแนวทางของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักซึ่งเน้นนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้มีปริมาณคดีเข้าสู่ระบบงานของกระบวนการยุติธรรมเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาตามมาในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาในด้านเรื่องค่าใช้จ่ายที่รัฐต้องเสียงบประมาณเป็นจำนวนมากในการบริหารงานยุติธรรม โดยรัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการบริหารงานยุติธรรม ไม่เว้นแม้แต่ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่จะต้องจ่ายเงินในการต่อสู้คดีกัน ปัญหาในด้านตัวผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด โดยผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดไม่มีโอกาสได้พูดคุยกันเพื่อหาวิธีเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการชดเชยอย่างเหมาะสม และผู้กระทำความผิดไม่ได้ตระหนักถึงความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้นและไม่ได้รับโอกาสในการปรับปรุงพฤติกรรมและกลับตัวเป็นคนดี ทำให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสที่จะกลับไปกระทำผิดซ้ำได้อีกเมื่อพ้นโทษ ส่งผลให้รัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลเสียก็จะตกไปอยู่กับประชาชนผู้สุจริต

เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กระบวนการทางศาลโดยไม่จำเป็น รัฐจึงนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 ขึ้นมาใช้บังคับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม ลดปริมาณการนำคดีขึ้นสู่ศาล ลดงบประมาณแผ่นดิน สร้างความสมานฉันท์ให้สังคมอยู่ร่วมกัน

อย่างปกติสุข ซึ่งการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ได้ถูกบัญญัติไว้ใน หมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 39 ถึงมาตรา 67 โดยกฎหมายให้ความสำคัญในการมุ่งที่จะระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคล สำหรับคดีอาญาที่มีโทษไม่มาก ซึ่งเกิดขึ้นและกำลังดำเนินการอยู่ในชั้นการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ซึ่งในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กำหนดวิธีการและกระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่กรณีสามารถยุติคดีในชั้นการสอบสวนและช่วยแก้ไขหรือบรรเทาผลร้ายจากระบบของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

1.2 การสอบสวนคดีอาญาเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐออกแบบขึ้นเพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความสงบสุขของสังคม โดยมีพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นต้นธารของกระบวนการยุติธรรม และเป็นบุคคลที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุดทำหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญา รวบรวมพยานหลักฐาน มีความเห็นทางคดี เพื่อส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการพิจารณายื่นฟ้องคดีต่อศาล เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ อันเป็นการดำเนินคดีตามแนวทางของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

การไต่ถามข้อพิพาททางอาญา เป็นกระบวนการยุติธรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อระงับข้อพิพาททางอาญาในช่วงที่กระบวนการยุติธรรมนั้นเกิดปัญหาคดีล้นศาล โดยมีแนวคิด คือ การยุติคดีถือเป็นเป้าหมายหลักสูงสุด โดยอาศัยความสมัครใจของคู่กรณีเป็นสำคัญ โดยการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา ตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 เป็นการบัญญัติกฎหมายขึ้นมารองรับการไต่ถามข้อพิพาทในลักษณะที่เป็นทางการ กล่าวคือ มีการบัญญัติเรื่องขั้นตอนหรือวิธีการในการไต่ถามข้อพิพาทไว้ชัดเจน ผลของการไต่ถามสามารถบังคับได้ และมีผลตามกฎหมาย ซึ่งการไต่ถามข้อพิพาทได้รับแนวคิดมาจากทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนซึ่งรวมถึงการไต่ถามข้อพิพาทด้วย และในบางครั้งการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาททางอาญา อาจทำให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ ได้ผลดีมากกว่าการดำเนินคดีตามปกติ เนื่องจาก กฎหมายของประเทศไทยได้ถูกลอกเลียนมาจากประเทศแถบตะวันตก ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และการไต่ถามข้อพิพาททางอาญายังสอดคล้องกับแนวคิดการให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการยุติคดีอีกด้วย เนื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจถือได้ว่า เป็นหน่วยงานที่อยู่ในลำดับแรกของกระบวนการยุติธรรม ดังนั้นบรรดาข้อพิพาทหรือกรณีคดีที่จะเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม ก็ต้องผ่านหน่วยงานตำรวจมาแล้วทั้งสิ้น การให้คดีอาญายุติในชั้นการสอบสวนไป ย่อมส่งผลดีต่อการบริหารงานยุติธรรมโดยรวม ไม่ว่าจะเป็นด้านความพึงพอใจของผู้เสียหาย ประหยัดเวลา งบประมาณ และขจัดปัญหาในเรื่องขั้นตอนและการดำเนินการต่างๆ ที่วุ่นวายในกระบวนการยุติธรรมออกไป

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา เป็นการนำแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งได้แก่ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และกระบวนการยุติธรรมชุมชน มาปรับใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นั้น มีหลักการสำคัญ คือ อาชญากรรมไม่เป็นเพียงแต่การฝ่าฝืนกฎหมายซึ่งต้องลงโทษผู้กระทำผิดเท่านั้น แต่อาชญากรรมทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้เสียหาย เพราะการกระทำผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคมไปพร้อมๆ กัน กระบวนการยุติธรรมไม่ควรมุ่งเน้นเพียงแต่จับตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยมุ่งผลของการแก้แค้นทดแทนสร้างความข่มขู่ยับยั้ง และตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำความผิดอีก แต่ควรจะเน้นการบรรเทาความเสียหายให้ทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพดีดังเดิมด้วย ซึ่งรัฐไม่ควรผูกขาดการดำเนินการที่มุ่งเน้นเรื่องการลงโทษเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิดและชุมชนได้มีโอกาสหาทางออกในการแก้ปัญหาเหล่านี้ร่วมกันด้วย

ส่วนกระบวนการยุติธรรมชุมชน เป็นแนวความคิดที่ว่า เมื่อเกิดการกระทำผิดทางอาญาขึ้น เป็นเรื่องที่ทั้งรัฐและประชาชนต่างได้รับความเสียหายและได้รับผลกระทบ จึงต้องมีการดำเนินคดีหรือดำเนินการอื่นตามความจำเป็น เพื่อให้แน่ใจว่าจะสามารถป้องปรามและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการกระทำผิดได้ แต่รัฐกลับยึดถือว่ารัฐเป็นเจ้าของความยุติธรรมแต่เพียงฝ่ายเดียวซึ่งที่จริงแล้วเมื่อเกิดการกระทำผิดอาญาผู้ที่ได้รับความเสียหายโดยตรงคือผู้เสียหาย ซึ่งต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา ส่วนชุมชนที่เกิดเหตุก็ได้รับความเดือดร้อน เกิดความไม่สงบสุขในชุมชน ส่วนรัฐแม้ไม่ได้รับความเดือดร้อนเจ็บปวดโดยตรงเช่นผู้เสียหาย แต่รัฐย่อมเดือดร้อน หากในสังคมเกิดความไม่สงบสุขและความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยซึ่งอาจกระทบถึงภาพรวมของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความปลอดภัย และความน่าเชื่อถือในสายตาของต่างประเทศ รัฐจึงต้องระงับเหตุด้วยการดำเนินคดี จึงเห็นได้ว่าทั้งรัฐผู้เสียหาย ผู้ต้องหา รวมทั้งชุมชนต่างได้รับความเดือดร้อนจากอาชญากรรมร่วมกัน แต่รัฐจะได้รับความสะดวกน้อยกว่าผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ จากแนวคิดของยุติธรรมชุมชน ทำให้เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่เป็นการดำเนินการโดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าหลักยุติธรรมชุมชนคือการนำแนวคิดพื้นฐานของหลักกระบวนการยุติธรรมมาปรับใช้ และก็อาจกล่าวได้ว่ายุติธรรมชุมชนก็คือเป็นยุติธรรมทางเลือกอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั่นเอง

1.3 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ได้ถูกบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 หมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 39 ถึงมาตรา 67 โดยการ

ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน คือการที่พนักงานสอบสวนจัดให้คู่กรณีในคดีอาญามีโอกาสเจรจาตกลงหรือเยียวยาความเสียหายเพื่อระงับคดีอาญา โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ย ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการขึ้นทะเบียนและได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย หากบุคคลใดที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้ดำเนินการตามมาตรา 48 โดยผู้ไกล่เกลี่ย มีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดแนวทางและจัดให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และต้องดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยความเป็นกลาง

คดีที่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ได้แก่ ความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษตามที่กฎหมายกำหนด และความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามท้ายพระราชบัญญัตินี้ ปราบปรามตามมาตรา 41 โดยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเริ่มจากการที่พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนให้คู่กรณีทราบตามมาตรา 43 เมื่อคู่กรณียื่นคำร้อง ขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต่อพนักงานสอบสวนให้พนักงานสอบสวนมีความเห็นเสนอต่อพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่ง ตามมาตรา 44 หากเห็นว่าพฤติการณ์การกระทำความผิดไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมให้พิจารณามีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา การเลือกผู้ไกล่เกลี่ยเป็นไปตามมาตรา 49 และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนเป็นไปตามมาตรา 50 ถึง มาตรา 57 เมื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเสร็จสิ้นและคู่กรณีได้ปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงแล้ว ให้ผู้ไกล่เกลี่ยแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบ เพื่อจัดทำบันทึกการปฏิบัติตามข้อตกลง ส่งไปยังพนักงานอัยการพร้อมด้วยสำนวนการสอบสวนและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาสั่งยุติคดี เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งยุติคดีสิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ แต่หากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่บรรลุผล ให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

ในส่วนของกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีดังนี้
 ข้อบังคับ UNCITRAL ค.ศ. 1980 และ กฎหมายแม่แบบของ UNCITRAL ค.ศ. 2002 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการระงับปัญหาข้อพิพาทการค้าระหว่างประเทศได้กำหนดในเรื่องของจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยกำหนดให้มีผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหนึ่งคน เว้นแต่คู่พิพาทตกลงให้มีสองคน หรือกว่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางแพ่งของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายของ UNCITRAL โดยจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศญี่ปุ่น ศาลอาจให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ แต่ทั้งนี้ถ้าเห็นว่าเป็นการเหมาะสมศาลอาจจะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยให้ผู้พิพาทมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเอง ซึ่งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีจำนวน 3 คน ประกอบด้วยประธาน 1 คนที่ถูกกำหนดมาจากผู้พิพาทหลายท่านในศาลแขวงและสมาชิกที่

ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง จำนวน 2 คน หรือมากกว่านั้น ซึ่งสมาชิกดังกล่าวที่จะถูกกำหนดเฉพาะแต่ละคดีโดยศาลจะเป็นผู้กำหนดให้เอง

การไกล่เกลี่ยคดีในสหรัฐอเมริกา ต้องอาศัยคนกลางในการช่วยยุติปัญหาความขัดแย้ง นำไปใช้ได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ในส่วนของคดีอาญานั้นจะนำไปใช้ในขั้นตอนก่อนฟ้องและก่อนดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี กรณีความผิดทางอาญาหากฟ้องร้องกันต่อศาลแล้วจะไม่เกิดประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย และเพื่อรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันในสังคมระหว่างคู่กรณี พนักงานอัยการอาจจัดให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี โดยพนักงานอัยการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเอง โดยพนักงานอัยการอาจนำมาตรการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิดมาใช้ควบคู่ไปด้วย นอกจากการไกล่เกลี่ยโดยใช้เจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว ยังมีการไกล่เกลี่ยโดยใช้ชุมชนเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่ากระบวนการยุติข้อพิพาทโดยชุมชนด้วยรูปแบบของคณะกรรมการซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนร่วมกันช่วยแก้ไขปัญหาและยุติความขัดแย้งโดยไม่ต้องใช้รูปแบบขั้นตอนการตัดสิน ซึ่งหากวิธีการนี้ไม่สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างคู่กรณีได้ ก็จะใช้วิธีการดำเนินคดีตามปกติต่อไป

การประนอมข้อพิพาททางอาญาเป็นมาตรการเบี่ยงเบนจากการฟ้องคดีรูปแบบหนึ่งที่ใช้ในกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้เจรจาทำความตกลงกัน ซึ่งนำมาใช้กับคดีอาญาเล็กน้อย โดยการใช้มาตรการดังกล่าว จะต้องกระทำก่อนที่จะมีการฟ้องคดีอาญาและต้องได้รับความยินยอมจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย กฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส กำหนดให้พนักงานอัยการสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ประนอมข้อพิพาทได้ และยังสามารถนำมาตรการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดมาใช้ควบคู่ได้อีกด้วย โดยการใช้อนุมัติประนอมข้อพิพาทพนักงานอัยการต้องคำนึงถึงผลที่คู่กรณีจะได้รับจากการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดด้วย

1.4 จากการศึกษาพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 พบว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ในส่วนของบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย พบปัญหา ดังนี้

ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย โดยพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ไม่ได้บัญญัติกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กับพนักงานสอบสวน

ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ปัญหานี้เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ไม่ได้บัญญัติกำหนดบทบาทในการมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กับพนักงานสอบสวน คงกำหนดบทบาทของพนักงานสอบสวนไว้เพียงผู้ทำหน้าที่ทางด้านธุรการในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ทางอาญาในชั้นการสอบสวนเท่านั้น โดยบทบาทหลักของการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน จะไปอยู่ที่ผู้ไต่ถามซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นคนควบคุมการไต่ถามข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี

ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะไต่ถาม ปัญหาดังกล่าว ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้บุคคลใดก็ได้มาขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไต่ถาม แต่ไม่มีการกำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ไต่ถาม ซึ่งชุมชนถือได้ว่ามีความสำคัญต่อคู่กรณีเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ผู้กระทำความผิดเมื่อพ้นโทษหรือหากการไต่ถามสำเร็จผู้กระทำความผิดก็จะต้องกลับสู่สังคมหรือชุมชนของตนเอง อีกทั้งชุมชนยังเป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีอีกด้วย ดังนั้น ชุมชนควรจะต้องรับรู้หรือมีส่วนร่วมในการไต่ถามคดีอาญาในชั้นการสอบสวนด้วย

ปัญหาองค์คณะไต่ถามที่เป็นบุคคลภายนอก ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 บัญญัติให้บุคคลทั่วไปสามารถมาขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไต่ถามได้ ทำให้มีบุคคลภายนอกเป็นผู้ไต่ถาม ซึ่งบุคคลภายนอกไม่ได้มีความยึดโยงกับสังคมหรือชุมชนที่เกิดข้อพิพาททางอาญาขึ้น มาตรฐานบุคคลก็มีไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะด้วยเรื่อง วิทยุคุณวุฒิ เพศ ทักษะสติ ประสิทธิภาพ ความรู้ ความสามารถ ยังเป็นคดีอาญาด้วยแล้ว ปัญหาสังคมหรือปัญหาของคู่กรณี มีความลึกซึ้งกว่าคดีแพ่งทั่วไป เพราะคดีอาญามีผลโดยตรงต่อสภาพสังคม การให้ผู้ไต่ถามเพียงคนเดียวทำหน้าที่เป็นผู้ไต่ถาม อาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ครบทุกมิติ อีกทั้งผู้ไต่ถามซึ่งเป็นบุคคลภายนอกอาจมีการแทรกแซงเรื่องคดีความได้ด้วย

2. ข้อเสนอแนะ

จากปัญหาการไต่ถามข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 ผู้ศึกษาเสนอให้มีการแก้ไขปัญหาดังนี้

2.1 ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไต่ถาม

ผู้ศึกษาเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 โดยเพิ่มพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวนคดีอาญาเรื่องนั้นๆ เข้าร่วมเป็นองค์คณะในการไต่ถามข้อพิพาทด้วย โดยให้เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่ง โดยอาจแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 48 ดังต่อไปนี้

“มาตรา 48 บุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไต่ถามตามความในหมวดนี้ ยกเว้นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวน ให้ยื่นคำขอต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ

ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรมหรืออัยการสูงสุด แล้วแต่กรณี ในฐานะนายทะเบียน และให้นำความในมาตรา 9 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวนนั้นเป็นองค์คณะผู้ไต่สวน

โดยตำแหน่ง

ผู้ไต่สวนตามวรรคหนึ่งต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 10”

โดยเหตุผลของการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไต่สวนข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 48 วรรคแรก โดยใช้ข้อความว่า “ยกเว้นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวน” และให้เพิ่มข้อความในมาตรา 48 วรรคสอง โดยใช้คำว่า “ให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวนนั้นเป็นองค์คณะผู้ไต่สวนโดยตำแหน่ง” เนื่องจากต้องการให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนคดีอาญาเรื่องนั้นๆ เข้าร่วมเป็นองค์คณะในการไต่สวนข้อพิพาทโดยตำแหน่ง ไม่ต้องขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไต่สวนเหมือนบุคคลที่จะสมัครเป็นผู้ไต่สวนทั่วไปเพราะพนักงานสอบสวนเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีนั้นอยู่แล้วและมาตรฐานกำหนดตำแหน่งของพนักงานสอบสวนก็มีหน้าที่ในการไต่สวนข้อพิพาทตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อยู่แล้ว พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีนั้นย่อมจะมีหน้าที่โดยตรงในการทำสำนวนคดีนั้น หากการไต่สวนไม่สำเร็จพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีนั้นสามารถดำเนินการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานต่อไปได้ทันที ซึ่งจะประโยชน์และประหยัดระยะเวลาในการสอบสวนคดีนั้นเป็นอย่างมาก

2.2 ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะผู้ไต่สวน

ผู้ศึกษาเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไต่สวนข้อพิพาท พ.ศ.2562 โดยเพิ่มตัวแทนชุมชนซึ่งเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาหรือพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เกิดข้อพิพาททางอาญา เข้าร่วมเป็นองค์คณะในการไต่สวนข้อพิพาทด้วย โดยให้เป็นคณะกรรมการ โดยตำแหน่ง โดยอาจแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติการไต่สวนข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 49 ดังต่อไปนี้

“มาตรา 49 ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการประชุมระหว่างคู่กรณีเพื่อเลือกและแต่งตั้ง ผู้ไต่สวนภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งมีคำสั่งให้ไต่สวนข้อพิพาททางอาญา ถ้าคู่กรณีไม่อาจตกลงเลือกผู้ไต่สวนได้ ให้พนักงานสอบสวนเลือกและแต่งตั้งผู้ไต่สวนแล้วแจ้งให้ผู้ไต่สวนและคู่กรณีทราบ

การไต่สวนข้อพิพาททางอาญาในหมวดนี้ ให้ดำเนินการในรูปองค์คณะผู้ไต่สวนข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน โดยให้แต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ประกอบด้วยบุคคล ดังต่อไปนี้

(1) บุคคลที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามมาตรา 48 ซึ่งคู่กรณีเป็นผู้คัดเลือก เป็นประธานกรรมการ ถ้าคู่กรณีไม่อาจตกลงเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้ ให้พนักงานสอบสวนเลือกและ แต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย แล้วแจ้งให้ผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณีทราบ

(2) ตัวแทนของชุมชนซึ่งเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาหรือพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่เกิดข้อพิพาททางอาญา ซึ่งคู่กรณีเป็นผู้คัดเลือก เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ถ้าคู่กรณีไม่อาจตกลง เลือกตัวแทนชุมชนได้ ให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้เลือกและแต่งตั้งแล้วแจ้งให้ผู้ไกล่เกลี่ยและ คู่กรณีทราบ

(3) พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวน เป็นกรรมการ โดยตำแหน่งและเลขานุการ”

2.3 ปัญหาองค์คณะไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอก

ผู้ศึกษาเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 โดยให้การไกล่เกลี่ยเป็นรูปแบบของคณะไกล่เกลี่ย ไม่ให้มีเพียงบุคคลภายนอกเพียง คนเดียวเป็นผู้ไกล่เกลี่ย โดยอาจแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 มาตรา 49 เช่นเดียวกับข้อเสนอ ข้อ 5.2.2

เหตุผลของการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 49 วรรคสอง โดยใช้ข้อความว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในหมวดนี้ ให้ดำเนินการในรูปองค์คณะไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทางอาญาในชั้นการสอบสวน โดยให้แต่งตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้น การสอบสวน” เนื่องจากเห็นว่าเพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันของคณะกรรมการ อีกทั้ง ยังช่วยในด้านการป้องกันการทุจริตและความไม่เป็นกลางในกรณีที่ใช้ผู้ไกล่เกลี่ยเพียงคนเดียว

เหตุผลของการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 49 วรรคสอง (1) โดยใช้ข้อความว่า “ประธาน กรรมการ” และ “ซึ่งคู่กรณีเป็นผู้คัดเลือก” เนื่องจากตำแหน่งประธานเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญ จึงให้สิทธิคู่กรณีในการคัดเลือก

เหตุผลของการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 49 วรรคสอง (2) ที่ใช้ข้อความว่า “ตัวแทน ของชุมชนซึ่งเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาหรือพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เกิดข้อพิพาททางอาญา ซึ่งคู่กรณี เป็นผู้คัดเลือก เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง” เนื่องจากต้องการให้ตัวแทนชุมชน เข้าร่วมเป็นองค์คณะ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยตำแหน่ง ไม่ต้องขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเหมือนบุคคลที่จะสมัคร เป็นผู้ไกล่เกลี่ยทั่วไป

เหตุผลของการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 49 วรรคสอง (3) ที่ใช้ข้อความว่า “พนักงาน สอบสวนผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวนเป็นกรรมการและเลขานุการ” นั้น เนื่องจากการเป็น

กรรมการและเลขานุการ ย่อมเป็นการสะดวกในการประสานงานต่างๆ ให้แก่คณะกรรมการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ท้ายที่สุดแล้วการให้ชุมชนที่มีส่วนยึดโยงหรือมีความสัมพันธ์กับคู่กรณี เข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทร่วมกับพนักงานสอบสวนที่เป็นบุคคลที่มีบทบาทและประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนและร่วมกับผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอกที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคู่กรณี ถือว่าเป็นการไกล่เกลี่ยในรูปแบบกรรมการที่สามารถประสานประโยชน์ให้แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ให้เกิดผลดีและประโยชน์ โดยเหยื่อหรือผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยาทั้งในความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้และความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ ผู้กระทำผิดได้รับการบำบัดฟื้นฟู ให้มีความสำนึกในการกระทำของตน และแสดงความรับผิดชอบอย่างจริงจังและกลับคืนสู่ชุมชนได้อย่างภาคภูมิใจ ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตราบาปของชุมชนของตนเองอีก ทั้งชุมชนที่ได้รับผลกระทบมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการมากขึ้น คู่กรณีและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับความพึงพอใจอย่างแท้จริง และผลพลอยได้ทำให้ลดปริมาณคดีที่เข้ามาสู่ระบบกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล ประหยัดงบประมาณของหน่วยงานของรัฐในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ช่วยลดปัญหาการเกิดอาชญากรรมได้ในอนาคต สามารถแก้ปัญหาในบางเรื่องที่กระบวนการตามกฎหมายไม่สามารถดำเนินการได้เพราะติดปัญหาในเรื่องข้อกฎหมายและสิ่งสำคัญเพื่อสร้างความสมานฉันท์และสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมและชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงยุติธรรม. (2545). *วิธีระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย*. นนทบุรี : กระทรวงยุติธรรม.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2545). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2546). *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1*. กรุงเทพมหานคร : จีระรัชการพิมพ์.
- คณิต ฅ นคร. (2521). ผู้เสียหายในคดีอาญา. *วารสารอัยการ*, 48-49.
- คณิต ฅ นคร. (2546). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา(พิมพ์ครั้งที่ 6)*. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- คะนิง ภาไชย. (2530). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.
- จรัสชัย โชคเรืองสกุล. (2530). *บทบาทของศาลาประนอมข้อพิพาทในการรักษาความสงบเรียบร้อย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2547). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกในการยุติข้อขัดแย้งทางอาญาสำหรับสังคมไทย*. *ศุลพาห*, 51(2),47.
- จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช. (2550). *หลักและทฤษฎีการสอบสวน*. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร.
- จันทร์เพ็ญ งามวิไลวงศ์. (2549). *แนวทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย ข้อพิจารณาจากกฎหมายแม่บทของUNCTRAL*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- จิตติ ดิงศักดิ์. (25421). *คำบรรยายวิชา หลักวิชาซีพนักกฎหมาย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2548). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืนอำนาจแก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวิวัฒน์ หิรัญวัฒนะ. (2545). *บทบาทพนักงานสอบสวนในการกั้นคดีไม่ให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาติ ศรีนวลนัด และ วันชัย ศรีนวลนัด. (2528). *ความยินยอมในคดีอาญาและความคิดอันยอมความได้*. (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทประชุมการช่าง.
- ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์. (2550). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานอัยการสูงสุด.

- ดล บุนนาค. (2552). *กระบวนการยุติธรรมไทย : ทิศทางของการพัฒนาที่คลาดเคลื่อน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ถาวร เสนเนียม. (2531). *การประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้านในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการประนอมข้อพิพาท*. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการปกครองโรงเรียนการปกครองระดับสูง.
- ชเนศ ชาลี. (2540). *มาตรการควบคุมการเริ่มต้นคดีของตำรวจ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิพนธ์ อักษรกาญจน์. (2546). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา*. (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บันลือ คงจันทร์. (2528). ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดและวิธีระงับข้อพิพาทของประชาชนในหมู่บ้านโคกสิงห์. *วารสารนิติศาสตร์*, 119-155.
- ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. (2550). *การระงับข้อพิพาททางเลือกในความท้าทายใหม่ของการพัฒนากระบวนการยุติธรรม*. รายงานการศึกษาวิจัย เพื่อนำเสนอในการประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 5 : การพัฒนากระบวนการยุติธรรมในสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.
- ปริญญา บุญชู. (2533). *พนักงานอัยการกับงานประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง.
- ปราโมทย์ วรรณชัย. (2545). *การไกล่เกลี่ย : ศึกษากรณีศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ไพรัช เฉชะรินทร์. (2527). *นโยบายและกลไกวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพรัตน์ รอดทอง. (2547). *ปัจจัยที่มีต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในสังกัดตำรวจภูธร จังหวัดนครปฐม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รชฎ เจริญ. (2540). *จ่ายค่าปรับกฎหมายจราจรทางไปรษณีย์ได้แล้ว*. *วารสารอัยการ*, 20(237),72.

- ร้อยตำรวจโทรุ่ง สุวรรณฉัตรศิริ. (2554). *มาตรการการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการจราจรทางบกต่อเด็กและเยาวชน*. (การศึกษาอิสระนิติศาสตร์มหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วงษ์ ช่อวิเชียร. (2520). *คู่มือพนักงานสอบสวนข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อักษรศาสตร์ การพิมพ์.
- วิชัย ช่างหัวหน้าและคณะ. *การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการระงอมข้อพิพาทในคดีอาญา : ศึกษากรณีศาลอาญา*. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิยะดา วัจวรรณรัตน์. (2543). *วิธีดำเนินคดีอาญาที่ไม่เป็นทางการ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต) กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิวาพร คารวนันท์. (2551). *ปัญหากฎหมายการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศาลยุติธรรม. (2545). *การระงอมข้อพิพาท*. กรุงเทพมหานคร : สำนักกระงอมข้อพิพาทศาลยุติธรรม.
- สัมพันธ์ เตชะอธิก. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชน เป้าหมายของการพัฒนาชนบทและ สาธารณสุขมูลฐาน. ในรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภัทรา กรอุไร. (2543). *การระงอมข้อพิพาททางอาญา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิจักขณ์ โฉมวงษ์. (2548). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต) กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- โสภณ รัตนกร. (2511). *กฎหมายและความยุติธรรม. คุณภาพ,*
- อุททิส แสนโกศิก. (2525). *กฎหมายอาญา ภาค1*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์บริการเอกสารและ วิชาการกองวิชาการ กรมอัยการ.
- สุพิศ ประณีตพลกรัง. (2562). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกฎหมายใหม่พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- อุทัย อาทิวา. (2546). *การใช้ดุลยพินิจของพนักงานอัยการกับการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลใน ประเทศฝรั่งเศส(2). วารสารยุติธรรม, 4,29-31.*
- อุทัย อาทิวา. (2563). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาพร้อมด้วยพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	ร้อยตำรวจเอก ภูมิพัฒน์ สัตยญา
วัน เดือน ปีเกิด	3 มกราคม 2535
สถานที่เกิด	อำเภอ ห้างฉัตร จังหวัด ลำปาง
ประวัติการศึกษา	1.ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รป.บ.(ตร)) โรงเรียนนายร้อยตำรวจ 2.นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
สถานที่ทำงาน	กลุ่มงานตรวจสอบสำนวนคดี กองบังคับการกฎหมายและคดี ตำรวจภูธรภาค ๕ (จังหวัดเชียงใหม่)
ตำแหน่ง	รองสารวัตร (สอบสวน) กลุ่มงานตรวจสอบสำนวนคดี กองบังคับการกฎหมายและคดี ตำรวจภูธรภาค ๕

